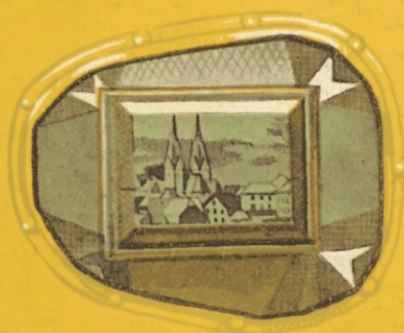

KOROŠKI

1
9
6
7

KOLENDAR

006 053 (436.6 = 863)

KOROŠKI
KOLEDAR
1967

KOROŠKI KOLEDAR 1967

DZ 05 KOROŠKI

N 46.864/

1866

KOROŠKI KOLEDAR 1 9 6 7

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza
v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba
z o. j. Drava
Celovec - Bporvije

LETO 1967

je navadno leto in ima 365 dni oziroma 52 tednov in 1 dan

Letni vladar je Mars

Začetki štirih letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 8. uri in 37 minut.

Poletje se začne 22. junija ob 3. uri in 23 minut.

Jesen se začne 23. septembra ob 18. uri in 38 minut.

Zima se začne 22. decembra ob 14. uri in 17 minut.

Mrki v letu 1967

V letu 1967 bo sonce mrknilo dvakrat in luna dvakrat. Od mrkov pri nas v Evropi ne bomo videli nobenega.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja

Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških družin 14. in 15. aprila

Obletnica obglavljenja 13. žrtev na Dunaju 29. aprila

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja

Sveti trije kralji 6. januarja

Velika noč 26. in 27. marca

Praznik dela 1. maja

Vnebohod 4. maja

Binkošti 14. in 15. maja

Sv. Rešnje telo 25. maja

Velika gospojnica 15. avgusta

Državni praznik 26. oktobra

Vsi sveti 1. novembra

Brezmadežno spočetje 8. decembra

Božič 25. in 26. decembra

Kakšno bo vreme

Se do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. NEDELJA	NOVO LETO	☼
2. PONEDELJEK	MAKARIJ	☼
3. TOREK	GENOVEVA	☼
4. SREDA	TIT	☼
5. ČETRTEK	TELESFOR	☼
6. PETEK	SV. TRIJE KRALJI	☼
7. SOBOTA	VALENTIN	☼
8. NEDELJA	SEVERIN	☼
9. PONEDELJEK	JULIJANA	☼
10. TOREK	PAVEL	☼
11. SREDA	HIGIN	☼
12. ČETRTEK	ALFRED	☼
13. PETEK	VERONIKA	☼
14. SOBOTA	HILARIJ	☼
15. NEDELJA	PAVEL	☼
16. PONEDELJEK	MARCEL	☼
17. TOREK	ANTON	☼
18. SREDA	PRISKA	☼
19. ČETRTEK	MARIJ IN TOV.	☼
20. PETEK	FABIJAN IN SEB.	☼
21. SOBOTA	NEŽA	☼
22. NEDELJA	VINCENCIJ	☼
23. PONEDELJEK	ZAROKA D. M.	☼
24. TOREK	TIMOTEJ	☼
25. SREDA	SPREOBR. PAVLA	☼
26. ČETRTEK	POLIKARP	☼
27. PETEK	JANEZ ZL.	☼
28. SOBOTA	PETER NO.	☼
29. NEDELJA	FRANČIŠEK SAL.	☼
30. PONEDELJEK	MARTINA	☼
31. TOREK	PETER	☼

SPOMINSKI DNEVI

23. 1. 1909 umrl v Globasnici Franc Leder Lesičjak. Ljudski pesnik in pevec
6. 1. 1946 začetek slovenskih oddaj po celovškem radiu
7. 1. 1893 umrl na Dunaju slov. fizik in znanstvenik Josip Stefan
15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik-Mlinarčev Hajnža
16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič
25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist
25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih.

Ce na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo po tem mesec dan.

☼ 10. 1. ob 19.06 uri
☼ 26. 1. ob 7.40 uri

☼ 18. 1. ob 20.41 uri
☼ 3. 1. ob 15.19 uri

Oton Župančič

fr. Leder-Lesičjak

1. TEDEN

2. TEDEN

3. TEDEN

4. TEDEN

5. TEDEN

FEBRUAR

1. SREDA	IGNACIJ
2. ČETRTEK	☾ SVEČNICA
3. PETEK	BLAŽ
4. SOBOTA	ANDREJ K.
5. NEDELJA	AGATA
6. PONEDELJEK	DOROTEJA
7. TOREK	PUST
8. SREDA	PEPELNICA
9. ČETRTEK	☉ JANEZ MAT.
10. PETEK	SHOLASTIKA
11. SOBOTA	LURŠKA M. B.
12. NEDELJA	EVLALIJA
13. PONEDELJEK	GREGORIJ
14. TOREK	VALENTIN
15. SREDA	JORDAN
16. ČETRTEK	JULIJANA
17. PETEK	☽ FRANČIŠEK KAL.
18. SOBOTA	SIMEON
19. NEDELJA	KONRAD
20. PONEDELJEK	SADOT
21. TOREK	FELIKS
22. SREDA	SV. PETER S.
23. ČETRTEK	PETER D.
24. PETEK	☉ MATIJA
25. SOBOTA	VALBURGA
26. NEDELJA	MATILDA
27. PONEDELJEK	GABRIEL Ž. M. B.
28. TOREK	ROMAN

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž
7. 2. 1809 rojen v Goricah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarSKI organizator kor. Slov. Valentin Podgorc
18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
27. 2. 1929 umrl v Rožku ak. slikar Peter Markovič
28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih za-
drug v Celovcu

M. Majar Ziljski

Ce na svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi. — Če konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.

☉ 9. 2. ob 11.44 uri
☽ 24. 2. ob 18.43 uri

☽ 17. 2. ob 16.56 uri
☉ 2. 2. ob 0.03 uri

M. Verdnik-Tomaž

6. TEDEN

MAREC

7. TEDEN

8. TEDEN

9. TEDEN

MAREC

1. SREDA	ALBIN	☼
2. ČETRTEK	KAREL	☼
3. PETEK	☼ KUNIGUNDA	☼
4. SOBOTA	KAZIMIR	☼
5. NEDELJA	EVZEBIJ	☼
6. PONEDELJEK	PERPETUA IN FEL.	☼
7. TOREK	TOMAZ AKVINSKI	☼
8. SREDA	JANEZ OD BOGA	☼
9. ČETRTEK	FRANČIŠKA R.	☼
10. PETEK	40 MUČENCEV	☼
11. SOBOTA	☼ SOFRONIJA	☼
12. NEDELJA	GREGORIJ VEL.	☼
13. PONEDELJEK	TEODORA	☼
14. TOREK	MATILDA	☼
15. SREDA	KLEMEN M.	☼
16. ČETRTEK	HILARIJ IN TAC.	☼
17. PETEK	JEDERT	☼
18. SOBOTA	CIRIL JER.	☼
19. NEDELJA	☼ JOŽEF CVET. NED.	☼
20. PONEDELJEK	FELIKS	☼
21. TOREK	BENEDIKT	☼
22. SREDA	LEA, KATARINA	☼
23. ČETRTEK	VEL. ČETRTEK	☼
24. PETEK	VEL. PETEK	☼
25. SOBOTA	VEL. SOBOTA	☼
26. NEDELJA	☼ VELIKA NOČ	☼
27. PONEDELJEK	VEL. PONEDELJEK	☼
28. TOREK	JANEZ K.	☼
29. SREDA	CIRIL	☼
30. ČETRTEK	JANEZ KL.	☼
31. PETEK	MODEST	☼

SPOMINSKI DNEVI

4. 3. 1844 rojen na Mu-
ljavi pisatelj Josip
Jurčič
12. 3. 1912 rojen v Lob-
niku narodni heroj
France Pasternak-Lenart
16. 3. 1853 rojen v Za-
pužah na Gorenj-
skem zgodovinar Jo-
sip Apih
17. 3. 1854 rojen na
Cestah pri Rogatcu
slovničar Josip Len-
dovšek
18. 3. 1414 zadnje ustlo-
ličenje koroških voj-
vod na Gosposvel-
skem polju v sloven-
skem jeziku
24. 3. 1835 rojen v Št.
Petru pri Celovcu fi-
zik in znanstvenik
Josip Štefan
29. 3. 1918 umrl v Ce-
lovcu kipar Alojzij
Progar
30. 3. 1871 umrl v Ce-
lovcu slikar Marko
Pernhart (Pernat)

Če na 40 mučenikov dan ni lep, tudi štirideset dni potem
ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, polje slana nič
več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno
lepo suši.

☼ 11. 3. ob 5.30 uri
☼ 26. 3. ob 4.21 uri

☼ 19. 3. ob 9.31 uri
☼ 3. 3. ob 10.10 uri

Josip Štefan

Josip Jurčič

10. TEDEN

11. TEDEN

12. TEDEN

13. TEDEN

APRIL

1. SOBOTA	☾ HUGO	
2. NEDELJA	FRANČIŠEK P.	
3. PONEDELJEK	RIHARD	
4. TOREK	IZIDOR	
5. SREDA	VINCENCIJ	
6. ČETRTEK	SIKST	
7. PETEK	HERMAN	
8. SOBOTA	☼ ALBERT	
9. NEDELJA	TOMAŽ	
10. PONEDELJEK	METHILDA	
11. TOREK	LEON VELIKI	
12. SREDA	JULIJ	
13. ČETRTEK	HERMENEGILD	
14. PETEK	JUSTIN	
15. SOBOTA	ANASTAZIJ	
16. NEDELJA	BENEDIKT	
17. PONEDELJEK	☾ RUDOLF	
18. TOREK	APOLONIJ	
19. SREDA	LEON IX.	
20. ČETRTEK	NEŽA MONTEP.	
21. PETEK	ANZELM	
22. SOBOTA	SOTER IN GAJ	
23. NEDELJA	VOJTEH	
24. PONEDELJEK	☼ JURIJ	
25. TOREK	MARKO	
26. SREDA	KLET IN MARCEL	
27. ČETRTEK	CITA	
28. PETEK	PAVEL OD KRIŽA	
29. SOBOTA	PETER	
30. NEDELJA	KATARINA	

SPOMINSKI DNEVI

4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk-Lenart
4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
4. 1894 rojen v Dolah obč. Brdo narodopisec in politik Vinco Möderndorfer
11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklovec Zale, dr. Jakob Skeř
14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih kor. Slovencev, žrtve fašističnega terorja

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bali ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

☼ 9. 4. ob 23.20 uri

☼ 24. 4. ob 13.03 uri

☼ 17. 4. ob 21.48 uri

☼ 1. 4. ob 21.58 uri

f. Pasterk-Lenart

I. Županc Johan

14. TEDEN

LAM

15. TEDEN

16. TEDEN

17. TEDEN

18. TEDEN

MAJ

1. PONEDELJEK €	DELAJSKI PRAZNIK	🌸
2. TOREK	ATANAZIJ	🌸
3. SREDA	NAJD. KRIŽA	🌸
4. ČETRTEK	VNEBOHOD	🌸
5. PETEK	IRENEJ	🌸
6. SOBOTA	JANEZ	🌸
7. NEDELJA	STANISLAV	🌸
8. PONEDELJEK ☉	MIHAEL	🌸
9. TOREK	GREGOR NAG.	🌸
10. SREDA	ANTON	🌸
11. ČETRTEK	FILIP IN JAKOB	🌸
12. PETEK	PANKRACIJ	🌸
13. SOBOTA	SERVACIJ	🌸
14. NEDELJA	BINKOŠTI	🌸
15. PONEDELJEK	BINK. PONEDELJEK	🌸
16. TOREK	JANEZ NEP.	🌸
17. SREDA ☽	BRUNO	🌸
18. ČETRTEK	ERIK	🌸
19. PETEK	PETER CEL.	🌸
20. SOBOTA	BERNARDIN	🌸
21. NEDELJA	SV. TROJICA	🌸
22. PONEDELJEK	EMIL	🌸
23. TOREK ☽	JANEZ ROS.	🌸
24. SREDA	JOHANA	🌸
25. ČETRTEK	REŠNJE TELO	🌸
26. PETEK	FILIP NERI	🌸
27. SOBOTA	BEDA Č.	🌸
28. NEDELJA	AVGUŠTIN	🌸
29. PONEDELJEK	MAKSIM	🌸
30. TOREK	IVAN ORL.	🌸
31. SREDA €	ANGELA DEVICA	🌸

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Meštinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Potoci v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
14. 5. 1953 ustanovljena slovenska kmetijska šola v Podravljah
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in ikalec Miha Andreaš

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, aprila deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

☉ 9. 5. ob 15.55 uri	☽ 17. 5. ob 6.18 uri
☽ 23. 5. ob 21.22 uri	€ 1. 5. ob 11.32 uri
€ 31. 5. ob 2.52 uri	

Ivan Cankar

dr. Jakob Sket

19. TEDEN

20. TEDEN

21. TEDEN

22. TEDEN

JUNIJ

1. ČETRTEK	FELIKS
2. PETEK	PETER
3. SOBOTA	KLOTILDA
4. NEDELJA	FRANČIŠEK CER.
5. PONEDELJEK	BONIFACIJ
6. TOREK	NORBERT
7. SREDA	ROBERT
8. ČETRTEK	MEDARD
9. PETEK	VERONIKA
10. SOBOTA	MARGARETA KR.
11. NEDELJA	BARNABA
12. PONEDELJEK	JANEZ
13. TOREK	ANTON PAD.
14. SREDA	BAZILIJ
15. ČETRTEK	VID
16. PETEK	FRANČIŠEK R.
17. SOBOTA	ADOLF
18. NEDELJA	EFREM
19. PONEDELJEK	JULIJANA
20. TOREK	SILVERIJ
21. SREDA	ALOJZIJ
22. ČETRTEK	AHACIJ
23. PETEK	AGRIPIN
24. SOBOTA	KRES
25. NEDELJA	VILJEM
26. PONEDELJEK	JANEZ IN PAVEL
27. TOREK	HEMA
28. SREDA	IRENIJ
29. ČETRTEK	PETER IN PAVEL
30. PETEK	EMILIJAN

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 6. 1508 rojen Primož Trubar
- 11. 6. 1844 umrl v Blatogradu pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
- 11. 6. 1926 rojena v Lobniku Oraže Amalija-Tatjana
- 19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pesnik Oton Župančič
- 21. 6. 1891 rojen v Ljubljani glasbenik in harmonizator kor. nar. pesmi France Marolt
- 23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na Dolenjskem organizator planinstva na Koroškem Alojzij Knafelc
- 28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir
- 30. 6. 1858 umrl v Celovcu šolski pedagoški pisatelj Simon Rudmaš

Če na sv. Medarda dan (8.) dežuje, štirideset dni dež še naletuje. — Če sta Peter in Pavel jasna, bo letina krasna. — Urbanovo sonce in Vidov dež, prav dobrega leta upati smeš.

- 8. 6. ob 6.13 uri
- 22. 6. ob 5.57 uri

- 15. 6. ob 12.12 uri
- 29. 6. ob 19.39 uri

Primož Trubar

France Marolt

23. TEDEN

24. TEDEN

25. TEDEN

26. TEDEN

JULIJ

1. SOBOTA	TEOBALD	
2. NEDELJA	OBISK D. M.	
3. PONEDELJEK	HELIODOR	
4. TOREK	URH	
5. SREDA	CIRIL IN METOD	
6. ČETRTEK	● IZAIJA	
7. PETEK	VILIBALD	
8. SOBOTA	ELIZABETA	
9. NEDELJA	VERONIKA	
10. PONEDELJEK	AMALIJA	
11. TOREK	OLGA	
12. SREDA	MOHOR IN FORT	
13. ČETRTEK	ANAKLET	
14. PETEK	☛ BONAVENTURA	
15. SOBOTA	VLADIMIR	
16. NEDELJA	DEV. MAR. K.	
17. PONEDELJEK	ALEŠ	
18. TOREK	MIROSLAV	
19. SREDA	VINCENCIJ	
20. ČETRTEK	MARIJETA	
21. PETEK	☉ PRAKSEDA	
22. SOBOTA	MARIJA MAGD.	
23. NEDELJA	APOLINARIJ	
24. PONEDELJEK	KRISTINA	
25. TOREK	JAKOB	
26. SREDA	ANA MATI M. D.	
27. ČETRTEK	RUDOLF	
28. PETEK	€ VIKTOR	
29. SOBOTA	MARTA	
30. NEDELJA	ABDON IN SENEN	
31. PONEDELJEK	IGNACIJ	

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožku Peter Markovič, akademski slikar
6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenja kor. Slovencev
22. 7. 1941 nacisti likvidirali slov. zadrugo na Koroškem ter razpustili Zvezo slov. zadrug v Celovcu
22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda
25. 7. 1886 umrl Primož Trubar
26. 7. 1914 Začetek prve svetovne vojne
31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majer-Ziljski

Ce sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (10.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

● 7. 7. ob 18.00 uri
☉ 21. 7. ob 15.39 uri

☛ 14. 7. ob 16.53 uri
€ 29. 7. ob 13.14 uri

Peter Markovič

Vinko Poljanec

ZAPISKI

27. TEDEN

28. TEDEN

29. TEDEN

30. TEDEN

31. TEDEN

AVGUST

1. TOREK	VEZI SV. PETRA	☼
2. SREDA	PORCIJUNKULA	☼
3. ČETRTEK	LIDIJA	☼
4. PETEK	DOMINIK	☼
5. SOBOTA	MARIJA SNEŽNA	☼
6. NEDELJA	GOSPODOVO S.	☼
7. PONEDELJEK	KAJETAN	☼
8. TOREK	CIRIJAK	☼
9. SREDA	ROMAN	☼
10. ČETRTEK	LAVRENCIJ	☼
11. PETEK	TIBURCIJ	☼
12. SOBOTA	KLARA	☼
13. NEDELJA	HIPOLIT IN KAS.	☼
14. PONEDELJEK	EVZEBIJ	☼
15. TOREK	VNEBOVZETJE M. B.	☼
16. SREDA	JOHIM	☼
17. ČETRTEK	HIACINT	☼
18. PETEK	HELENA	☼
19. SOBOTA	LUDOVIK	☼
20. NEDELJA	BERNARD	☼
21. PONEDELJEK	IVANA	☼
22. TOREK	BREZM. SRCE M.	☼
23. SREDA	FILIP IN BENECIJ	☼
24. ČETRTEK	JERNEJ	☼
25. PETEK	CEFERIN	☼
26. SOBOTA	LUDOVIK	☼
27. NEDELJA	JOŽEF KAL.	☼
28. PONEDELJEK	AVGUŠTIN	☼
29. TOREK	OBGL. JAN. KR.	☼
30. SREDA	ROZA LIM.	☼
31. ČETRTEK	RAJMUND	☼

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija-Taljana
10. 8. 1873 rojen na Zili pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Franc Elieš
10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar-Prežihov Voranc
16. 8. 1942 stopi šlajerski bataljon na koroška tla
25. 8. 1938 umrl v Škocijanu na posledicah zastrupitve Vinko Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči.
— Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če veler zvedri, vreme dolgo še trpi.

- ☉ 6. 8. ob 3.48 uri
- ☽ 20. 8. ob 3.27 uri

- ☾ 12. 8. ob 21.44 uri
- ☼ 28. 8. ob 6.35 uri

Lovro Kuhar

Josef f. Perkonig

32. TEDEN

1. ROKA	1. ROKA	1. ROKA
2. ROKA	2. ROKA	2. ROKA
3. ROKA	3. ROKA	3. ROKA
4. ROKA	4. ROKA	4. ROKA
5. ROKA	5. ROKA	5. ROKA
6. ROKA	6. ROKA	6. ROKA
7. ROKA	7. ROKA	7. ROKA
8. ROKA	8. ROKA	8. ROKA
9. ROKA	9. ROKA	9. ROKA
10. ROKA	10. ROKA	10. ROKA
11. ROKA	11. ROKA	11. ROKA
12. ROKA	12. ROKA	12. ROKA

33. TEDEN

1. ROKA	1. ROKA	1. ROKA
2. ROKA	2. ROKA	2. ROKA
3. ROKA	3. ROKA	3. ROKA
4. ROKA	4. ROKA	4. ROKA
5. ROKA	5. ROKA	5. ROKA
6. ROKA	6. ROKA	6. ROKA
7. ROKA	7. ROKA	7. ROKA
8. ROKA	8. ROKA	8. ROKA
9. ROKA	9. ROKA	9. ROKA
10. ROKA	10. ROKA	10. ROKA
11. ROKA	11. ROKA	11. ROKA
12. ROKA	12. ROKA	12. ROKA

34. TEDEN

1. ROKA	1. ROKA	1. ROKA
2. ROKA	2. ROKA	2. ROKA
3. ROKA	3. ROKA	3. ROKA
4. ROKA	4. ROKA	4. ROKA
5. ROKA	5. ROKA	5. ROKA
6. ROKA	6. ROKA	6. ROKA
7. ROKA	7. ROKA	7. ROKA
8. ROKA	8. ROKA	8. ROKA
9. ROKA	9. ROKA	9. ROKA
10. ROKA	10. ROKA	10. ROKA
11. ROKA	11. ROKA	11. ROKA
12. ROKA	12. ROKA	12. ROKA

35. TEDEN

1. ROKA	1. ROKA	1. ROKA
2. ROKA	2. ROKA	2. ROKA
3. ROKA	3. ROKA	3. ROKA
4. ROKA	4. ROKA	4. ROKA
5. ROKA	5. ROKA	5. ROKA
6. ROKA	6. ROKA	6. ROKA
7. ROKA	7. ROKA	7. ROKA
8. ROKA	8. ROKA	8. ROKA
9. ROKA	9. ROKA	9. ROKA
10. ROKA	10. ROKA	10. ROKA
11. ROKA	11. ROKA	11. ROKA
12. ROKA	12. ROKA	12. ROKA

SEPTEMBER

1. PETEK	EGIDIJ
2. SOBOTA	ŠTEFAN
3. NEDELJA	DOROTEJA
4. PONEDELJEK ☉	ROZALIJA
5. TOREK	LAVRENCIJ
6. SREDA	CAHARIJA
7. ČETRTEK	MARKO
8. PETEK	ROJSTVO M. D.
9. SOBOTA	PETER KLAVER
10. NEDELJA	NIKOLAJ TOL.
11. PONEDELJEK ☿	HIACINT
12. TOREK	IME MARIJINO
13. SREDA	NOTBURGA
14. ČETRTEK	POVIŠ. SV. KRIŽA
15. PETEK	MARIJA 7 ŽALOSTI
16. SOBOTA	LJUDMILA
17. NEDELJA	LAMBERT
18. PONEDELJEK ☿	JANUARIJ
19. TOREK	JOŽEF
20. SREDA	EVSTAHIJ
21. ČETRTEK	MATEJ
22. PETEK	TOMAŽ VIL.
23. SOBOTA	LINUS
24. NEDELJA	RUPERT
25. PONEDELJEK	KLEOFA
26. TOREK ☾	CIPRIJAN IN L.
27. SREDA	KOZMA IN DAM.
28. ČETRTEK	VENČESLAV
29. PETEK	MIHAEL
30. SOBOTA	HIERONIM

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena — „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu
11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu
16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž
16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Ruta pri Hodišah
18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovničar in književni organizator Anton Janežič
18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi
28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

Ce je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po mali maši kosi, ta za pečjo suši.

- ☉ 4. 9. ob 12.37 uri
- ☿ 18. 9. ob 17.59 uri

- ☿ 11. 9. ob 4.06 uri
- ☾ 26. 9. ob 22.44 uri

M. Orazi-Tatjana

Jozijaz Grafenauer

36. TEDEN

37. TEDEN

38. TEDEN

39. TEDEN

OKTOBER

1. NEDELJA	REMIGIJ	☼
2. PONEDELJEK	ANGELI VARUHI	☼
3. TOREK	TEREZIJA D. J.	☼
4. SREDA	FRANČIŠEK ASIŠKI	☼
5. ČETRTEK	PLACID	☼
6. PETEK	BRUNON	☼
7. SOBOTA	KRALJ M. D.	☼
8. NEDELJA	BRIGITA	☼
9. PONEDELJEK	JANEZ	☼
10. TOREK	FRANČIŠEK B.	☼
11. SREDA	MATER M. D.	☼
12. ČETRTEK	EDVARD	☼
13. PETEK	MAKSIMILIJAN	☼
14. SOBOTA	KALIST	☼
15. NEDELJA	TEREZIJA	☼
16. PONEDELJEK	GAL	☼
17. TOREK	MARJETA AL.	☼
18. SREDA	LUKA EV.	☼
19. ČETRTEK	PETER ALK.	☼
20. PETEK	JANEZ K.	☼
21. SOBOTA	URŠULA	☼
22. NEDELJA	KORDULA	☼
23. PONEDELJEK	SEVERIN	☼
24. TOREK	RAFAEL	☼
25. SREDA	KRISPIN	☼
26. ČETRTEK	DRŽAVNI PRAZNIK	☼
27. PETEK	FRUMENCIJ	☼
28. SOBOTA	SIMON IN JUDA	☼
29. NEDELJA	NARCIS	☼
30. PONEDELJEK	DOROTEJA	☼
31. TOREK	VOLBENK	☼

SPOMINSKI DNEVI

10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtilitev koroških partizanov na Komelnu pri Pliberku
17. 10. 1908 otvorjen slov. delavski dom v Podljubelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenskeprosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo — dan zastave
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ova-duh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

- ☼ 3. 10. ob 21.24 uri ☼ 10. 10. ob 13.11 uri
 ☼ 18. 10. ob 11.11 uri ☼ 26. 10. ob 13.04 uri

Simon Gregorčič

Ales Einspieler

40. TEDEN

41. TEDEN

42. TEDEN

43. TEDEN

44. TEDEN

NOVEMBER

1. SREDA	● VSI SVETI
2. ČETRTEK	● VERNE DUŠE
3. PETEK	HUBERT, IDA
4. SOBOTA	KAREL BOR.
5. NEDELJA	CAHARIJA IN E.
6. PONEDELJEK	LENART
7. TOREK	ENGELBERT
8. SREDA	BOGOMIR
9. ČETRTEK	● TEODOR
10. PETEK	ANDREJ AVEL.
11. SOBOTA	MARTIN
12. NEDELJA	MARTIN
13. PONEDELJEK	STANISLAV K.
14. TOREK	SERAFIN
15. SREDA	ALBERT VEL.
16. ČETRTEK	OTMAR
17. PETEK	☉ GREGORIJ ČUD.
18. SOBOTA	ODON
19. NEDELJA	ELIZABETA
20. PONEDELJEK	FELIKS VAL.
21. TOREK	DAVOR D. M.
22. SREDA	CECILIJA
23. ČETRTEK	KLEMEN
24. PETEK	☾ JANEZ OD KR.
25. SOBOTA	KATARINA
26. NEDELJA	KONRAD
27. PONEDELJEK	VIRGILIJ
28. TOREK	GREGORIJ
29. SREDA	SATURNIN
30. ČETRTEK	ANDREJ

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in potopisec Franc Mišič
10. 11. 1955 Koroški Slovenci vložili pri avstr. vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe čl. 7 drž. pogodbe
13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler
20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce
29. 11. 1945 proglasitev FLRJ

Andrej Einspieler

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo gmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

- 2. 11. ob 6.48 uri
- ☉ 17. 11. ob 5.52 uri

- 9. 11. ob 2.00 uri
- ☾ 25. 11. ob 1.23 uri

dr. Franc Kotnik

45. TEDEN

DECEMBER

46. TEDEN

47. TEDEN

48. TEDEN

DECEMBER

1. PETEK	☉ MARIJAN
2. SOBOTA	BIBIJAN
3. NEDELJA	FRANČIŠEK
4. PONEDELJEK	BARBARA
5. TOREK	SABA
6. SREDA	MIKLAVŽ
7. ČETRTEK	AMBROZIJ
8. PETEK	☿ BREZM. SP. M. D.
9. SOBOTA	VALERIJ
10. NEDELJA	JUDITA
11. PONEDELJEK	DAMAZ
12. TOREK	MAKSCENCIJ
13. SREDA	LUCIJA
14. ČETRTEK	BERTOLD
15. PETEK	MAKSIMIN
16. SOBOTA	EVZEBIJ
17. NEDELJA	☿ LAZAR
18. PONEDELJEK	GRACIJAN
19. TOREK	URBAN V.
20. SREDA	EVGENIJ IN MAK
21. ČETRTEK	TOMAŽ
22. PETEK	DEMETRIJ
23. SOBOTA	VIKTORIJA
24. NEDELJA	☿ ADAM IN EVA
25. PONEDELJEK	BOŽIČ
26. TOREK	ŠTEFAN
27. SREDA	JANEZ EV.
28. ČETRTEK	NED. OTROČIČI
29. PETEK	TOMAŽ
30. SOBOTA	DAVID
31. NEDELJA	☉ SILVESTER

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator kor. nar. pesmi, Oskar Dev
3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder-Lesičjak
11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
19. 12. 1828 rojen v Lešah slovničar in knjižni organizator Anton Janežič

Grudna mraz in sneg žita dosti prek in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

☉ 1. 12. ob 17.10 uri	☿ 8. 12. ob 18.57 uri
☿ 17. 12. ob 0.21 uri	☿ 24. 12. ob 11.48 uri
☉ 31. 12. ob 4.38 uri	

France Grafenauer

Anton Janežič

ZAPISKI

49. TEDEN

50. TEDEN

51. TEDEN

52. TEDEN

53. TEDEN

IZSELJENA

HIŠA

FRANCE ONIČ

Zaprta hiša. Mrtva straža.
Na njej v jeziku tujem rdeč plakat:
Zaplenjena! ves dan kriči.
Zvečer nihče ne gre v njo vasovat.
Nikogar ni iz nje. Na zidu živ plakat.

Ta mrka hiša! Vas od nje beži.
V njej ni srca več, samo kamen.
A ko pod krovom nizkim črni čas
v polnoč vsa vrata na stežaj odpre,
votlih oči čez zapuščeni prag
vsi njeni mrtveci prihajajo molče.

Ta nema hiša! V njo sto let
prijajali so živi. Živih živa govorica!
V spremstvu zvonov so mrtvi šli iz nje
in legali mirno v domači svet.
Zdaj so vrnili se, ker v njej več živih ni,
turobni, davni, stari, brez moči.

Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

Gauleitung Kärnten

Gauamt für Volksumfragen

Fernruf Nr. 2675

NR-P.

Klagenfurt, den 26. Februar 1943.
Gauamtsbescheid Nr. 6

An die
NS-Kriegsopferversorgung,
Klagenfurt,
Karlreithstr. Nr. 17

Betr.: Ihr Schreiben v. 12.1.43
Abtlg. Hirnverletztenbetr.

Auf Ihre Anfrage vom 12./1.43 teile ich mit, dass die
Kriegsbeschädigten Malinger Johann, Kienens Christian und Winkl
Karl aus staatspolizeilichen Gründen umgesiedelt wurden.

Heil Hitler!
Der Leiter des Gauhauptamtes für Volks-
umfragen:

Max Kersch

Žena z otroki v taborišču

Dolžnost je bila in dolg kraja: spomenik Prežihovemu Vorancu, ki je v veliko luč povzdignil našo koroško deželo in podobe naših ljudi za velike čase sklesal kakor spomenike bridke človečnosti.

Prežihova telesna podoba se je že odmaknila; tisti, ki so dvajset, petindvajset let stari, je ne vedo več. Že bo sedemnajst let, kar je umrl; sedemnajst let od tistega veličastnega pogreba iz Maribora v Ljubljano in iz Ljubljane na Ravne ter v Kotlje, ko so bili tedaj kljub zimi vsi hotuljski grobovi pokriti z rožami — tisoč dvesto, tisoč petsto vencev je bilo.

Veren je v osnovi Prežihov obraz na spomeniku; močno, silovito je izražen in poudarjen v značilnostih svojih, poveličan v duhovno podobo njegovo.

Proti Uršlji gori je obrnjen, proti obzorjem, kjer so zadaj za njimi Obir in pod Obirjem Karnice.

Ob obrazu so razsute in razsejane dragotine njegovih misli in besed, v žlahten bron zapisane —

tiste mogočne, ki ne bodo minile, dokler bodo iz tega roda rodovi živeli:

...vi niste kakor drugi otroci — vi ste samorastniki...

in tiste uporne:

...temu, kar ni moje, se odpovem; temu pa, kar je moje, se ne odpovem...

in tiste od Gospe Svete, ko je bil Prežih z dvema avstrijskima nemškima tovarišema tam in

...smo strmeli nad to prečudno koroško deželo z istim duhom odrešilnega človeškega spoznanja, ki bo nekoč oba naroda pobratilo in ki bo nekoč Gospo-svetsko polje edino napravilo večno lepo...

Ali je spomenik ta drevo iz tal samorastno ob macesnih — ali je ogromen list, ki je na jasi časa večnotih obstal pri vходу v ta bodoči kulturni gaj.

Odkritje Prežihovega spomenika se druží z Dnevom republike, vračanje k Prežihu, k oporoki njegove matere samorastnikov, k vsem tem njegovim ljudem, ki so naši očetje in matere, v trpljenju, v borbah in blodnjah, v zmotah in grehih — obliti od lepote in prekleti navdani od ene, od globoke svoje strasti, ki je bila ljubezen, urečena ljubezen do te domače zemlje in slutnja domovine.

Dr. Franc Sušnik

ravnatelj ravske študijske knjižnice

ob odkritju Prežihovega spomenika na Ravnah
27. novembra 1966

Pregled stanja in pogled naprej

Skozi dolgo dobo smo bili koroški Slovenci skoraj izključno kmečki narod in še pred drugo svetovno vojno je bila to naša glavna značilnost. Vsekakor je najbolj značilen pojav naše zgodovine in našega družbenega razvoja silen prelom med našim kmečkim ljudstvom in med malomeščanstvom ter delavstvom, ki oba sta izrasla iz nje, pa sta se mu oba odtujila in izgubila z njim več ali manj slednji stik.

To dejstvo se je odražalo tudi v vsem našem političnem, kulturnem in gospodarskem delovanju že v monarhiji in je zajemala naša politična organizacija v bistvu le kmeta, „koroška slovenska stranka“ med obema vojnoma pa je bila izrazita kmečka stranka. Naša kulturna društva so se naslajala z malimi izjemami prav tako le na kmečkega človeka in je najvidnejši izraz v tem, da so bila v vseh večjih centrih namenjena predvsem le „za okolico“. In nazadnje je tudi naše zadružništvo po svojem bistvu bilo le kmečko, torej namenjeno pomoči kmetu, njegovi utrditvi in njegovemu razvoju.

To so zgodovinska dejstva, ki so oblikovala in usmerjala našo narodno dejavnost, pa tudi našo politično miselnost skoraj vse do danes. Krilatice o kmetu — edinem stebru naše narodne zavesti in našega narodnega obstoja so zato tako resnične kot boleče; saj se za druge sloje ljudstva, zlasti za delavce ni nihče pobrigal in polegoval.

Nobenega dvoma pa ni, da spada kmečko vprašanje danes med tiste strani sodobne družbene stvarnosti, mimo katerih gredo problemi, ki danes gnetejo človeštvo in ustvarjajo nove življenjske oblike. Zakaj gotovo je, da gredo v našem času družbene sile mimo razvojnih možnosti kmečkega človeka, ki stoji ob strani svetovnega dogajanja in ga v svoji zaključenosti ne more več dohajati ne s svojo gospodarsko in socialno preproščino, pa tudi ne s svojo zavestjo. Zato je le preveč razumljivo, da je moralo priti do počasnega razkroja kmečkega življenja in da traja gospodarski razkroj predvsem našega malega in srednjega kmečkega posestva že dokaj desetletij, da ga niti ne opazimo in zaznamo več. Vas in podeželje sploh se danes nahajata v močnem procesu spreminjanja in to iz več vzrokov.

● Način gospodarjenja, ki terja zaradi pomanjkanja kmečke delovne sile njegovo mehanizacijo in modernizacijo, se spreminja in s tem se spreminjata vas in podeželje.

● Število in sestav prebivalstva se spreminjata po starosti in po poklicnih slojih in s tem se spreminjata vas in podeželje.

● Stanovanjske in življenjske navede podeželskega prebivalstva se spreminjajo in s tem se spreminjata vas in podeželje.

● Nastoj in razvoj industrijskih podjetij na podeželju spreminjata lice pokrajine in delovne možnosti in s tem se spreminjata vas in podeželje.

● Struktura obrti se spreminja in s tem se spreminjata vas in podeželje.

Novo in pomnoženo cestno omrežje, poceni prometna sredstva, motorizacija, hitro kroženje vesti, skrajšani delovni čas in podaljšani dela prosti konec tedna razširjajo v pravem pomenu besede življenjsko področje vsakega posameznega človeka v pogledu izbire delovnega mesta, dnevnega nakupa, obiska šol, kulturnih prireditev in od diha. Vse to povzroča gotovo razslojevanje v tradicionalnem sestavu prebivalstva in vpliva na spremembo strukture vasi in podeželja.

Ta sprememba strukture se odraža na različne načine: mimo mest in trgov nastajajo tudi na podeželju nova središča, kjer se koncentrirajo industrijski, obrtni, vzgojni, šolski, kulturno-prosvetni in ne nazadnje trgovsko-nakupni in prodajni centri.

Osnovne produkcijske dejavnosti kot kmetijstvo in gozdarstvo, ribolovstvo in rudarstvo, pa tudi rokodelstvo stalno nazadujejo.

Predelovalna obrt kot predelava živil, izdelava strojev, avtomobilov, tekstilij in električnih naprav se precej drži, pri nas deloma še raste, čeprav je drugod tudi na tem področju že tendenca padanja števila zaposlenih.

Na področju uslužnostnega gospodarstva, to je v trgovini, gostinstvu, prometu, v pisarniških službah, v socialnih in svobodnih poklicih pa število zaposlenih stalno narašča in še ni ustaljeno.

Tujski promet, zlasti v naših prelepih krajih ob jezerih, pa tudi drugod postaja vedno važnejši vir dohodkov s penzijskimi gosti v poletnem dopustnem času, z izletnim prometom ob koncu tedna, z bivanjem meščanov ob koncu tedna v weekend-hišici ali sploh skozi vse poletje v drugem stanovanju.

Zemlja ni več zgolj baza obdelovanja in pridelovanja, marveč vedno bolj vir visokih dohodkov iz njene prodaje v gradbene namene, v tujsko prometnih lepih krajih često bogatim tujcem, na sploh pa domačinom — delavcem, za katere je v domači vasi zemlja še vedno cenejša kot v mestu in kj zaradi motorizacije pa tudi zaradi industrializacije podeželja za kruh in zaslužek niso več prisiljeni zapustiti domači kraj.

Ob stari vasi s prostornimi kmečkimi hišami in gospodarskimi poslopji nastaja čisto nova vas z majhnimi delavskimi hišicami, garažami in novimi podjetji, ki terjajo premišljeno regionalno načrtovanje.

Vse te spremembe na vasi in podeželju vendar niso izolirane od ostalega razvoja, marveč so le del splošnega spreminjanja družbene strukture. Zato te spremembe ne moremo zadržati in zavrniti, marveč samo konstruktivno oblikovati. Ta nezadržani razvoj sprememb je treba videti in spoznati v njegovih osnovah, da mu lahko prilagodimo svoje življenje, svoja prizadevanja in svoje cilje in to ne le v frazah marveč v vsakdanjem delu in ustvarjanju. Vse te spremembe se namreč ne dogajajo v brezračnem prostoru, marveč vsepovsod okrog nas tudi na naši zemlji.

Saj nikjer ni več stare idilične vasi s cerkvico, vaško gostilno, vaško trgovino in vaškimi rokodelci. Kje je še čevljar, krojač, sedlar ali celo tkalec, ki je hodil v „štero“; izumrli so tudi že kolar, kovač in celo mlinar. Dolgo že ni več slišati cepca in kolovrati so izginili celo že iz podstrešij. Dejstvo, da naša mladina komaj še razume pesem, kako „kosec koso brusi, a žanjica žanje“, in pesem o liepem Šimanu, ki je opravljal skoraj vse vaške obrti, na šlinje pa bil berač, najbolj nazorno izpoveduje nakazane spremembe.

Nič manj ne opažamo teh sprememb tudi v zastoju ali razvoju posameznih krajev. Rožek, ki je dal s svojim gradom svojčas baje celemu Rožu svoje ime in je slovel potem kot „Fara“, je danes na tem, da zgubi še zadnjo svojo pomembno postojanko — sodišče. Po drugi strani pa se Vrba, ki je še pred polstoletjem bila nepomembna kmečka vas, vedno bolj razvija v svetovno letovišče. Nekdanje izrazite kmečke vasi kot Brnca, Marija na Zilji, Zrelec, Vetrinj, pa tudi Kočmara vas so danes predmestja Beljaka ali Celovca.

Najbolj zgovoren jezik teh sunkovitih sprememb pa nam govori statistika razvoja in zaposlitve ter tako imenovanih pendlarjev, ki je objavljena na posebni tabeli.

Če končno upoštevamo, da je padlo v naših krajih število v kmetijstvu zaposlenih od 32.130 v letu 1951 na 20 tisoč 473 v letu 1961, torej za 11.657 in da se je leta 1910 preživljalo na Koroškem še 75 % celotnega prebivalstva od kmetijstva in gozdarstva, medtem ko živi leta 1961 le še približno 20 % koroškega prebivalstva od kmetijstva, lah-

ko šele ocenimo resnično velikanski premik na kmečkem področju.

Ob teh ugotovitvah šele vidimo, kako pri vsem svojem delu capljamo za razvojem. Še vedno vidimo pri našem delu v prvi vrsti le kmeta, še vedno so naši odborniki in zaupniki predvsem iz kmečkih vrst, še vedno beremo v našem tisku o kmetu kot edinem stebru vsega našega narodnega življenja, še vedno so naši občinski mandatarji samo kmetje in tudi poskusi samostojnega slovenskega političnega uveljavljanja se programsko niso odmaknili od tradicionalne konservativne vsebine, ki je poznala in upoštevala v našem narodnem življenju zgolj kmečkega človeka.

Kako silno močno smo še vedno zasidrani v stari miselnosti, je razvidno tudi iz obširne ocene deželnozbornskih volitev 1965 na Koroškem, ki jo je napisal Feliks J. Bister v Mladju štev. 6. Ob vsem priznanju za ta prvi poskus globlje analize našega narodnega prizadevanja pa je treba ugotoviti, da je pisec šel mimo bistvenega problema, to je spremembe strukture našega ljudstva, in so zato njegovi zaključki kakor želje vseh glasnikov slogaštva in enotnosti nujno nevzdržni, ker je ob močnem razslojevanju in ob novi strukturi našega ljudstva nemogoče pričakovati in zahtevati, da bi se ljudje v vprašanjih družbenega ustroja in uveljavljanja odločali zgolj po nacionalnih vidikih. Slehernemu, ki je še veroval v nekdanje slogaštvo in sanjal o možnosti enotne nacionalne slovenske stranke, so morali odpreti oči rezultati zadnjih kmečkozbornskih volitev, ko se je jasno pokazalo, da zaradi nakazanega razslojevanja tudi v kmečkih vrstah niti v kmeč-

Naziv kraja	Število prebivalstva		od tega živi
	1951	1961	
Sodni okraj Šmohor	11.216	10.913	3.557
Sodni okraj Beljak	42.005	44.481	6.979
Sodni okraj Rožek	12.714	12.947	2.970
Sodni okraj Celovec	34.299	35.734	11.454
Sodni okraj Borovlje	11.633	11.951	2.741
Sodni okraj Dobrla ves	11.551	9.091	4.967
Sodni okraj Železna Kapla	3.894	7.428	1.319
Sodni okraj Pliberk	7.555	7.474	3.413
Sodni okraj Velikovec	17.214	16.890	7.734
O b č i n e			
Brdo	1.409	1.374	566
Podklošter	5.373	6.229	611
Bekštajn	5.272	5.405	978
Št. Jakob.	4.159	4.173	894
Sele	1.019	951	578
Borovlje	5.298	5.672	439
Loga ves	1.953	2.148	459
Vrba	2.254	2.039	125
Kotmara ves	1.624	1.887	601
Škocijan	2.651	3.015	998
Dobrla ves	4.222	4.663	1.428
Globasnica	1.334	1.413	806
Bistrica	2.024	2.087	837
Pliberk	1.195	1.144	169
Železna Kapla	1.391	1.444	80
Velikovec	3.552	3.678	348
Ruda	1.529	1.558	799

od kmetijstva	Število zaposlenih		od tega v kmetijstvu	
	1951	1961	1951	1961

2.591	5.128	4.883	2.495	1.734
5.078	17.307	17.932	4.880	3.259
2.197	5.792	5.572	2.083	1.463
7.910	16.588	16.067	7.928	5.081
1.978	5.200	5.133	1.821	1.215
2.098	6.117	4.045	3.641	1.370
2.398	1.850	3.326	852	1.456
2.407	3.833	3.476	2.316	1.518
5.452	8.696	7.455	5.227	3.377

„Pendlarjev“
v občini 1961

437	677	628	401	293	225
439	2.203	2.447	463	289	495
702	2.137	2.248	697	472	902
834	1.770	1.726	612	528	589
482	482	418	332	248	88
258	2.223	2.308	322	165	401
325	912	956	335	234	486
73	1.081	941	82	48	266
433	825	835	437	290	359
703	1.286	1.393	725	466	563
806	2.121	1.965	1.051	533	373
589	749	687	508	374	194
632	994	946	574	389	388
103	542	508	104	61	110
149	588	603	55	79	170
200	1.592	1.543	250	115	265
542	820	678	555	357	157

ko-gospodarskem pogledu ni več mogoče enotno gledanje.

Zato je bolj kot značilno, da se mladi, razgledani ocenjevalec zadnjih deželnozborskih volitev najbolj odločilnega faktorja v svoji razpravi niti ni dotaknil, čeprav bi se že ob dejstvu, iz katerih slojev prihajajo dijaki Slovenske gimnazije, ki jo poleg pojava Koroške volilne skupnosti imenuje zgodovinski dogodek med koroškimi Slovenci v drugi polovici našega stoletja, moral nujno spoprijeti s tem vprašanjem. Dejstvo namreč, da prihaja n. pr. od 375 dijakov Slovenske gimnazije le 148 iz kmečkih vrst in je torej nad 60 odstotkov dijakov iz vrst drugih slojev, je dokaz več, kako bistveno se je spremenil sestav našega ljudstva v zadnjih desetletjih. Prav na sestavu dijakov Slovenske gimnazije pa vidimo tudi še nadaljnje važno dejstvo, da to novo razslojevanje našega ljudstva ni dovedlo do novega preloma med kmečkim človekom in drugimi sloji in zlasti tudi ne do odtujitve v narodnem pogledu.

Ob teh ugotovitvah brez dvoma drži, da se mora prikrojiti vse naše delo tej novi situaciji. Naša bodočnost zato ni in ne more biti v oživljanju stare, preživele politike, marveč edinole v vesplošnem enakopravnem vključevanju v nihanje sodobnega družbenega življenja. V današnjem času integracije in dialoga je zahteva po ponovni politiki izolacije anahronistična in pogubonosa. Kdor misli, da je danes mogoče n. pr. pri občinskih volitvah številne delavce v občini, ki se dnevno vozijo na delo izven občine in ki jim je domača občina, v kateri stanujejo, več ali manj

le še bivališče ponoči, zainteresirati na istih problemih, ki jih ima občan s kruhom, delom in poklicem v občini, ali sploh samo na nacionalnem problemu, je prav tako nerealen kot tisti, ki ne razume, da današnji čas zahteva združitve majhnih obrobni obččin z gospodarskim in upravnim središčem, kar nujno speť vpliva na strukturo občine in kraja. Že bežen pogled na statistiko nas lahko prepriča o tem dejstvu in nikakor ni prezreti, da n. pr. najde v Podkloštru 6.782, v Vrbi 695, v Borovljah 669, v Dobrli vasi 806, v Železni Kapli 176, v Pliberku 399, v Velikovcu 803 in na Rudi 227 ljudi iz drugih krajev kruh in delo. Jasno, da ima taka koncentracija gotove vplive tudi na vseh drugih področjih. Delavec, ki v teh krajih dela, večinoma tudi tam kupuje, se tam druži in je tam bolj doma kot v občini svojega bivališča.

Zdi se, da vseh teh dejstev še nismo upoštevali pri svojem narodnopolitičnem delu. Kako vse drugačni prijemi se odpirajo in vsiljujejo ob tem spoznanju n. pr. samo na prosvetno-kulturnem področju! Ali je mogoče od delavca, ki se zvečer truden vrača in mora zjutraj zgodaj speť na delo, zahtevati dolge vaje! Ali je sploh mogoče govoriti o „vaški skupnosti“ v tradicionalnem smislu! Ali zadostuje prosvetno delo zgolj za kmečkega človeka! Ali zadostujejo zgolj kmetijske in gospodinjske strokovne šole! Kje je naša skrb in zahteva za strokovno šolanje in izobraževanje drugih slojev! Ob napredovanju industrializacije in turizma tudi v naših krajih je nujno, da predvsem in v prvi vrsti posvetimo vso svojo skrb vzgoji strokovnih kadrov za in-

dustrijo, trgovino in gostinstvo ter splošno za vse uslužnostne panoge, če ne čemo, da bo naš človek tudi v bodoče le odvisni, pomožni delavec, ki mu bo ukazoval in ga upravljal priseljeni tujec. Dokler ni našega strokovnjaka, je in bo potreben drugi; kruh in delo pa sta danes za resnične strokovnjake povsod.

Glavna današnja zahteva za prosvetno in za vse naše narodno politično delo je zato brez dvoma skrb za splošno in zlasti strokovno vzgojo našega človeka, kajti le tako bomo lah-

ko obstali v bliskovito se razvijajočem današnjem in jutrišnjem svetu. V času vsesplošne integracije bo obstal — in to gospodarsko in tudi narodnostno gledano — samo tisti, ki bo sposoben polnopravno in progresivno sooblikovati tokove časa in njegove družbe. Tu pa so široke in najširše možnosti sodelovanja in tekmovanja vseh ne glede na različno politično in svetovno nazorno gledanje, ki sta jim v resnici pri srcu obstoj in nadaljnji razvoj slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem.

Nekaj pripomb k predlogom dr. Theodorja Veiterja za urejanje narodnostnega vprašanja na Koroškem, izraženim v vrsti član- kov v „Die Furche“ (avgust-oktober 1965)

SPLOŠNO:

Dr. Veiter meni, da avstrijsko narodnostno pravo govori o jezikovnih manjšinah in ne o nacionalnih manjšinah. Jezikovno pa so Slovenci na Koroškem enotni in jih ni mogoče deliti po kakih političnih kriterijih na Slovence in „Windische“. Manjšinsko zaščitna določila se nanašajo na celotno slovensko govorilno prebivalstvo, ne glede na to, ali je pri ljudskem štetju svoj jezik označilo s „slovenski“, z „windisch“ ali pa v kakršni koli kombinaciji z nemškim.

Člen 19. ustave iz 1867. leta je še vedno veljaven in po njem so Slovenci na Koroškem zaščiteni kot celota.

GLAVNA NAČELA MANJŠINSKE ZAŠČITE NA KOROŠKEM:

Vso zaščito je treba zasnovati na „kombiniranem sistemu“: „Einerseits wird ein Gebiet, das sogenannte gemischtsprachige Gebiet als historischer Lebensraum deutschsprachiger und slowenischer Kärntner den äußeren Rahmen zu geben haben.“ Torej teritorialna omejitev manjšinske zaščite. Drugi

element kombinacije pa Veiter nikjer neposredno ne definira, iz vsega njegovega izvajanja pa je jasno, da gre za osebni princip uveljavljanja manjšinskih pravic. Teritorialna osnova ne pomeni kake teritorialne avtonomije, celo ne zaščite manjšinskega zaščitnega področja („angestammte Heimat“), ampak le nekakšen tehnični pripomoček za izvajanje manjšinskozaščitnih določil v smislu določitve maksimalnega teritorialnega okvira (ugotovitev prizadetih administrativnih enot), kjer je izvajanje teh določil mogoče. Njihova konkretna izvedba pa je odvisna od zahtevkov posameznih pripadnikov manjšine kot pravnih subjektov, po katerih postaja zaščita šele učinkovita (pravica staršev v šolstvu, nastop slovenske stranke pri upravnem in sodnem organu).

V tem načelnem pristopu se Veiter torej ne oddaljuje od splošno sprejete teze v dosednji avstrijski zakonodaji in tudi politiki, da je treba za izvajanje čl. 7 določiti najprej njegovo teritorialno veljavnost, izvajanje pa prepuščiti zahtevi posameznika. Razlika je v praktičnih kriterijih, ki jih Veiter predlaga za ugotovitev tega ozemlja. Najpomembnejše je, da **odklanja kot kriterij takoimenovano ugotavljanje manjšine**. (Argumenti: pravno nepotrebno in neutemeljeno, ker to ne bi služilo osnovanju kakega nacionalnega katastra kot podlage za avtonomijo manjšine, ampak zgolj omejitvi teritorija zaščite s posebnim namenom to ozemlje čim bolj utesniti. Manjšina sama takšno ugotavljanje odklanja in sporazum z njo je v tem vprašanju absolutno potreben.)

Namesto ugotavljanja manjšine Veiter predlaga razne možnosti. Največkrat govori o **upoštevanju jezikovnih podatkov ljudskega štetja** spet z različnimi variantami. Vsem skupno je to, da k manjšini prišteva vse jezikovne kombinacije razen čisto nemške. Čeprav prisoja največjo zanesljivost podatkom štetja iz leta 1939, kritizira določbe manjšinskih zakonov iz leta 1959 po merilu štetja 1951, svoje konkretno naštevovanje potencialno dvojezičnih občin pa naslanja na rezultate štetja 1961! Večja ugodnost njegovih predlogov je v konkretnih določilih (že omenjena jezikovna enotnost manjšine, posebno pa spodnji odstotek za upoštevanje manjšine). Tu priporoča finsko rešitev za tamkajšnjo švedsko manjšino.

Finski primer: Tu gre za dva jezika, ki sta oba priznana kot nacionalna jezika, kar je bistveno razlika od koroškega primera! Tendenca finske ureditve je dvojna: kolikor mogoče trajno upoštevati švedski jezik in to tudi tam, kjer je sorazmerno le šibko zastopan obenem pa kolikor mogoče razmejiti jezikovno kompaktna in homogena področja. Prvo tendenco uresničujejo z dosti nizkim spodnjim odstotkom upoštevavanja manjšine (10 % po zadnjem štetju), s tem da mora delež švedskega jezika pasti znatno pod to mero (pod 7 %), če naj občina izgubi dvojezični značaj, s tem da so občine s švedsko manjšino dvojezične, s tem da so kot dvojezične priznane tudi občine mestnega značaja, v katerih je odstotek švedskega jezika tudi manjši, le da ta jezik doseže določeno absolutno število pripadnikov. Drugo tendenco pa uresničujejo s tem, da prilagajajo ad-

ministrativne meje jezikovni strukturi, s tem, da se občine z manj kot 10 % finskega jezika štejejo kot enojezično švedske. Vse poslovanje višjih upravnih organov s posameznimi občinami se ravna po jezikovnem značaju občin: če so dvojezične, je dvojezično, če so enojezične pa enojezično, bodisi finško bodisi švedsko. O jezikovnem značaju občin sklepa vsakih 10 let vlada(!) na osnovi rezultatov zadnjega ljudskega štetja in o tem v občinah ni debate. Danes je na Finskem 42 enojezičnih švedskih občin in 33 dvojezičnih. Ne glede na jezikovni značaj občine pa ima vsak Finec in vsak Šved pravico na celotnem ozemlju države uporabljati svoj materni jezik brez omejitev!

Iz tega sistema, kjer Švedi načelno niso tretirani kot manjšina, ampak kot druga državna nacija, Veiter jemlje samo določilo o najnižjem odstotku in sicer 7 %. Po tem merilu bi po štetju 1961 ne bile priznane kot dvojezične naslednje občine: Blače, Goriče, Št. Štefan na Zilji, Smerče, Podklošter, Vernberk, Kostanje, Lipa (še kot samostojna), Vrba, Grabštanj, Dholica, Pokrče, Št. Tomaž, Trdnja vas, Vetrinj, Žrelec, Tinje, Velikovec, t. j. 18 občin.

Dopušča možnost določitve dvojezičnega ozemlja **po zgodovinskem kriteriju**, t. j. tradicionalno naselitveno področje slovenskega prebivalstva v smislu priporočil prof. Ermacore. Mimoregreda naglašča, da je skrajna časovna meja upoštevanja leto 1867 (zanimiva je v tej zvezi misel nekega drugega avstrijskega pravnika, ki meni, da bi po načelu „okamenitve“ — „Versteinierung“, ki je obvezno pri tolmačenju av-

strijske ustave, bilo treba za podlago vzeti jezikovno strukturo iz leta 1867, t. j. praktično prvo avstrijsko jezikovno štetje leta 1880!) Vendar se Veiter za zgodovinski kriterij v splošnem ne ogreva.

Kot najbolj priporočljiv način pa omenja: „noch besser wäre es, man könnte sich über den räumlichen Rahmen **mit den beiden slowenischen Organisationen einverständlich einigen**“ (Furche, 28. August 1965). Konkretno ima očitno v mislih ozemlje občin, ki so bile upoštevane pri jezikovnem štetju leta 1961. To pa je celotno ozemlje dvojezičnih šol po uredbi iz leta 1945 razen občin Št. Tomaž in Trdnja vas, torej večji teritorij kot pa po provizorični določbi šolskega zakona iz leta 1959! Očitno Veiter ozemlje štetja iz leta 1961 jemlje le kot izhodišče za pogajanje, ki bo določilo še posamezne omejitve, saj na drugem mestu (Furche, 4. 9. 1965) sam našteje nekaj občin (Dholica, Smerče, Vernberk, Vrba, Lipa, Žihpolje), ki so po njegovem mnenju bile neupravičeno vključene v sistem dvojezičnih šol po uredbi 1945. Zdi se, da si sam še ni čisto na jasnem, kaj konkretno pomeni aplikacija tega ali onega kriterija. Tudi za to sporazumno določeno ozemlje pa menda omejuje trajno veljavnost s tem, ker zahteva, da mora v splošnem po zadnjem štetju izkazovati vsaj 5 % slovenskega jezika („solange darin insgesamt noch mehr als 5 % der slawischen Sprachgruppe angehören“ Furche, 21. August 1965).

Očitno pa določitev dvojezičnega ozemlja — vseeno na kateri način — sama po sebi še ne bi pomenila dejanskega izvajanja dvojezičnosti na vseh

področjih, ampak bi pomenila **samo o-zemlje pravne možnosti** za izvajanje dvojezičnosti. Za konkretno izvajanje bi bila potrebna še zahteva pripadnikov manjšine po individualnem, personalnem načelu. Torej bistvena razlika od finskega primera!

ŠOLSTVO

Veiter sicer priznava pravilo, da bodi otrok v šoli deležen vzgoje v materinščini, ne vidi pa v tem nobene omejitve pravice staršev, ki ji slejkoprej priznava izključno veljavo. V kritiko sedanjega manjšinskega šolskega zakona se konkretno ni spustil, priznava pa, da ne zadovoljuje, ker otroci dejansko niso prijavljeni k pouku v slovenski materinščini. Pri tem še posebej opozarja, da iz majhnega števila prijavljenih otrok še ni treba sklepati, da manjšina v resnici ne želi slovenskega pouka, ampak je treba upoštevati tukaj jasno interdependenco prava in politike(!). To ga navaja k sklepu, da je v šolstvu potrebno „ein juristisches Neudurchdenken der ganzen Frage.“

Kaj bi to lahko pomenilo?

Iz njegovih člankov izhaja, da se njegove misli gibljejo zlasti v dveh smereh: utrakvistična šola iz časov monarhije in šolska ureditev na Gradiščanskem.

V „Furche“ (4. 9. 1965) piše o „die an sich geradezu grandiose Lösung mittels der utrakvistischen Schule“, ki da daje še danes dobre rezultate pri Frizih na Holandskem in pri Lužiških Srbih. Vendar razlikuje utrakvistično šolo v monarhiji kot boljšo od poznejše v prvi republiki, ker je slovenščino dalj časa uporabljala kot učni jezik, med-

tem ko je po letu 1920 bila nemščina v glavnem učni jezik že od drugega leta naprej.

V svojem zaključnem članku v „Furche“ (2. 10. 1965) piše dokaj nedoločno: „In der Kärntner Schulfrage — im Burgenland gibt es auf diesem Gebiet so gut wie keine Klagen — ließe sich ohne Bruch des Elternrechtes (!) eine wesentliche Verbesserung der utrakvistischen Schule (?) **nach dem burgenländischen Muster** finden“ — Znano je, da gre na Gradiščanskem za dejansko dvojezično šolo v dokaj kompaktno hrvaških vaseh, pri čemer pa je predviden ločen pouk za otroke nemške materinščine (seveda se materinščina konstatira z nekontrolirano izjavo staršev). Znano in problematično je tudi, da gradiščanska šolska ureditev priznava pravico na dvojezično šolo samo šolskim okolišem, kjer je po zadnjem ljudskem štetju bilo vsaj 30 % manjšinskega jezika, kjer pa je odstotek manjši, pa predvideva samo možnost fakultativnega pouka hrvaščine na sicer čisto nemški šoli in še to z dodatnim pogojem, da mora uvedbo tega fakultativnega predmeta zahtevali šolska občina, potrditi pa predsednik deželnega šolskega sveta. — Če odštejemo politični element, in pa še konkretne določbe o procentu manjšine, potem bi se razlika med sedanjim koroškim in gradiščanskim sistemom reducirala v bistvu na to, da v gradiščanskem velja načelo negativne opcije staršev, medtem ko na Koroškem velja pravilo prijavljanja.

Na področje srednjega šolstva oz. učiteljska razmišljanje Veiterja o reformi šolstva ne seže.

DVOJEZIČNOST UPRAVNIH OBLASTI IN SODIŠČ

Tukaj ni mogoče pričakovati izboljševalnih predlogov glede položaja slovenščine kot enakopravnega uradnega jezika, saj tudi Veiter dosledno govori o tem, da bodi slovenščina dopuščena samo kot **zunanji uradni jezik** in da se niti ne spušča v problem direktnega občevarjanja med slovenskimi strankami in zadevnimi organi. Pri njegovih predlogih bi šlo najbrž za dve izboljšavi: pospešitev izdaje zakona o slovenščini pri upravnih oblasteh, razširitev veljavnosti zakona o slovenščini pri sodiščih v teritorialnem pogledu.

„Endlich müßten in geeigneter Weise die Minderheitssprache in Gemeinden wie Verwaltungsbezirken, in denen ein bestimmter Prozentsatz der Bevölkerung in der letzten Volkszählung sich als der Minderheitensprachgruppe zugehörig bekannte, als äußere Amtssprache zugelassen werden, wofür es nach vorherrschender Verfassungsrechtslehre eines eigenen Gesetzes bedarf.“ (Furche, 2. 10. 1965). Njegovi konkretni predlogi glede občin so se vsi držali merila 20 % (ne morda 7 %) in to po štetju 1961, vsega skupaj je naštel komaj 27 dvojezičnih občin! (Bistrica v Rožu, Hodiše, Kotmara vas, Bilčovs, Medgorje, Radiše, Šmarjeta v Rožu, Škofiče, Medbovnica, Svetna vas, Slovenji Plajberk, Sele, Loga vas, Bistrica na Zilji, Djekše, Dobrla vas, Železna Kapla, Bistrica pri Pliberku, Globasnica, Libuče, Ledince, Suha, Ruda, Škocijan, Žitara vas, Bela in Št. Jakob v Rožu. Najbrž pomotoma je izpustil po tem merilu Št. Peter na

Vašinjah, verjetno hote pa Brdo (24 %); zdi se namreč, da šmohorskega sodnega okraja sploh več ne upošteva pri svojih kombinacijah. Od občin, ki imajo po sedANJI ureditvi dvojezične šole, bi jih tako odpadlo kar polovica! Nič ne govori o tem, kdo oz. po kakšnem postopku bi konstatiral dvojezični značaj posamezne občine. Ali se namerava držati finske rešitve, kjer dvojezičnost občine ugotavlja vlada brez kakega nadaljnega pogoja? O kakih enojezično slovenskih občinah seveda ni niti govora, pri dvojezičnih pa bi šlo kvečjemu za možnost, da občani občujejo z občinskim uradom v slovenskem jeziku. O kakih dvojezičnih objavah in podobno se nič ne govori. Dvojezičnost občin bi se kazala v celoti v dvojezičnem občinskem pečatu, dvojezičnem imenu za občino kot celoti; vrhu tega pa Veiter predvideva nekakšen sistem delitve posamezne občine v krajevne frakcije, ki bi glede na prevladujoči jezik imele enojezične oznake.

Glede političnih okrajev dopušča Veiter možnost, da se nanje obračajo v slovenskem jeziku občani iz dvojezičnih občin. Glede na odstotek po štetju 1961 se mu zdi, da ta pravica obstaja nedvomno za politični okraj Velikovec, za politični okraj Celovec-okolica (razen za ekspoziuro Feldkirchen), medtem ko dvomi glede političnega okraja Beljak. Političnega okraja Šmohor pa niti ne omenja. Tudi tu gre seveda izključno le za jezik vloge. — Odpira še vprašanje jezika vlog pri višjih agrarnih oblasteh, ne da bi nakazal rešitev. Glede zbornic pravi, da je pri njih slovenščina via facti dopuščena, enako pri volilni oblasti.

Glede slovenščine pri sodiščih priporoča predvsem razširitev veljavnosti sedanjega zakona o sodiščih še na sodne okraje Rožek in Dobrla vas, verjetno pomotoma je izpustil še Velikovec. Glede sodnega okraja Celovec in Beljak priporoča novo razmejitev tako, da bi dvojezične občine le-teh bile priključene sosednjemu dvojezičnemu sodnemu okraju (občine iz celovškega sodnega okraja k Borovljam), Šmohor bi po njegovem bil enojezičen — nemški. Ni ma kritičnih pripomb glede obsega upoštevanja slovenščine pri dvojezičnih sodiščih, kakor to predvideva sedanji zakon.

Drugih vprašanj člena 7 in manjšinske zaščite sploh se Veiter ne dotika. Zlasti se več ali manj izogiba vpra-

šanja prepovedi delovanja organizacij, ki so nastrojene proti koristim manjšine in delujejo za raznarodovanje. Prav tako popolnoma molči o obveznosti, ki je vsebovana v čl. 68 senžermenske pogodbe, pa tudi v § 4 čl. 7 Državne pogodbe, da mora biti manjšina primerno udeležena in upoštevana v zveznem in deželnem ter v občinskih proračunih in deležna javnih subvencij. Da Veiter o tem vprašanju molči in ga popolnoma prezre, je ponoven dokaz, da se v bistvenih stvareh ne oddaljuje od splošne sprejete teze v dosedanji avstrijski zakonodaji in politiki, češ da je država po vseh določilih obvezana le do preprečitve diskriminacije manjšine nika- kor pa do pospeševanja njenega obstoja in razvoja.

Prosvetno življenje koroških Slovencev

(Janko Ogris)

Da se še danes po naših koroških dolinah in hribih sliši slovenska govorica in se še razlivajo zvoki lepe slovenske pesmi po vaseh južne Koroške, ni to samo ob sebi razumljivo dejstvo, katero nam je brez vsakršnih naporov, bojov in dela vrženo v naročje, marveč je to plod večstoletnih prizadevanj in trpljenja naših prednikov. V tej dolgi zgodovini so preko našega ozemlja valovili razni preobratni verskega, državnopravnega, gospodarskega in političnega značaja. Vse te velike in raznolike spremembe so globoko posegle tudi v življenje naših prednamcev. Kakor so bili ti veliki dogodki večkrat veselega in zmagoslavnega značaja, pa so premnogokrat imeli tudi žalostne posledice. Vendar narod tudi v trdih in težkih dneh ni klonil, ampak veroval in zaupal je v svojo lastno moč, ter si tako ohranil svojo narodno bitnost, svoj jezik, svoje šege in navade. To je velika zasluga, da se še danes moremo prištevati k pripadnikom slovenskega naroda. V teh dolгих stoletjih borbe za svojo narodno ohranitev pa je naš narod prav gotovo moral imeti neko, gotovo organizacijo, katere se je preprosti človek zavedal ali pa tudi ne. Na vsak način pa si je naš narod izbral svoje vodje, ki so po svoji prevdarnosti vodili svoje ljudstvo, tako v mirnih, kakor viharjih dobah ustrezno prilagodeč se takratnim potrebam in prilikam.

Mi vemo, da so naši stari Slovenci prvotno živeli po plemenih, rodovih in zadrugah, a čas je zahteval, da so to opustili. Zasnovali so si svojo državno

tvorbo, ustoličevali svoje kneze. Velika sprememba je bila, ko so naši predniki sprejeli krščansko vero in opustili poganstvo. Zguba lastne državnosti je bil gotovo silno velik udarec, vendar narod ga je znal preboleti in je tudi v teh danih pogojih ostal zvest svojemu jeziku in svoji skupnosti. Tudi fevdalna odvisnost tujim mogočnikom ni strla vere naših prednikov v moč pravične borbe za pravico in svobodo. Z svojimi žulji so naši predniki tlačanili tujim izžemovalcem, jim morali prisiljeni postavljati gradove po naših hribih, a narod je preživel gradove in grajščake. Le mnoge razvaline teh gradov še pričajo, da je tam nekdaj živelogo mogočno plemstvo.

V času reformacije je Trubar izdal prvo slovensko knjigo. S tem je posvetil jasnejši žarek na njivo našega narodnega in prosvetnega udejstvovanja. Sicer le polagoma, a vendar neustavljivo je našla tiskana slovenska beseda pot med naše ljudstvo. Moralo je preteči še dokaj desetletij, predno je postala črka znana po vseh naših vaseh. Saj je še današnji starejši rod poznal mnogo nepismenih ljudi med nami. Dotedanje narodno kulturno delovanje, ki se je med našim narodom razvijalo po možnostih, kolikor so mu to pač dovoljevale dane razmere, se je s pisano besedo mnogo plodneje in hitreje razmahnilo. Marsikaj, kar je prej kot ustno izročilo romalo iz roda v rod, se je začelo popisovati in se je tako otelo izgube in pozabe. Neverjetno velika je kulturna zapuščina, ki jo je narod hranil nezapisano skozi stoletja v svojem ustnoizročilnem arhivu. To nam priča, da je naš narod imel v vseh dobah svoje kulturne delavce, ki so mu zlagali narodne in verske pesmi, sestavljali pripovedke in bajke in tudi usmerjali narodne šege in navade v sklop narodnih teženj. Mnogi nam neznani avtorji so s tem svojim delom budili v narodu samozavest, mu predočevali spomin na prošle dni svobode, mu peli ali pripovedovali o dnevih ponižanja, ter mu poleg tega vlivali upanje na lepše in svetlejšo čase.

Tiskana beseda je torej dala našemu kulturnemu udejstvovanju možnost živahnjšega razmaha. Z uvedbo rednih poštnih zvez so se približale raztresene in oddaljene narodne skupine tako, da so si v razmeroma kratkem času mogle sporočiti razna obvestila in navodila. Tiskati so se začele knjige, izdajati razni listi in revije. Tudi koroški Slovenci pri tem razvojnem delu nismo zaostajali. Tedanji naši narodno zavedni buditelji in voditelji so v svoji dalekovidnosti z veliko požrtvovalnostjo, vztrajnostjo in nesebičnostjo postavljali temelje za naš nadaljnji kulturnoprosvetni razvoj. Glavno mesto naše dežele, Celovec, ima v tej razvojni dobi neizpodbitne zasluge za književni razmah celokupnega slovenskega naroda (Mohorjeva družba).

Pisana beseda se je širila, narod se je z veseljem oklenil in po naši zemlji so se začele ustanovljati slovenske knjižnice in čitalnice. Leta 1848 je v Celovcu bilo ustanovljeno prvo slovensko društvo kot čitalnica. Sledijo Borovlje 1849 in 1852 Št. Jakob v Rožu in tem so sledila društva po vsej naši zemlji, katerih glavni cilj je bil našega človeka izobraziti, mu posredovati pogled v svet in ga seznaniti s svetovnim napredkom tedanje dobe ter ga tako vsposobiti, da bi bil kot

samozavesten član svojega naroda zmožen kljubovati vsem mogočim raznarodovalnim nakanam, ki so že tedaj pretile našemu narodu.

Glavno gibalno tedanjemu društvenemu delu je bilo v Celovcu, kjer je bila tam bivajoča slovenska inteligenca res vsestransko z idealizmom in nesebičnostjo prepojena. Bili so to res voditelji naroda, ki se niso strašili pohiteti med naše ljudstvo na podeželju, na ustanovne občne zборе ali na druge sestanke in zborovanja. Ni bilo tedaj še prevoznih sredstev, kot jih danes poznamo mi, a če je bil h kakemu društvu klican govornik ali predavatelj, je ta tudi točno prišel. Vsa čast in spoštovanje vsem onim, ki so se tako vnelo trudili za našo narodno stvar.

Ker so se pa po našem slovenskem ozemlju na Koroškem ustanavljala društva brez pravega načrta, tako, da je tu bila čitalnica, tam knjižnica, zopet drugod pevsko ali tamburaško društvo, se je pokazala potreba po nekem načrtovanju in neki osrednji organizaciji. Tako so se začela pred približno 60-imi leti ustanovljati slovenska prosvetna društva, katera so nosila prvotno ime „Slovensko katoliško izobraževalno društvo“ s centralno organizacijo „Krščanska socialna zveza v Celovcu“, katera se je v letih med prvo in drugo svetovno vojno preimenovala v „Slovenska prosvetna zveza v Celovcu“. Po vseh naših občinah od Brda pri Šmohorju pa do Žvabeka so se tedaj ustanavljala, delovala in cvetela naša prosvetna društva. Koliko podučljivih predavanj in zborovanj, iger, veselega petja in tamburanja je bilo deležno naše ljudstvo. Pa je imelo to delo tudi uspeh! Narodna zavest in z njo ljudska izobrazba je temu delu bila nagrada.

Temu razmahu pa je svetovna vojna 1914—1918 ter njene posledice (plebiscit 1920) zadala hud udarec. Našim narodnim nasprotnikom je bil vidni razvoj naših društev trn v peti in porabili so vojne in povojne prilike, da to delo uničijo. Deloma se jim je to posrečilo. Vendar ko se je vihra tedanjih let nekoliko poglobila, je vreden rod svojih prednikov znova vzdignil prapor slovenske narodne prosvete. Kot slovenska narodna manjšina v republiki Avstriji smo iz lastnih domačih sil že leta 1921 začeli oživljati naša prosvetna društva in iz njih je zopet izšla Slovenska krščanska socialna zveza kot osrednja organizacija. Sčasoma se je ta zveza preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo, njena včlanjena društva pa v Slovenska prosvetna društva. Neuklonljiva volja naših prosvetašev ter dobro vodena centrala, Slovenska prosvetna zveza, sta pripomogli, da so naša društva z malo izjemami zopet zaživela v vsestranskem izobraževalnem delu.

Toda usoda je hotela, da je nad naše že tako težko preizkušeno ljudstvo prihrumela še hujša vihra. Leta 1938 je iz Nemčije prodrli nemški nacionalni socializem in si podjarmil prvo republiko Avstrijo, katere državljani smo bili tudi koroški Slovenci. Velika večina avstrijskega ljudstva je v navdušenju vzklikala svojemu namišljenemu vodniku in rešitelju Hitlerju. Koroški Slovenci pa smo s skrbjo premišljevali, kaj ima še priti, in naš pogled v bodočnost nas ni varal. Sledil je Hitlerjev podjarmiljevalni načrt, kateri je spravil v nesrečo celo Evropo, da, celi svet. Neizmerno gorje se je zleglo na naš narod.

Med drugim so bila razpuščena naša društva, njih imovina zasežena, knjige in arhivi sežgani. Društvene člane in odbornike pa so vtaknili v ječe, kacete ali jih izgnali in preselili v tuje pokrajine Nemčije in mnogokateri so bili tudi pomorjeni. Javne zemljiške knjige pričajo, koliko slovenskih posestev na ozemlju južne koroške je bilo razlaščenih in njih lastniki oropani premoženja in človečanskih pravic. Izgledalo je, da je končno uničen in zatrt ves slovenski narod na Koroškem. Toda rod, ki je bil vzgojen in utrjen v svojih narodno kulturnih organizacijah, je znal nositi in prenesti tudi to gorje. Podtalno je rastel odpor proti zatiralcem, dokler po hudih letih nasilstva ni bil prisiljen kruti nemški nacistični režim, da položi orožje in izprazni ozemlja, katera si je s svojim nelegalnim osvajanjem pridobil.

Za vse čase bo 8. majnik 1945 z debelimi črkami zapisan, ne samo v zgodovini slovenskega naroda, ampak tudi v zgodovini celokupnega človeštva. Ta dan so svobodno zadihali milijoni ponižanih, brezpravnih in v suženjstvo obsojenih ljudi vseh narodnosti sveta. Tudi našemu ljudstvu je prisijala zarja svobode. Iz gozdov, ječ in taborišč so se še živeči vračali na svoje domove in kljub velikemu razdejanju se je narod zopet znašel ter se lotil gospodarskega obnavljanja svojih domov. Čim pa si je nekoliko opomogel, pa je naša mladina zopet pričela delati tudi na prosvetnem polju. Zasedbena in z njo deželna oblast je bila prisiljena, da potrdi nova predložena pravila Slovenske prosvetne zveze in njenih včlanjenih društev. Započeto delo se je lepo razvijalo. Mnoga društva so prav agilno delovala. Tudi danes, po dvajsetih letih življenja v drugi republiki Avstriji, še deluje vrsta društev, medtem, ko zopet druga ne pridejo mimo životarenja, nekaj pa jih je zaspalo.

Tukaj pa si je treba zastaviti jasno vprašanje: Kaj je temu vzrok? Našim prednikom in vsem, kateri so se pred nami trudili in delali v naših narodno kulturnih organizacijah, smo zadolženi, da na to vprašanje resno in s čutom polne odgovornosti damo odgovor. Ne iščimo le krivde v vseh mogočih izgovorih in vzrokih, ki so deloma tudi vzrok našemu popuščanju v naših prosvetnih društvih. Samokritično pogledjmo na naše delo na njivi naše prosvete. Vsi, od centrale pa do najbolj oddaljenega društva, odborniki in člani in vsa naša inteligenca, ali smo vsaj nekaj truda posvetili delu po naših društvih? Pa se ti oglasi nekdo in trdi: Kaj društva, to je preživeta reč! Danes je nov čas, čas napredka, avtomatizacije in mehanizacije, vse se danes lahko poslužuje avtomobilov, radioaparatorov, televizije, razni stroji nadomeščajo in lajšajo človeku ročno delo, saj izgleda, da se bliža čas, ko bomo imeli raj na zemlji. Ta lažizavest nas uspava, da malomarno pozabljamo, da je ravno v današnjem času še mnogo bolj potrebna izobrazba srca in duha. Le tisti, ki je prepojen s pravo srčno kulturo ter vsestransko oplojen z duhom pridobitev sodobne znanosti, bo zmožen stopiti na plan kot vodnik naroda. Kako velikanska naloga čaka tukaj našo študirajočo mladino, ki bo v doglednem času morala prevzeti to odgovorno nalogo. Vsaka generacija je dolž-

na, da izpolni svojo v njenem času dano nalogo. Da nam današnji čas nalaga povsem druge oblike prosvetnega udejstvovanja, je jasno. Vendar kulturna zapuščina, ki smo jo sprejeli od naših prednikov, nas obvezuje, da na že postavljenih temeljih gradimo naprej za prosvetljenje naroda. Vsak, ki sta mu narodni dobrobit in sreča res srčna zadeva, je za to delo poklican. Naj med nami, koroškimi Slovenci, ne bi bilo nobenega izobraženca, kateremu bi veljale besede našega velikega pesnika Prešerna, kateri je zapisal v opomin nekemu svojemu prijatelju: V Ljubljani živi zver, ki noč in dan žre knjige, a od sebe ne da nobene fige!

Naša društva hiraajo, ker nimajo dosti sposobnih ljudi, ki bi jih vodili. Premnogi izmed naše inteligence pa nimajo poguma ali čuta, da bi v svojem okolišu pomagali naši mladini s svojim nasvetom do obnovitvenega dela v domači prosveti. Novi čas, če ga smemo tako imenovati, je čas iskanja medsebojnih vezi in razgovorov. Svet je vsled napredka v tehniki in zrakoplovstvu postal majhen. Daljine, ki so se nam še pred nedavnim časom zdele nedosežne, so premagane. Kontinenti sveta so si postali bližji, kot svojčas sosedne države. Narodi, kateri se brez teh velikih izumov ne bi mogli nikdar srečati, so si postali sosedje. Medsebojno se ljudstva sveta vsestransko spoznavajo, sklepajo pogodbe, dogovore in kulturne izmenjave. Svoječasni predsodki, spori in sovraštva izginjajo in končno polagoma vstaja spoznanje, da ni na svetu naroda, ki bi si mogel lastiti pravico, da zatira in raznaroduje sosedni, pa čeprav majhen narod. Strpnost in bratsko sožitje naroda ob narodu si vztrajno osvaja svet. Vse to se dogaja v širnem svetu. Mnogi pa se mogoče v svoji ozkosrčni zaverovanosti v svoj lastni dobrobit ne morejo dokopati do tega, da bi vse to videli. Še imajo predsodke, da to more njihovemu napredku škodovati. Čas razgovorov je, čas iskanja stikov tudi z našim narodom sosedom, ustvarjanja znosnega vzdušja med večinskim narodom in našo manjšino. Vse to je delo, ki poleg drugih nalog čaka naša prosvetna društva in z njimi one, ki jim pripada odgovornost, da jih vodijo. V današnjem, dvajsetem stoletju omike in napredka ni častno, da zaradi stikov z narodom sosedom kdo zataji svoj narod in klečeplazi za drobtinicami, ki bi slučajno padle raz mize zdevnega bogatina. Ni ljudstva v Evropi, katero se ne bi moglo ali smelo prištevati h kulturnim narodom. Tudi mi koroški Slovenci se kot avstrijski državljani lahko s ponosom prištevamo k tej kulturni Evropi in zato tudi pričakujemo, da nas tudi večinska stran naše dežele in države prizna za enakovredne sodeželane.

Kako velika je naloga, katere čaka naša prosvetna društva, da ta novi duh našega časa posredujejo našemu ljudstvu. Vem, da je lahko o vsem tem pisati, a vse to izvesti je mnogo težje. Prav gotovo posameznik pri vsem tem delu ne pomeni mnogo, a z združenimi močmi se dajo ustvariti čudeži. Po vsej naši zemlji na Koroškem so raztresena naša društva, v Celovcu še obstoja centrala, naša mladina polni slovensko gimnazijo in učiteljišče. Bogoslovje in vseučilišča nam usposabljaajo naše akademike. Ali naj nam ob tem razmišljanju upada pogum nad našo bodočnostjo? Bodimo hvaležni našim prednikom, da so nam kljub viharjem minulih dob ohranili slovenski jezik, našo kulturo in našo narodno za-

vest. Naj nas nad vsem tem, kar se je zgodilo v zadnjih desetletjih, navdaja pravi narodni ponos, kateri pa se naj nikakor ne izrodi v zaslepljen nacionalizem, kakršnega smo doživljali pred dobrim četrstoletjem.

Ljubiti svoje, a spoštovati tuje, to naj bo geslo našega kulturnoprosvetnega dela, ki naj ponosno zaživi med nami koroškimi Slovenci. Zato mladina naša, stopi v vrste prosvetnih delavcev ter ponesi v nje sodobnega duha, kateri naj privede do medsebojnega spoznanja, da smo na Koroškem Slovenci in Nemci ljudje, kateri imamo pravico, da se kulturno izživljamo ter tako služimo naši koroški domovini, miru in sreči doma ter ugledu v svetovni javnosti.

DR. JULIJ FELAHER:

Pravni položaj verskih skupnosti v Jugoslaviji in njihova materialna podlaga

I. PRAVNI POLOŽAJ

V zadnji dobi opažamo, da se na notranjem področju posameznih cerkva v Jugoslaviji pojavljajo neke kvalitetno nove tendence in večja aktivnost vseh verstev in njih organizacij. Ta pojav je nedvomno posledica široke demokracije v SFRJ in pozitivnega razvoja poedinih cerkva do socialistične skupnosti. Najštevilnejša verstva v Jugoslaviji so: Srbska in Makedonska pravoslavna cerkev, Katoliška cerkev ter Islamska verska skupnost. Po uradnih podatkih ljudskega štetja iz l. 1953 je bilo razmerje poedinih glavnih verstev naslednje: 49,5 odstotkov pravoslavnih, 36,7 odstotka katolikov, 12,5 odstotka muslimanov, 1,3 odstotka drugih.

Pravni položaj religij v državi je načelno urejen z določili 46. člena ustave Socialistične Federativne Republike Jugoslavije iz leta 1963. Ta sedaj veljavna ustava je povzela v celoti zadevne določbe razglašene že v ustavi iz leta 1953. Te določbe vsebujejo ločitev cerkva od države, svobodno opravljanje verskih zadev in verskih obredov in svobodno iz-

povedovanje vere. Da se organizacija in funkcija posameznih verstev spravi v sklad z ustavo in ostalimi veljajočimi zakoni ter enotno uredi, je bil dne 27. maja 1963 izdan »Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti«, ki vsebuje temeljne državnopravne norme o verskih skupnostih.

Med najvažnejše dokumente za urejanje odnosov med državo in katoliško Cerkvijo je nedvomno »Sporazum o protokolu«, ki sta ga dne 25. junija 1966 v Beogradu podpisali Sveta Stolica (Vatikan) in Socialistična Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). S tem so bili zopet vzpostavljeni diplomatski odnosi z Vatikanom, ki so bili leta 1952 prekinjeni. Apostolski delegat v Jugoslaviji in zastopnik apostolskega sedeža pri jugoslovanski vladi nadškof Mario Cagna in jugoslovanski poslanik pri Apostolskem sedežu Vjekoslav Crvlje sta v novembru 1966 prevzela svoje dolžnosti v Beogradu oziroma Vatikanu. Odposlanca imata status poluradnih zastopnikov, vendar veljajo zanju določila mednarodnega prava o sebi in službi diplomatskih zastopnikov.

S tem je beograjski Protokol uvedel v prakso Sv. sedeža nekaj novega.

Glasom Protokola je Apostolski sedež med drugim sprejel zahtevo jugoslovanske vlade, da se mora dejavnost katoliške duhovščine pri opravljanju duhovniške službe odvijati v verskem in cerkvenem okviru. Duhovščina ne sme svoje verske dejavnosti izrabiti v namene, ki bi imeli dejansko politični značaj. Na drugi strani pa jugoslovanska vlada glasom Protokola, katerega namen je ureditev odnosov med SFRJ in katoliško Cerkvijo, zagotavlja v okviru ustavnih načel in zakonov svobodno opravljanje verskih zadev in verskih obredov ter upošteva pristojnost Sv. sedeža pri opravljanju duhovne jurisdikcije nad katoliško Cerkvijo v Jugoslaviji ter priznava škofom pravico, da so v stiku z Vatikanom v verskih in cerkvenih zadevah.

Dne 24. junija 1966 se je papež Pavel VI. v svojem govoru na kardinalskem zboru med drugim dotaknil tudi zgoraj navedenega Sporazuma o Protokolu in rekel: »Dežela, h kateri smo s posebnim čustvom obrnili svojo pozornost, je bila Jugoslavija. Nismo mogli ostati brezčutni za dokaze novega sodelovanja te vlade ob najbolj slovesnih, veselih in žalostnih dogodkih pri Apostolskem sedežu... Na tem smo, da se prvi del poti (ureditev odnosov med katoliško Cerkvijo in jugoslovansko državo in odnosov med jugoslovansko vlado in Sv. sedežem), ki smo jo tako nastopili, uspešno zaključili.«

Vsi trije slovenski škofje so 1. avgusta 1966 javno izrazili svoje zadovoljstvo in veselje nad sporazumom o Protokolu. Vatikansko poluradno glasilo »Osservatore Romano« pa je v komentarju o beograjskem Protokolu med drugim pisalo:

»Protokol predstavlja važno točko v medsebojnih odnosih in vzbuja veselo upanje v koristen bodoči razvoj... Upamo, da se začenja nova doba odnosov z Jugoslavijo, kar bo služilo v blagor Cerkvi, jugoslovanskim narodom, stvari miru in tako zaželenemu sodelovanju med narodi«.

II GOSPODARSKO STANJE CERKVA

Vse vreske skupnosti imajo danes 14 tisoč 48 cerkev, samostanov, džamij (turških molilnic) in drugih bogomolilnic in hramov. Od teh imajo: Katoliška Cerkev: 6936, pravoslavna 4154, islamska 2180, protestantska in druge manjše 778. Razen tega imajo še skupaj okoli 3000 raznih zgradb, ki jim služijo za razne verske zadeve, nadalje poslopja za rezidenco škofov in nadškofov, počitniške domove itd.

Nadalje imajo verske zajednice za vzgojo duhovniškega naraščaja 53 visokih, srednjih in nižjih cerkvenih šol, katere obiskuje danes okoli 4130 študentov in učencev. Katoliška Cerkev ima vse skupaj 46 šol s 3277 učencev, pravoslavna 5 šol s 496 učencev, islamska (mohamedanska) verska skupnost 2 šoli z 280 učencev, protestantska 2 šoli z okoli 50 učencev. Katoliška Cerkev ima sicer nekoliko manj šol kot pred drugo svetovno vojno, toda okoli 450 več učencev in študentov tako da se, ker ima vedno več naraščaja, že danes pripravlja na vzgojo misijonarjev za nekatere dežele v Aziji in Afriki. Po nepopolnih podatkih imajo verske skupnosti danes nad 8000 duhovnikov in redovnikov, nevštevši katoliških ter pravoslavnih nun (usmiljenk, samostanskih sester) in laikov, ki so zaposleni v cerkvenih šolah in drugih cerkvenih

inštitucijah. Samo v letu 1965 je katoliška Cerkev v Jugoslaviji imela okoli 150 novih duhovnikov — novomašnikov, kar je večji prirastek kot v katoliški Avstriji in Zapadni Nemčiji. Tako se je na Teološki akulteti v Ljubljani v šolskem letu 1946-47 vpisalo komaj 8 kandidatov, medtem ko se je v šolskem letu 1965-66 imatrikuliralo 53 novih kandidatov, v šolskem letu 1966-67 pa 46; le vsled pomanjkanja prostorov ni moglo biti sprejetih vseh prijavljenih kandidatov v 1. letnik. Kako porazno nizko je proti temu število kandidatov v I. letniku bogoslovja v Celovcu! 29. junija 1966 je bilo samo v Ljubljani posvečenih 27 novomašnikov razen tega pa že v Mariboru in Logu pri Vipavi večje število. Leta 1964 je bilo vseh slovenskih novomašnikov z redovniki vred v Sloveniji 27. Dne 10. julija 1966 je bilo v Sarajevu posvečenih v novomašnike-redovnike 19 kandidatov frančiškanskega reda. V bogoslovjih v Beogradu in Prizrenu se v zadnjih treh letih javlja dvakrat več kandidatov za duhovniški poklic kakor pred dvemi ali tremi leti. Računa se, da pride danes v Jugoslaviji en duhovnik na 1700 vernikov, katero razmerje je za cerkve ugodnejše kakor pred drugo svetovno vojno. Značilno je, da škofje na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini začenjajo deliti posamezne župnije v dve župniji in ustanavljajo nove župnije v industrijskih predmestjih.

V skladu z Zakonom o pravnem položaju verskih skupnosti je, da izdajajo vse verske skupnosti svoje redne in periodične publikacije, katerih naklada je dosegla leta 1965 vsega skupaj 13.500.000. Naklada publikacij katoliške Cerkve je znašala okoli 11 milijonov izvodov. Ta

ko izdajajo že 15. leto slovenski škoje verski list — štirinajstdnevnik »Družina«, ki izhaja sedaj na 8 do 16 straneh in ima naklado 105.000 izvodov. V Zagrebu pa izhaja verski časopis — tudi štirinajstdnevnik Glas koncila, ki ga izdaja nadškofijski Duhovni stol v še večji nakladi. Oba verska lista se tiskata v državnih tiskarnah.

Lavantinski škofijski ordinariat v Mariboru je v letih 1960 do 1962 izdal in založil v štirih knjigah Sveto pismo Stare in Nove Zaveze, vsaka v nakladi po 30 tisoč izvodov; drugi del Stare zaveze (778 strani), ki je izšla leta 1962, je imela 5000 izvodov naklade. To obsežno delo, ki je danes že skoro popolnoma razprodano, je tiskala državna tiskarna Jože Moškrič v Ljubljani, v kateri se je leta 1966 tiskal tudi »Misale« v nakladi 30 tisoč izvodov, ki so ga založili slovenski škofje.

Razen tega pa verske skupnosti tudi uvažajo verske knjige in publikacije: Katoliška Cerkev je leta 1962 naročila in prejela iz Vatikana okoli 10.000 izvodov »Misala«, 1964. leta 60.000 izvodov liturgijskih knjig, leta 1965 270.000 izvodov raznih publikacij, pravoslavna in protestantska Cerkev pa sta uvozili iz Anglije preko Biblijskega društva okoli 350.000 izvodov biblije.

Poleg tega so verske zajednice deležne državnih dotacij, ki jih prejemajo vsako leto iz državne blagajne. Te dotacije so leta 1965 znašale nad 793 milijonov starih dinarjev. Dobivajo pa tudi pomoč iz inozemstva; tako je katoliška Cerkev tekom leta 1965 prejela iz inozemstva 300 milijonov starih dinarjev. Zelo veliki pa so tudi prostovoljni prispevki vernikov

ki jih dobivajo verske skupnosti posebno katoliška Cerkev od svojih vernikov.

Omeniti je še skrb Zavoda za spomeniško varstvo Socialistične republike Slovenije v Ljubljani, ki skrbi za ohranitev starih cerkva, ki imajo umetniško vrednost in jih obnavlja, v katero svrhu prejema znatna sredstva iz državne blagajne. Taki zavodi delujejo tudi v ostalih republikah.

III

S temi nepopolnimi podatki sem hotel prikazati, kako se v pogojih urejenih odnosov med državo in religijami na osnovi nevmešavanja religije v politiko ugodno razvija versko življenje državljanov Jugoslavije in kakšno gospodarsko osnovo imajo verske skupnosti, kolikšen je njihov duhovniški naraščaj. Opisana pojačana

aktivnost poedinih cerkva in njihovih organizacij je najboljši dokaz resnično širokih demokratičnih svoboščin socialistične družbe.

Spričo vsega tega je popolnoma zgrešena nesmiselna propaganda gotovih reakcionarnih krogov v inozemstvu, ki širijo neresnične vesti o preganjanju vere v Jugoslaviji, kakor to delajo tudi nekateri na Koroškem, da pod krinko borbe proti komunizmu lažje vršijo svojo protislovensko propagando in motijo mirno sožitje obeh narodov na Koroškem.

VIRI

Rudolf Trofenik, *Über die rechtliche Stellung der Religionsgemeinschaften in Jugoslawien und dessen Kirchenpolitik* v 2. zvezku *Südeuropa Schriften der Südeuropa Gesellschaft*, München, 1961.
Ekonomski politika, Beograd, 1966.
Družina, Ljubljana, letniki 1964, 1965 in 1966.
Glas Koncila, Zagreb, letnik 1966.
Delo, Ljubljana, letnik 1966.

Slovenski pouk - del državljsanske vzgoje

Šola nima samo naloge, da posreduje učencem znanje v raznih predmetih, naložena ji je tudi naloga, da otroke vzgaja, jih usposablja za njihov poznejši poklic, njihovo vlogo v družbi, jim daje čut in smisel za izpolnjevanje svojih dolžnosti, jim nudi osnove, da bodo znali porabiti v svojo in občo korist tudi svoje pravice in zanje zastaviti — ako treba — tudi svojo besedo in osebnost; kratko: da otroku omogoči razvoj njegovih sposobnosti, mu izoblikuje srce in značaj, ga usposobi za uspešno in pošteno osebno in javno življenje. Nihče ne sme stati javnemu življenju brezbrizen in pasiven nasproti!

K tem vzgojnim nalogam spada državljanska vzgoja otrok. To pomeni, da vcepimo otroku ljubezen do domovine Avstrije; da ga navadimo prav spoštovati osebno prostost, svobodo, vero soljudi; da bo videl v državnih in deželnih zakonih, postavah in predpisih ter določilih potrebne ukrepe, varnost in skrb za neobhodno potrebni red in mir v deželi — in ne nadležno breme; da bo spoštoval državne, javne in tudi osebne ustanove in da bo spoznal njihov namen.

Vse to mora nuditi dobra šola v trdem in stanovitnem vzgojnem delu. Jasno pa je, da zavzemajo ali bi vsaj morali zavzemati Slovenci v tem okviru po-

sební položaj. Tudi z nemške strani je bilo že poudarjeno in Slovenci sami ob prilikah naglašamo, da smo vez med kulturami, most do vseh drugih slovanskih narodov v Evropi. In prav kultura in kulturnost odraslega in do-
 raščajočega človeka je namen in cilj šolske vzgoje. Zato mora státi sloven-
 ski pouk na šolah v službi teh kultur-
 nih nalog. Kdor obvlada več jezikov,
 je kulturno bogatejši; in samo boga-
 tejši more posredovati svoje bogastvo
 tudi drugim — v našem primeru svojim
 nemškim sodeželanom in sosedom. Ta
 posebna naloga slovenskega pouka v
 okviru življenjske okolice in države, pa
 se mora in sme izražati le v toleranci.
 Ker je slovenski otrok kulturno boga-
 tejši, mu je tudi lažja pot do strpnosti.
 Slovenski otrok bo lažje spoštoval dru-
 gi jezik, lažje bo premagal ozki na-
 cionalizem in sploh vsako duhovno
 tesnobo — s tem ravnanjem pa bo pri-
 silil svoje drugorodne tovariše v raz-
 redu, da bodo spoštovali tudi njega
 in njegov jezik. Pot do medsebojnega
 mednarodnega razumevanja na Koro-
 škem mora pričeti pri slovenskem otro-
 ku. Iz tega dejstva je razvidna odgo-

vornosti polna, dalekosežna in globo-
 ka, toda edino pravilna in zakonito
 potrjena vzgojna naloga dvojezične
 šole. Učitelj sam mora živeti lojal-
 nost, ako hoče isto doseči pri svojih
 učencih.

Pouk sam mora biti demokratičen,
 če hočemo, da bomo vzgajali bodoče
 demokrate, ki so nam potrebni na vseh
 področjih. V demokraciji in demokra-
 tičnosti vseh avstrijskih državljanov, ne
 glede na jezikovno pripadnost, je za-
 gotovljen obstanek Slovencev v Av-
 striji. Samo demokratični red in dosled-
 no izvajanje demokratičnih načel v dr-
 žavi, pa tudi v vsakem šolskem raz-
 redu nam odpira nešteto možnosti raz-
 voja in razcveta na vseh življenjskih
 področjih. Pred vsem pa omogoči slo-
 venskemu otroku najkrajšo pot do
 osebnosti in dobrega državljana, ki ne
 pozna več kompleksov in zapostavitvev.
 Kajti slovenski otrok more zrasti v pra-
 vo osebnost samo tedaj, če je našel
 tudi do svojega maternega jezika zdra-
 vi in naravni odnos, ki mu ga moreta
 posredovati le družina in dvojezična
 demokratična šolska izobrazba.

Florian Lipusch

Pred izložbo

Podzavestno sem obstal
 in po nakitu
 se ozrl, ki se je v luči lesketal.
 V istem hipu
 se žamefna zavesa zgane
 in po demante, prstane, uhane
 nežna roka seže in jih vzame,
 kot da ve, da revež gleda nanje.

ANDREJ KOKOT

Prežihov Voranc in Drago Tršar

dva umetnika, zakoreninjena v ljudstvu

V okviru kulturnega tedna ob Dnevu republike so 27. novembra 1966 na Ravnah na Koroškem odkrili spomenik pisatelju Prežihovemu Vorancu. Spomenik je delo domačega umetnika Draga Tršarja, ki je bil ob tej priložnosti predstavljen javnosti s posebno razstavo. Ob otvoritvi razstave je govoril ravnatelj ljubljanske Moderne galerije prof. Zoran Kržišnik, ki je sorodnost umetniške izpovedi Prežihovega Voranca ter Draga Tršarja prikazal z naslednjimi besedami:

Pravkar smo bili priča dogodku, kakršen v našem kulturnem življenju ni pogosten — odkritju spomenika velikemu pisatelju in človeku Prežihovemu Vorancu. In že imamo priložnost, obogatiti svojo notranjost še z enim doživetjem, z razstavo umetnika, ki je dal geniju Prežihovega Voranca vidno spomeniško podobno, Draga Tršarja.

Ta dvojnost je pomenljiva, ni pa nemarna. Zakaj kdaj bi mogel biti prikladnejši trenutek, da se »ravenškemu« občinstvu, ki je svojo kulturno zainteresiranost, živahnost in kritičnost že tolikokrat in tako izrazito izpričalo in potrdilo, predstavi kipar, čigar delo je med najzanimivejšimi, kar jih danes raste na Slovenskem, kot tedaj, ko je pravkar dal z vsem svojim znanjem in umetniškim nagonom kiparsko počastitev našemu velikemu epiku?

Med Prežihom in Tršarjem, ki ju loči jo generacija, življenjska usoda, umetniško videnje in izrazilo, vlada vendarle globoka sorodnost, spričo katere je videti Drago Tršar kot rojen za interpretira Vorančeve osebnosti: oba sta globoko v slovenstvu zakoreninjena, prvinska umetnika, predvsem intuitivna in v jedru samorasla, utiralca svoje poti. In v obeh je živ in ustvarjal en občutek za človeški kolektiv, tisti kolektiv, ki ga ima sodob-

nost tako rada na jeziku, pa ga v praksi tako pogosto skuša obiti, izigrati ali ga preslepiti, ker si z vsebino njegovega pojma ni na jasnem, ali jo celo moti, vznemirja in plaši. Kolektiv, tisti veliki »MI«, ki ga vidi Hudabivška Meta v svoji viziji prihodnosti, ko govori svojim »samorastnikom« in vsemu bojujočemu se človeštvu, tisti »MI«, ki ga tolikokrat oblikuje Tršar v svojih Demonstratih in Manifestantih in Človeških rekah, tisti občutek predanosti isti Stvari, prežetosti z isto voljo, zagnanosti v isti cilj — ki je v našem stoletju znova dobil žlahtno in ustvarjalno vsebino (v najrazličnejših umetniških in znanstvenih »teamih«) — da, ki je pravzaprav ustvarjalna enota našega stoletja »par excellence« — je v obeh slovenskih umetnikih, ki sta se srečala ob Prežihovem spomeniku, tako rekoč oblikujoče načelo. Zato se v nas tudi obe doživetji lahko spojita v celoto; razstava Draga Tršarja in organsko dopolnilo prepresa ob odkritju spomenika, kot se na drugi strani Vorančev spomenik organsko vključuje v Tršarjev opus.

V več kot enem pogledu. Spregovoril sem že o Tršarjevi zagledanosti v kolektiv, o njegovi »skulpturi mase« v obeh pomenih besede: mase-množice in mase-gmote. Zakaj dolgo obdobje Tršarjevega ustvarjanja je bilo posvečeno novim in

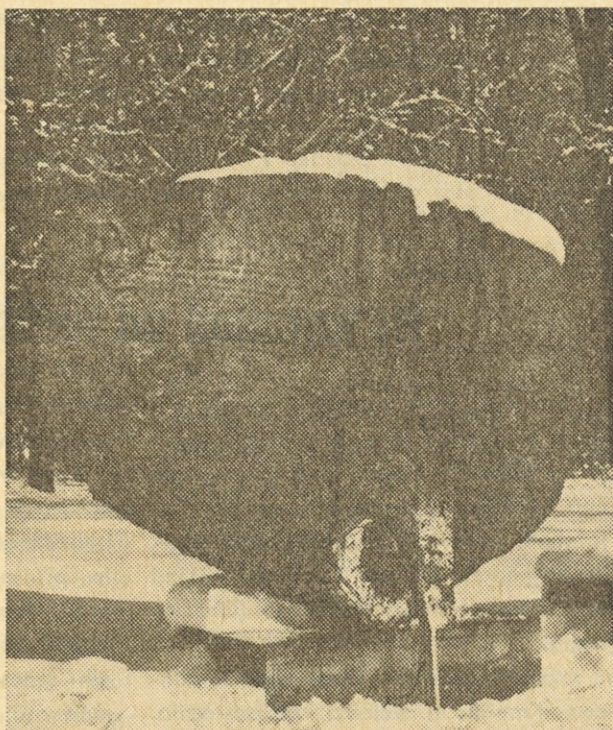
novim inačicam gmote, prehajajoče v kolektiv, in kolektiva, prehajajoče v gmoto, pri čemer sta ostala oba elementa v plemenitem ravnovesju. To je, razumljivo, likovni problem in še problem likovnega ustvarjanja novega časa in bilo bi odveč, da, neokusno, skušati vleči literarno paralelo tega postopka; vendar pa je asociacija na delo tistega drugega ustvarjalca, o katerem smo danes govorili, jasna; za v globinah podobno ubranega duha gre.

In druga struga Tršarjevega ustvarjanja, ki je dobila zaokrožen izraz prav ob novem spomeniku, je njegovo nekajletno ukvarjanje s portretno plastiko, to v novjšem umetnostnem iskanju tako zanemarjano in skorajda zanikano snovjo, ki pa je našla v Tršarju povsem novega in zelo sodobnega interpreta. Po tej plati se spomenik Vorancu vključuje naravnost nujno v okvir tiste Tršarjeve portretne plastike, v katero je zajel tako imenovano slovensko »kulturno srenjo«, skušal dati prek individualnih portretov naših umetnikov, znanstvenikov, kulturnih publicistov in organizatorjev zaokroženo podobo nekakšnega »sodobnega kulturnega slovenstva«. Figura Prežihovega Voranca stoji tej srenji nekje na početku, in nekje v središču, in hkrati meče s svojo samobitnostjo senco še naprej. Tako jo je skušal ujeti in jo je zajel Drago Tršar v svoj sodobni

izpovedni način, ki je v marsikaterem pogledu izpovedni način jutrišnjega dne.

Nov element za Tršarja je vključitev grafičnih znamenj — črk — v portretno plastiko. Če je vsebina napisov — citatov iz Prežih — odstop spomeniku, pa je njihova zunanja podoba — črkovni lik — nov likovni element pri Tršarju in porabljen kot tak, z izrazito funkcionalno in dekorativno vrednostjo.

Govoreč o razstavi Draga Tršarja smo se dalje časa ustavili ob enem eksponatu in to celo ob eksponatu, ki v ožjem smislu besede ni »vključen« v pričujočo razstavo. Iz več razlogov, predvsem pa zato, ker gre tod za najnovejšo Tršarjevo

Drago Tršar: Spomenik Prežihovega Voranca na Ravnah

delo in pri tem za monumentalno stvaritev, v katero so že zaradi formata in

zahtev prostorskega značaja morali vstopiti številni elementi Tršarjevega umetništva, ki v drobnejših delih lahko s polnovrednostjo zažive poedinsko.

Odveč se mi zdi, skušati podati našega kiparja razvojno, saj gre za umetnika, ki še ni dosegel kritičnih »srednjih let« in hkrati za dokaj marljivega razstavljalca. Tako ali drugače pozna malodane vsak kulturno zainteresirani Slovenec razne Tršarjeve »faze«, od stalaktitičnih, orglam podobnih stvaritev, ki spominjajo na kapnike njegove rodne postojnske pokrajine in so dosegle nekak višek v kamniškem spomeniku, mimo njegovih reliefu podobnih kolektivnih plastik tipa »Človeška reka« in vseh tistih raznovrstnih »mest«, srednjeveških in drugih, ki so svoje hobotniške ude in kroglaste glavice razprostirala v horizontali prav tako zahtevno in estetsko zadovoljivo, kot so jih »stalaktitične« plastike v vertikali. Videli smo tudi razne kombinacije obeh;

in nato daljše obdobje, ki se je izživiljalo tako rekoč izključno v portretu; in zdaj, prav na tej razstavi, smo priča nove faze, ko Tršar nekako zaokrožuje dogajanja vseh predhodnih obdobij v »katedralah«, katerih romantične in gotske asociacije samo še ostreje kažejo vso modernost Tršarjevega od tal odlepljenega, namerno »primitivnega«, robato-gmotnega koncepta. Če sta se nekoč družila gmota in kolektiv, se spajajo zdaj gmota, kolektiv in arhitektura — ki je konec koncev, vsaj v romantično-gotski izvedbi, od kolektiva oblikovana gmota — v nova ravnovesja in nove tehnično zanimive in idejno razburljive izvedbe.

Nagonski ustvarjalec z resnično iskro namreč lahko ustvarja samo dela, ki zadevajo nekaj globoko pristnega in človeškega v nas in nam razodevajo še ne povedanega, zato pa bistvenega o življenju, ki ga živimo.

FRANZ LIPUSCH:

Na sprehod po naših krajih

Tam, kjer so v zadnjih letih zgradili novo podjunsko železnico, kjer švigajo mimo potnikov bogati sadovnjaki, tam ima Koroška najprijaznejše obličje. Prijateljem jabolk se začnejo cediti sline, ko zagledajo na prvi železniški postaji za Celovcem napis Grabštajn (Grafenstein).

Južna Koroška je domovina Slovencev. Kmetje in delavci, ki pristopijo, govorijo jezik posebne barve, ki se kaže v trdih soglasnikih in melodično nežnih samoglasnikih. Z obrazov podjunskih ljudi moremo razbrati bridko

usodo ljudstva na meji, obenem pa hudomušno veselost.

Zgodovinske meščanske hiše Pliberka so se zatelekle pod mogočni utrjeni plibrški grad, kakor bi iskale pri njem in pri njegovem nekdanjem mogočnem grofu Thurnu-Valsassini zavetja. Pliberk je 750 let staro mesto. Poleg starodavnih renesančnih poslopij najdemo tu moderno opremljena gostinska podjetja, idilično kopališče, nove zgradbe, ki so povezale mesto v dvajsetim stoletjem. Vsakoletni plibrški sejem pa privabi številne goste iz tujine in množico

radovednežev in izletnikov iz vseh krajev Koroške.

Podjuna, skozi katero se preliwa Drava z svojimi večjimi in manjšimi dotoki, je dobila svoje ime po rimski boginji Juno. Daleč nad kraje Šteben in Globasnica, ki sta se danes vključila v vrsto letovišč, se je razprostiralo nekdanje mesto Juena. Trgovec z živili smatra za svojo življenjsko nalogo, da odkrije zaklade, ki jih pokriva tenka plast zemlje. V zadnjem času so odkrili tu tudi podzemske jame. Privlačnost za domačine in tujce je hrib Sv. Heme, kjer se vsako leto po večkrat znajdejo koroški ljudje. Trgovec in amaterski arheolog je odkril nekaj bronastih novcev in ostankov iz keltske dobe; odkril pa je tudi, da so verovali Rimljani daleč pred pokristjanjevanjem „noriške province“ v to, da bodo nekoč spet vladali tem krajem. Svojim konjem so dajali v grobove konzervirana jedila in orožje.

Gonovece, Bistrica pri Pliberku in Šmihel močno naraščajo in dobivljajo pomen predvsem, kar tiče tujskega prometa. Na Peci je nastalo nekaj planinskih hotelov in kmalu se bodo gostje mogli s sedežno vzpenjačo dvigniti pod vrh Pece z njenimi 2.141 metri.

Skozi dolino Belo piha še vedno ozkotirna železnica, ki pa prevaža samo še tovarne vagone. Ljudje se morajo zaradi racionalizacije zadovoljiti z neudobnim „nadomestnim prometom“ z zlažnanimi omnibusi, če niso sami motorizirani. Zato se Kapelčani zavzemajo za to, da bi „njihova“ železnica spet začela prevažati potnike, kajti s tem bi tujskemu prometu omogočili lažji dostop v to dolino.

Kdor je preživel noč v „Turški kleti“, v sobah s krivimi turškimi sabljami in drugim orodjem iz turških časov, ta si želi tudi, da bi začelo zopet obratovati zdravilišče v Beli. Sedaj na novo urejeni zdravilni mineralni vrelci niso izkoriščeni, ker je ta kraj kupila neka slatinska firma, ki hoče ohraniti kislo vodo za poznejše čase. Če je potnik prepotoval svet pod Kočno (2001 m) ali če se je upal zlesti tudi na skalnaio Olševo, pri čemer je potreboval seve izkušenega vodiča, se mu kopel v Goslinskem jezeru izvrstno prileže. Tu se more skopati v najtoplejšem koroškem jezeru, ki ne pozna tekmovanja za najmodernejšo kopalno obleko in tudi ne prevelikega ropota. Tu sta sonce in voda človeku res v oddih.

Ko se je okrepčal in če še ostane časa, se še vedno splača izlet na Rebrco. Včasih je bil rebrški grad sedež „gosposke“, katere oblast je segala daleč v današnjo Slovenijo. Danes imenujemo razpadlo zgradbo, ki jo na strmi pečini obkrožajo vrani, „pusti grad“. Ni še dolgo, ko smo se bali, da bo to ime dobila tudi celulozna tovarna, ki leži pod gradom v dolini. „Rebrca je nekoč preživljala celotno dolino in danes se bo moralo zgoditi še marsikaj, da bomo mogli živeti od tujskega prometa“, bi nam mogli povedati prebivalci.

Pred več kot devetsto leti se je ta kraj imenoval „rebrška provinca“, danes politično pripada občini Železna Kapla-Bela. „Provinca“ je bila veliko večja kot je današnja veleobčina. Sedež provincialne vlade ni bil v Železni Kapli, temveč na rebrškem gradu, ki

ima za seboj zelo razgibano zgodovino.

Razvaline, ostanek nekdanje fevdalne vlade, nam razodevajo, da je bil nekdanji grad velika pravokotna zgradba, ki je bila na treh straneh z zidom zaščiten. Samo na zahodu je ščitil grad globok prepad. Po vzdignem mostu je bilo mogoče priti v trdnjavo. Od stolpa je ostal samo še del zidu. Za sedanjo cerkvijo je vhod v podzemski hodnik, ki je povezoval naselbino z gradom; bil je seveda skrit in so se ga v največji nevarnosti posluževali kot zadnje rešitve.

Gračaki so bili akvilejski patriarhi, ki so prepuščali posestvo fevdalni plemiški gospodi. Viri omenjajo iz leta 1209 grofa Kono kot prvega rebrškega fevdalnega gospoda. Po njegovi smrti je pripadla Rebrca koroškim vojvodam. Ko je umrl vojvoda Ulrik III., se je poročila njegova mlada vdova z mogočnim vovbrškim grofom. Tako je celotno takrat flačansko posestvo na Rebrci in v Železni Kapli prišlo v njegove roke.

Ta grof se je sprl z vojvodo Mainhardom in Albrehtom. Zgubil je proti njima bitko pri Grebinju nad Velikovcem in moral zato vrniti Grebinjski grad bamberškemu škofu leta 1292. Verjetno pa je Vovbrčan moral oddati patriarhu tudi Rebrco, ker poročajo viri, da je patriarh Otobon oddal rebrški grad koroškemu vojvodi Henriku leta 1305 za trideset let. Ne vemo, zakaj so kmalu za tem akvilejski patriarhi zgubili fevdalno oblast nad Rebrco.

V prihodnjem stoletju so bili oblasti Rebrce freisinški škofje. Poznejši viri omenjajo še Auffensteinerje kot lastnike Rebrce, pa tudi deželne oblast-

nike. Potem je cesar prodal Rebrco Ladislavu Pragerju. Tudi deželna sodnost med Belo, Dravo, Freibachom in Jezerskim je bila v rokah Rebrce. Končno je novi graščak zapustil stari grad in postavil pod njim nov grad, sedanjo komendo, rebrško župnišče.

Okoli leta 1568 je prešlo rebrško posestvo v last ljubljanskih škofov. Ko je papež Klemen XIV. leta 1773 razpustil jezuitski red, je padla župnija Rebrca pod cesarski patronat. Cesar Leopold II. je dovolil rebrškim župnikom naslov „komendatorja“, dobili pa so tudi sedež in glas v koroškem deželnem zboru. Jaka Špicar je spisal igro o Rebrci, ki posega v njeno zgodovino. Naslov igre je „Zadnji vitez Rebrčan“, ki so jo igrali Žitrajci pred leti na prostem pred rebrškim župniščem in na drugih naših odrih.

Poletje v Karavankah po lepoti ne prekosi jeseni ali katerega koli drugega letnega časa. Vedno so skale ob cesti proti Jezerskemu vrhu poseben čar za potnika. Poleti dajejo cepteci, avrikeljni, murke, kranjske lilije in orhideje Kortam poseben izraz lepote; z visokih sten svetijo na cesto, ki povezuje samotno odrezane planinske Korte z ostalim svetom. Z balkona gostišča v Kortah vidiš človek s prostim očesom krdela gamsov na pobočjih Košute (2.136 m), gore, ki jo imenujejo tudi „balkon na Balkan“.

Spomini

(3. nadaljevanje)

Že v koroškem koledarju za leto 1905 sem začel objavljati del Šašelnovih »Sominov«, ki obravnavajo poselitev Pona v občini Slovenji Plajberk in imenosvje slovenskih kmetij in prebivalcev Podna. Sedaj sledi nadaljevanje tega gradiva.¹

V listini z dne 6. julija 1686 omenjena Lužekarjeva planina se sedaj običajno imenuje Vgrizova. Izreko pa se v isti imenuje Zelenica, ki apira Brodi proti jugu; tu je morda gotovo njen najzpadnejši vrh Pavc (Pave), ozir. severno sedlo, pod katero so posestniki iz Podna od nekdaj pasli. Tudi ime Sveta Peč obstoja leta 1686 že v nemški obliki: Heylige wandt — pripovedke o turškem naskoku so torej gotovo resnične.³

Spominjam se, da mi je nekdaj kazal p.d. Bošt pri Vovbartih staro listino, izvirajočo nekako iz tistih časov, v kateri se je tudi govorilo o pašnih pravicah v Podnu in se pri tem omenjal »tamar« pod Sveto Pečjo. Našel sem prepis te listine, katerega sem napravil po originalu, ki se je hranil pri Boštetovi hiši. Listina ima nadpis: Extract Auß dem Landesgerichts Protokoll der Hochgräfl. Von Ditrichstein Freyherrschafft Hollenburg den 23. August 1768.

V navedeni listini se pripoveduje, da je bila že 12. julija (1768!) podana pritožba proti Kasparju Ogrisu p. d. Podnarju od kočarjev in drugih sosedov in sicer: Jurjovec, Mihalič, Žnidar, Matiček, Andrej (sedaj Pavele), Prhovec, Žvercar, Boštet (vsi Vovbarti), Čašalc (danes Šo-

šalc), Austinč, (danes Vštinc), Rjavec (danes Faronjakova paštuba), Bošt in baron von Wenanglio huba (Benalova huba ne več Šribarjeva!). Pritožili so se zaradi tega da je Podnar oni kraj, ki se imenuje »Opaš«⁴ na škodo pritožiteljev vnovič znatno povečal. Predmetni »Opaš« je bil nekje v Mlaki pod Vrtačo.

Pri ogledu na licu mesta se je ugotovilo, da so tudi nekateri tožitelji si napravili take ograje (Einstäng) in so jih že mnogo let vzdrževali. Zato se je med njimi napravila poravnava, da sosedje p. d. Podnarja obdržijo svoje ograje, kakor stojijo — Podnar pa mora, kar je v novjšem času in vse preveč zgradil, to opustiti in se postavijo 4 mejni kamni, da svoj opaš ne more razširiti.

Ker so Faronjak, Vrbanček in Čašalc že dolgo časa svoje opaše samo kosili (to so takozvane seče), smejo ti trije in vsi drugi, ki posedujejo opaše, iste ali pokositi ali popasti, vendar se morajo pri vsakem opašu postaviti mejni kamni, da jih ne morejo razširiti.

Zaradi paše v Podnu (očitno: pod Vrtačo) in Vrtališču⁵ se je vnel spor med Podnarjem in sedmimi kajžlarji ter ostalimi sosedi. Zato se je po odposlanem Landrichter Philipp Anton Miskollnegg v navzočnosti gospoda Amtmann Matheus Poschnigger, gozdarja Florian Urraschei⁶ in locis differentiarum⁶ vpogled ter se je in locis differentiarum⁶ vpogled ter se je spor med njimi v dobrem poravnal. Sporazum se je gasil:

Prvič: Pri paši naj v bodoče ne delajo več ograje, temveč naj Podnar s sedmimi kajžlarji: ti so Jurjovec, Matiček, Andrej, Mihalič, Prhovec, Žnidar, Žvercar ter s Faronjakom, Vrbankom, Boštetom, Rjavcem, Čašelcom, Auštincem, Boštom in Wenagliovo hubo tako v Vrtališču kakor tudi nad njim skupaj pasejo, navedeni podložniki pa imajo tudi pravico pasti s Podnarjem tudi v Pondu.

Drugič: Faronjak je s svojimi sosedi (Vovbarti?) imel že od nekdanj nad Vrtališčem ob Sveti Peči živinski tamar;⁷ po navedeni poravnavi pa se tam ne sme postaviti nikak tamar, temveč imajo Podnar in vsi prej naštetih podložniki tako v Vrtališču kakor tudi v Podnu svojo živino skupno⁷ na pašo goniti.

S to poravnavo se razveljavi: Abschied od 14. junija 1700 respectu des Alben auf und abtriebs.⁸

Tretjič: Imenovani so sklenili, da se ovce, zlasti v vigredi, ne smejo pasti v

ravnini tam, kjer se pase goveda,⁹ temveč se morajo vstran gnati na pašo.

Vse to so stranke ustno in z roko obljubile, da bodo izpolnjevale, za prestopnika pa se je določila globa⁹ dveh dukatov.

Tako se je glasila vsebina te listine.

Prej navedena listina urejuje s prejšnjo od 6. julija 1686² v drugem nadaljevanju Spominov citirano pašne pravice na vzhodni strani dola — ki je bila nekdanja posest vetrinjskega samostana, torej vetrinjska posest. »Sedem kajžlarjev« tvori tu prav izrazito skupino — verjetno že od nekdanj. Mogoče je v tej zvezi nastala beseda »Barenta«.¹⁰ Profesor doktor Sušnik, germanist, mi je razlagal, da je v stari bavarščini pomenila beseda »barent« srenjo svobodnjakov. Mogoče da so ti »7 kajžlarji« oni svobodnjaki (?) in da so jih vetrinjski menihi tu naselili radi obnove rudokopov. Kajti potres 25. januarja 1348 je bil zlasti v Žingarci

strahovit — Podljubelj je tedaj zasulo. Gotovo so se tedaj porušili primitivni rovi in jame, praznovorni domačini so to smatrali kot maščevanje nadnaravnih sil. Še danes se med ljudstvom vzdržuje bajka v zvezi s potresom o lintvernu, da zleze izpod zemlje! Zato domačini niso več hoteli riti pod to zemljo. Menihi pa so svinec potrebovali. Zato so privlekli tujce in bavorske rudarje, za nje ustanovili ob vhodu v Vrtašlje — v listini je rečeno: Vrtališče — srenjo svobodnjakov — barent ter je to ime ostalo še na grapi v Vrtašlju, do naših dni kot Bárenta. — Seveda so to le domneve!

Ko mi je p. d. Boštè pri Vovbartih nekdanj kazal staro listino, je pri tem omenjal tudi »tamar« pod Sveto Pečjo. Pravi mi je, da je bila v njegovi mladosti ta beseda običajno v rabi; tamar je bil prostor, kamor so pastirji na prostem med poletno pašo nagnali živino na prenočevanje. Ta prostor je bil obdan z visokim plotom, da ga volk ni mogel preskočiti; ponoči so v tem prostoru stalno netili ogenj, en pastir — pastirji so bili tedaj odrasčeni, močni moški — ne pa otroci — je moral stalno bdeti. Če so psi začutili kako zver ali če je živina postala nemirna, je ta pastir — stražnik zatrobil v veliki volovji ali kozji rog, vzel gorečo bakljo in šel okoli ograje, kajti kak medved je mogel tudi visoko ograjo preplezati. Medvedov pa je v tistih časih tu moralo biti dosti. Nedaleč proč — v pobočju Rjavce, se neka vidna peč še danes imenuje Medvedja Peč, pri Sveti Peči obstoja prej opisana grapa Bárenta¹⁰ (Medvedja grapa?), tam na vrhu je ona znamenita Volčja jama, v katero se je vjel eden zadnjih medvedov obenem z neko ženkico, kar se še

danes prav živo pripoveduje v Rutah otrokom.¹¹

V prej navedeni listini imenovane osebe še niso označene z domačimi imeni, razen Podnar, ako je on identičen z Adamom Ogris. Nedvomno pa je, da so se domača imena hiš že tvorila — vsaj za Vrbanča se more to z gotovostjo reči. Ime Vg-riz pa je na najvišje ležeci kmetiji ostalo gotovo od rodbinskega imena Ogris — morda prvotno slovensko Ogríz ter je v listini imenovani priča Stefan Ogris morda ravno lastnik iste. Ali pa je mogoče kot stranka — tožitelj nastopajoči Adam Ogris sam, ako on ni Podnar.

Kot priča navedeni Miha Strugar starejši ima svoje rodbinsko ime gotovo od Strugarjev, ki je tretje patronimično ime v tej občini, nastalo po ljudskem pripovedovanju tako, kakor sem zapisal v Platinškem vestniku iz leta 1941 str. 27.¹²

Predmetni pašni spor se je torej vnel leta 1686, kot je to razvidno iz listine z dne 6. julija 1686. Prepis te listine z dne 19. junija 1723 pa dokazuje, da je spor še vedno bil aktualen, ker se je predmetni prepis listine nedvomno napravil za kak podoben spor.

Nekako iz tega časa je obstojala še druga listina o pašnih pravicah. Te listine pa nimam več v izvorniku, temveč samo v prepisu izpred prve svetovne vojne. Listina je na koncu datirana z 18. septembrom 1728, predstavlja pa tudi samo prepis gosposkega protokola z dne 6. julija 1720.

V tej listini se namreč pripoveduje, da je tega datuma med strankami »Florian Ogriß des Paull Sohn und Martin Laussegger in Pleyberger poden« na eni strani ter »Egidius Málle und Hanßen Ogriß

dasselbsten in Gemein die Strádainigg genant« na drugi strani bila sklenjena naslednja dogovorna poravnava (Volgender Wüllkhürlicher Vergleich) glede spora za planino Kosmatico zaradi preprečenja nasilja (wegen des Strittigen zu vis perficiendi in der Alben Koßmátiza genant): namreč obema Stradajnikovima Jilu Male in Honzu Ogris (denen Beeden Stradainiggern Egidi Malle und Hanßen Ogris) naj bo dovoljeno, da priženeta na planino svojo lastno, ne pa tujo živino (ihr eigenes Vieh; nit aber frembdes) štirinajst dni pred šent Jakopelco¹³ (14 Tag vor Jacobi) in tam paseta tri nedelje, to je še osem dni po šent Jakopelci, ne smeta pa navedeni čas spremeniti ali podaljšati. Tudi je »dem Paull Ogriß und Martin Laussegger prepovedano (inhibirt) tujo živino vzeti na planilo (frembdes Vieh in die Alben zu nemben), za čiščenje planine naj oba Stradajnika sorazmerno prispevata (haben auch Beede Stradainigg nach protortion zu concurrirn). V ostalem pa naj se pasejo ovce ločeno od goveje živine (sollen die Schaff von den Rindvieh separirt verbleiben). Vse to pod kaznijo za šest goldinarjev. (Verpönet per 6 fl.). V dokaz tega se je poravnava izdala strankam (denen Interessirten... extradirt) z gosposkim pečatom (Insigl) in podpisom flegarja.

Prednja listina kaže, da postaja spor za pašo vedno ostrejši, za planino na Kosmátici, ki se danes splošno imenuje Vgrizova planina, se potegujejo kar štiri stranke: Florjan Ogriz — Pavlov sin, ki si je priboril pašno pravico od Lužekarja že leta 1686, in Martin Lužekar sam, gotovo potomec onega Gregorja iz prejšnjega spora; nova pretendenta pa sta Jile Male in Honz Ogriz, splošno Stradajni-

ka imenovana, današnji hiši p. d. Vgriz pa se še danes pravi: v Stradajnah. Ta hiša je mogoče ravno v onem času prešla na kmetovanje od prejšnjih rudarskih koč; kajti ime »Stradajnika« govori za cel roman, kako sta posestnika oni neplodni, strmi svet krčila in trebila, gozd žgala, šture in kamenje izkopavala, cimprala primitivno zavetje za kaka živinčeta, se nategovala in pretegovala ter *stradala*, da sta si končno prislužila končni priimek »Stradajnika« od soobčanov, ki so itak sami morali do skrajnih sil garati in stradati, da so mogli v tem trdem svetu obstati. Moja mati so se včasih spominjali, da se neka strma senožet na Vrbančkovem imenuje »Micina seča« v spomin na neko Mico in njeno življenjsko delo, za časa katerega je oni poraščeni in kamniti svet izravnala in pripravila za — borno sečo, na kateri je mogoče samo enkrat na leto kositi nizko travico, tako nizko, da jo znajo samo domači senoseki — kosci odrezati z najostrejšo koso prav do korenine, razvajeni kosci iz polj pri Dravi in z Gur v tem nič ne opravijo! Preobljudenost je naraščaj silila, da so vsak količjak goden svet iztrgali divjini, samo da so kako živinče več mogli rediti. Stradajnika — mogoče je v tem imenu tudi nek odmev ruske besede »strada« = težkega in napornega kmetskega poletnega dela! Glagol »stradat« je danes v narečju neznan, znano je samo gladováti, gladóven, gladovija (havadavija)! Zlasti se z besedo »gladovija« v narečju rado imenuje kaka revna, številna družina, pri tem zvoku in izgovoru te besede se naravnost čuti tako skrajno pomanjkanje, pri katerem glad naravnost vije in zvija prazno črevesje, pri katerem zimska burja vije in brije okoli nezakurjene borne

koče. — Mogoče je beseda Stradajnika pomenila še kaj več! — Ravno pod Vgrizom je neka Podnarjeva njiva še v strmini, ki se še danes imenuje »pogačarca« zato, ker je bila nekdanj od Vgriza za časa velike »gladovije« za šartelj pogače Podnarju prodana. Pod tako »pogačo« pa je razumeti kruh iz prave moke, navaden kruh se je v tem skopem svetu mesil in pekel iz raznih otrobi, zlasti tudi ovsenih še z mehkiimi lupinami.

Ime »Stradajnika« kaže tudi, kako so nastajali razni priimki, katerih je bilo v onih časih gotovo vse polno, kakor tudi še danes. Skrajna beda se poudarja z besedo — Stradajnik! Pa to ime se hiše ni prijelo, danes je ime Stradajnik več ali manj pozabljeno. Hiša ima ime Vgriz in le najstarejši ljudje še pomnijo ime »Stradajnik« v Stradajnah. Verjetno je tudi ime Vgriz nastalo po kakem vzdevku, mogoče ker je prvi posestnik »odgrizel« nekaj sveta grabežljivemu Lužekarju! Ime Stradajnika se je še dolgo držalo one hiše, stari ljudje so to pomnili, zlasti je to ime bilo vpleteno v hišne litanije, ki so se v mladosti moje matere drdrale od šolarčkov tako, da se je vsakemu hišnemu imenu v občini pridjal kak slikovit vzdevek ali spomnil z eno besedo kak smešen dogodek. Moja mati so pomnili samo še naslednje:

Mihaləč je škeltovəc,
Pavələ bokač,
Matičəq ti vmulanə,
Notov fraqlač.

K imenom kajž v Podnu so tu pridjani značilni vzdevki:

Škeltovec je prepirljivec — beseda izvira iz nemščine »schelten«, bila je v slo-

venščino prevzeta, ko se je še izgovarjala: skelten;

Pavələ — bokač — izvira gotovo od »bokanja« kope, to je kuhanja oglja v kopii;

Matiček »omuljani« — to je suh, medel človek;

Not — frakljač je oni, ki časti glažek žganja — frakelj. Nadalje še naslednje:

Pavcəv púqu mešto qúhu,

Žarqov bílu, Bundrov jídu.

Tu se spominja kak smešen dogodek, ki je zajet v te besedice, ki povejo v navadnem govoru: da so pri Pavcu mešto kuhali, pri Žarku so jo zabelili, pri Bundru so jo jedli.

Tako se je kaj podobnega drdralo od vsake hiše, na prim. Boltə je bil drimovəc. Tudi moj oče so imeli menda v mladosti priimek in tudi njegov oče: Imela sta vzdevek: Klójovec — zaradi dolgih nog, ki se v narečju zasmehljivo imenujejo »kloje«. Samo živina, posebno svinje, imajo kloje. Pa ta vzdevek je sčasoma utihnil.

Živopisno ime Stradajnika se torej ni držalo. Pove pa res dosti — cel roman! Njihova — gotovo težko priborjena pravica za pašo na Kosmátici se je vzdržala, vsaj jaz sem vedno slišal, da je planina tam gori samo Vgrizova in Vžekarjeva. S predmetno listino pa se je Stradajnikoma »auf ein ewiges Ende« — na večni konec priznal samo drobec, da namreč smeta tri tedne okoli šent Jakopelce¹³ svojo živino pasti tam gori — kar je res malo, kajti paša traja drugače od konca junija do nekako srede oktobra, to je pol četrti mesec.

Težko je bilo tedaj obstati tudi med količkaj večjimi — podložniki! Morale so delovati že visoke sile, da je popustil tak mogočnik, kakor je bil Lužekar.

Listina z dne 10. maja 1689

Naslednja izvirna listina z dne 10. maja 1689 ima v latinici z mnogimi zavitki napis: Extract Auß der Freyherrschafft Hollenburg — nadaljnje besedilo pa je v nemški kurzivi¹⁵: Ehrung Prothocoll dato 10 Mây Ad. 1689.

V tej listini se sporoča smrt Urbana Lausßegger, onega ki je gospodarstvo »prijel« (ver Erht) leta 1628, ki je torej gospodaril nad 60 let in po katerem je »Vrbančkova« hiša verjetno dobila domače ime. Že v listini iz leta 1686 se je označil »blizu 90 let star« — dolgi vek pri težkem in napornem delu, zaostalih pri-

mitivnih razmerah. Vsa 30 letna vojna, vsa beda tedanjega stoletja je šla mimo njega, tudi beda kmetijskih puntov!

Njegov sin Adam Lausßegger je glasom listine prijel »die ain dritt Huben«. Kraj, kjer je posestvo bilo, se je do leta 1689 nazival »im Pleyperge« — od leta 1689 dalje pa »im Pleyperger Poden«. Adam je gospodaril do leta 1708, ko je prosto-voljno oddal gospodarstvo; doživel je verjetno tudi visoko starost, ako se vpo-števa, da že pri prijemu leta 1689 ni bil več mlad. Gosposka mu je dala kmetijo, »an sein Leibs Lebenlang zur Freystüfft¹⁶ — dosmrtno gospodarstvo, on pa je moral za to plačati:

Gebürliches Sterberecht fahl — to je mortuar	Per 20 fl
Ihrer fürstl. Gdn Ly-k ff (menda grofinja?)	“ 1 fl 30 —
Pflegers Lykhauß = pristojbina flegarju	“ 1 fl 30 —
Such et Mogger (?)	“ — fl 30 —
Prothocolls Extract (pristojbina za zapis pogodbe)	“ — fl 45 —
	SS 24 fl 15 —
Dar an Erleget (plačal na račun)	15 fl —
Bleibt Rest biß nehst Khomenten Michaeli ¹⁶ zubezahlen	9 fl 15 kr.
(Ostane še za plačati 9 rajniš in 15 krajcarjev)	
Inventar Tax Besonderlich (Taksa za inventar posebej)	

Listina ima razločen, še bolj okrašen žig Dietrichsteinov, podpis istega flegarja kakor že leta 1686 in še pripombo v vo-galu: »1689. 10 Jun. zalt völlig« (plačal je vse 10. junija 1689) s šifro flegarja.

Prejemnik torej ni čakal do šmišlice¹⁶ s plačilom ostanka 9 rajniš, 15 krajcarjev. Vrbančkovi so morali biti gospodarsko dobro podloženi!

Iz prednjega računa je tudi razvidno, da se je en rajniš (rheinisch Gulden) štel za 60 krajcarjev.

Listina z dne 7. decembra 1708
Joseph Wisser — prednik Šašeljevega rodu

Z listino z dne 7. decembra 1708 je že izkazan nedvomni prednik Joseph Wisser, ki prjema Vrbančkovo hišo. Žal te listi-ne nimam več v izvirniku, temveč samo v prepisu, napravljenem še pred prvo sve-tovno vojno. Spominjam se, da sem kot sodni praktikant pri deželnem sodišču v Celovcu tedaj enkrat dal profesorju dok-tor Francetu Kotniku na vpogled vse li-

stine od Vrbančkove hiše, nazaj pa med drugimi tudi predmetne listine nisem dobil! Bil je to tudi Extract Auß der Freyen Herrschafft Hollenburg Ehrungs Prothocoll de dato 7. X^{ber} 1708, glasom katerega prepušča Adam Laussegger in Pleyperger Poden prostovoljno (freiwillig) svojo $\frac{1}{3}$ hube zetu (den Aidan) Josephen Wissner tako, da si je gospodarstvo »auf Belieben« (kakor dolgo on hoče) pridržal, novi prijemnik Wissner pa je imel plačati iste pristojbine, kakor je v prej navedeni listini iz leta 1689 navedeno, skupaj 24 fl 15 krajcarjev. Od tega je položil takoj 22 rajniš in ostal dolžan še 2 rajniš in 15 krajcarjev. Zanimivi so »Conditiones« (pogoji), pod katerimi se je ta prostovoljna prepustitev izvršila: Joseph Wissner »der Vrybesitzer« (prejšnji posestnik) obljublja svakinji Mariji izplačati 20 fl »gegen Übernehmung des Inventory« (za prevzem inventarja), obema staršema pa po prepustitvi gospodarstva »freien Tisch« (skupna jed pri mizi), za priboljšek pa jima ima krmiti eno kravo in dve ovci ter dajati 8 masljev¹⁷ pšenice (8 Massel Waitzen); nadalje pripada sinu Andres Lausseggerju kot dediščina 30 fl, hčerki Uršuli 20 fl, svakinji Uršuli, ki je slepa (welche der Augen beraubt) pa dosmrtna prehrana (lebenslängliche Nahrung). Priče tega so bile Paul Ogris (mogoče kak p. d. Vgriz) in Andres Essel »Amtsdiener« (uradni sluga).

Kako ozadje je bilo za to listino? Izročitelj je imel sina Andreja, pa njemu ni prepustil posestva, kakor je to bilo običajno. Ali je bil ta Andrej že drugače preskrbljen? Ali ni imel toliko gotovine, da bi izplačal dedne deleže, prevzel prevžitkarje?

Listina z dne 23. februarja 1725

Zakaj oče Adam Laussegger ni prepustil svojemu sinu Andreju Lausseggerju posestvo, tudi listina z dne 23. februarja 1725, koje original mi je istotako šel v izgubo, ne pojasnjuje. Glasom te listine je Andree Laussegger »der Freyherrschafft Hollenburg Landesgerichts Insaß in Pleyperg« (mogoče rudar?) potrdil za sebe in svoje dediče, da je od »freundlich lieben« (zelo ljubeznivega) svaka Josephen Wissner »bivšega podložnika humperškega v Podnu (der Freyherrschafft Hollenburg gehörig gewester Unterthan in Pleyperger Poden nunmehr... prejel 30 fl kot zapisano dediščino iz pogodbe (laut Vergleich) od 9. X^{ber} a. d. 708 pravilno in brez odbitkov ter tudi tako, da niti on, niti njegovi dediči, še manj pa kdo drugi pri imenovanemu ljubemu svaku nima iz tega kaj iskati in zahtevati, vse to zvesto »ohne Gefährde auch bei dem Landschaden Bund in Cärnthen.¹⁸

Priče tega sta bila Martin Khullnig, Pruggen Mauthner (od dravskega mostu pod humberškim gradom) in Paul Ogris in Pleyperg (ta že v prejšnji listini z dne 7. decembra 1708).

Vse listine od leta 1689 pa do prej navedene podpisuje »Pfleger« (flegar) Irtig Stoschman (ali podobno?), nadaljne iz let 1733, 1735 pa flegar Johann Andree v. Glanach zum Katzenstein. Zakaj je odpadel prejšnji flegar Irtig, pove listina od 13. marca 1733, ki bo spodaj navedena.

Ker dovoljujejo te listine čim bolj podroben vpogled v gospodarske razmere, nimajo pa opore za primerjavo cen, navajam v to svrho neko drugo listino, ka-

tero mi je dal na vpogled Boštè in iz katere sem si napravil naslednji izpisek:

Dne 13. februarja 1718 je cenilec Lukas Mayritsch cenil ter se je pri gosposki na Humbergu razpravljalo o zapuščini Uršule Lausseggerin, žene Johana Laussegger p. d. Boštèta v Podnu. Kot aktiva so navedeni:

1 krava 10 fl, 3 krila 2 fl, 30 kr., 2

modrca 2 fl, 1 hauba (žensko pokrivalo) 24 kr., 2 ruti (očitno boljši 1 fl, 1 Rökl (menda spenzar) 45 kr., 1 lajbič 20 kr., 1 Pristl (Brüstel = oprsник) 20 kr., 1 par nogavic 20 kr., 3 domače rute 36 kr., 3 rute za rame 1 fl 20 kr., ena skrinja 2 fl 30 kr., svoječasna dota umrle 60 fl. »Summa« aktiv: 82 fl 5 kr.

Kot pasiva so navedena:

Gosposka inventurna taksa	1 fl 22 kr.
Förtigung und Abhandlungs Gebühr samt Stempl	
Taksa za izstavitev in razpravo (obenem s kolekom)	1 fl 33 sr.
Zustanden schreiben (za pisanje zapisnika)	24 kr.
Verschreibsgebühr (pripisna taksa)	45 kr.
Zureiß und Inventurs Zöhrung (stroški za pot in sestavo seznama inventarja)	1 fl 15 kr.
Schätzmanns gebühr (pristojbina za cenilca)	30 kr.
Amtmanns gebühr (pristojbina za uradno osebo)	30 kr.
Zu lessung W. Messen (branje sv. maš)	48 kr.
ad Cassam Pauporum (v sklad za reveže)	12 kr.
pogrebni stroški in za branje maše	10 fl
Summa — skupaj	17 fl 19 kr.
Po odštetju pasiv od aktiv ostane pribitek	64 fl 46 kr.

ki se je razdelil na 4 otroke — sinove Jožef, Kaspar in Johan ter hčer Marijo — po 16 fl. 11 kr.

Precej je teh taks in odbitkov za razmere, kakor so na $\frac{1}{3}$ hubi v teh gorah! Sodeluje precej oseb, tudi kmečkih (Schätzmann, Amtmann), vsak hoče nekaj odgrizniti, vse gre na stroške ljudstva z namenom pomagati gosposki držati to ljudstvo podložno!

Od Boštétove hiše sem napravil svojčas še več izpiskov iz listin.

Glasom ene teh listin se je vršila dne 30. avgusta 1763 zapuščinska razprava po Ruepp Lausseggerju p. d. Boštétu. Imovinsko stanje je popisal Landrichter

Peter Joseph Tomantschger, potrdili pa so isto Mathias Kueß (=Kos), Josef Laussegger (Lužekar?) in Leonhardt Wüßer p. d. Vrbanček.

Imovina je ostojala iz naslednjih premičnin:

1 par volov 36 fl, 1 par juncev 18 fl, 1 par juncev 15 fl, 1 bikec 16 fl, 1 junička 5 fl, 2 kravi à 9 fl, 11 mladih ovc à 45 kr., skupaj 8 fl 15 kr.,¹⁹ 1 svinja, katero si vdova pridržuje, 3 fl 30 kr., 2 svinji à 3 fl, 1 voz 5 fl, 1 oralce 1 fl 30 kr., 1 brana 1 fl 30 kr., zadnji konec voza 45 kr., 1 sani s šinami 1 fl, 1 gare 15 kr., drva pri hiši 1 fl, gnoj (Thung) in stelja 3 fl, 1 skrinja 1 fl 30 kr., 1 mo-

ški jopič 4 fl, 1 naramnice 20 kr., 1 klobuk 20 kr., 1 španska palica 20 kr., 4 stare skrinje 2 fl 30 kr., 1 nov prednji del 15 kr., ikadi in škafi 3 fl 30 kr., 4 jerbasi (korpi) 18 fl(?) 1 karte za volno 10 kr., 1 brusni kamen 36 kr., 2 kose s klepmi in brusom 30 kr., ižesa za vole 45 kr., 1 skrinja 45 kr., 4 vedra 30 kr., 4 srpi 18 kr., krme za 36 fl, klavsko orodje 45 kr., 1 železni kol in 1 železna lopata 12 kr., 3 vile za gnoj 45 kr., 2 cepina 45 kr., 2 sekiri za špicanje drevja 48 kr., 4 drvarske sekire 1 fl 36 kr., 1 stara sekira 10 kr., 4 ročne sekire 18 kr., 1 šnajdaka 18 kr., 2 motiki 10 kr., 1 star kramp 10 kr., 1 kij z železnim obročem 12 kr., 1 mlinski kvingelj (Krendl)

10 kr., ročno orodje 1 fl, 1 funt²⁰ starih šin 39 kr., 24 funtov verig (šine za kolo) à 6 kr., 10 funtov rene (starega železja) 30 kr., vsa posoda v kuhinji 30 kr., 1 Scherlwägl (tehtnica na škarje) 12 kr., 1 zvonec za živino 1 fl, 30 košev oglja à 40 kr., skupaj 20 fl, 1 nož za špane (=treske, Span Reyßer) 7 kr., 1 svitnik (Span Leychter) 10 kr., 9 birnjev²⁰ rži à 1 fl 15 kr., skupaj 11 fl 15 kr., 6 birnjev pšenice à 2 fl 20 kr., skupaj 14 fl, 6 birnjev zmesi à 1 fl 10 kr., skupaj 7 fl, 3 birnje ajde 3 fl 30 kr., Pann(?) 45 kr., $\frac{1}{3}$ hišnega mlina 5 fl, $\frac{1}{4}$ žage 5 fl, pripravljena drva za oglje 2 fl 30 kr.,

Suma celotne imovine = 275 fl 27 kr.

Dolgovi pa so znašali:

Der gnädigen Herrschafft Außstand sub No 906 (Dolg pri gosposki zabeležen pod štev. 906)	5 fl 34 kr.,
Inventursförtigungs Tax ...	
(taksa za sestavo seznama inventarja)	5 fl 17 kr.,
Verschreibgebühr (pristojbina za pisanje)	1 fl 30 kr.,
Zureiß (za pot na lice mesta)	40 kr.,
Inventurs Zöhrung sambt Amtman und Schätzman (dnevnic v svrhu sestave seznama inventarja za uradno osebo in cenilca)	1 fl 20 kr.,
Zu standen schreiben (pisanje)	20 kr.,
Stempl (kolek)	9 kr.,
Amtmans regal (pristozbina za uradno osebo)	30 kr.,
Herrschafts Schätzman (cenilec delegiran od gosposke)	30 kr.,
vdova Katarina je prinesla k hiši dote	100 fl
Hans Laussegger posodil	15 fl
Mihel Laussegger posodil	10 fl
Jurjovec zaslužil na dninah	45 kr.,
stroški gospoda vikarja	4 fl
mlademu Gasperz (Gašpercu Podljubeljem)	3 fl
stari Gaspärzinji 2 fl, Trnjeku (gostilna Podljubeljem)	1 fl 42 kr.,
Kovaču Podgoro 33 kr., kovaču v Borovljah 36 kr., dem Oswaldt lidtlohn (pastirju letna plača) 8 fl, gelichenes 11/17 ^{er} 1 fl 8 kr., Linartu Wüsser — Vrbančku na dninah 17 kr., Abhandlungszöhrung	

(pogostitev ob priliki razprave) 2 fl, svinja vdove Katarine 3 fl 30 kr., za branje svetih maš za umrlega 6 fl 56 kr.

Summa dolgov 175 fl 27 kr.

Defalcatione facta erhöllet ein Vermögens Yberschuß so der Tochter Maria als ein Vätterl. Erbgut anfallt Pr 100 fl.²¹

Druga listina se je sestavila dne 22. oktobra 1779 pri isti Boštetovi hiši in se glasi:

Übergabs — Inventarium (izročilna pogodba glede posestva in inventarja), s katerim je Johann Laussegger izročil svojo $\frac{1}{3}$ hubo sinu Jožefu; imovino je popisal Landrichter Anton Köstenberger, zapri-seženi cenilec Lukas Mayritsch jo je ocenil, potrdil pa je Josef Laussegger (menda sin).

Iz te listine sem zabeležil samo nekaj imovine in sicer: 1 par volov 48 fl, 2 junca 20 fl, 2 kravi 24 fl, 14 ovc 15 fl 30 kr., 1 voz 6 fl, 4 koši za oglje 1 fl 20 kr., 5 klafter drv 1 fl 40 kr., 1 oralce 1 fl, 1 brana 1 fl, 3 sani 1 fl 12 kr., 4 ižesa 1 fl 2 kr., 2 zvonca za živino 30 kr., 30 košev oglja 20 fl, 1 lesena ura 1 fl, 2 voza macesnovih desk 1 fl 30 kr., $\frac{1}{3}$ mlina skupaj z Vrbančkom in Faronjakom 5 fl, $\frac{1}{3}$ žage skupaj z Vgrizem in Putnarjem(?) 5 fl, 2 birnja pšenice 7 fl, 2 birnja rži 4 fl, 3 birnje ovsa 3 fl 30 kr., 1 birenj ječmena 1 fl 30 kr., 2 birnja jarce 4 fl itd.

Glasom listine z dne 7. decembra 1708 je prejel Joseph Wisser Vrbančkovu posestvo in naslednja listina sporoča nje-

govo smrti; gospodaril je na tem posestvu okoli 17 let. Ta listina ima naslov: Extract Aus dem Ehrungs Prothocoll der Hochgräfl. (ta izraz se tu prvič uporabljaja) Freyherrschafft Hollenburg Vnter dato 13 Marty 1733. Pripoveduje se, da je pristopila Hellena Wisslerin in Pleiberg Poden in Beystantschafft Sebastian Ogris Vnd Thomas Thraunigg in je povedala, da je že dne 24. februarja 1726 po smrti Josephy Wisser obljubila v petih letih (Inner fünf Jahren) predstaviti gosposki (der Herrschaft) enega izmed svojih otrok za predmetno tretjinsko hubo (diße dritl Hueben); še pred potekom tega časa je tudi prišla in to hotela doseči. Umrli gospod flegar pa je bil »in Bediert« (očitno bi se moralo glasiti: impedirt to je zadržan) in potem dolgo časa bolan; zato hoče ona to sedaj doseči in predstavlja sina Leonhardt Wisserja kot posestnika, ki nato plača Pr. Einschreibgelt (vpisnino) 1 fl, gospodarstvo (die Wiertschafft) pa si mati Helena pridržuje še na tri leta.

To listino je podpisal flegar Johann Andree v. Glannach zum Katzenstein zelo razločno, tudi Herrschafft Signet (pečat) je še zelo razločen.

(Nadaljevanje
v Koroškem koledarju za l. 1968)

O P O M B E

1. Pripravil in z opombami opremil doktor Julij Felaher.
2. Listina z dne 6. julija 1686 v izvorniku — z dne 19. junija 1723 v prepisu vsebuje poročilo bivšega vaškega upravnika Johanna Pinterja o pašnem sporu med Adamom Ogrisom in Gregorjem Lausseggerjem, oba iz Slovenj Plajberka.

3. Dr. Josip Šašel: Narodna blago iz Roža str. 31 in 32. Turki so leta 1478 prodrli v Rute, prebivalci so zbežali na Sveto Peč in obupno klicali sv. Linhartu v Brodeh. Ko so Turki prodirali proti njim na Sveto Peč, se je zgodil čudež; zemlja se je začela vdirati pod njimi.
4. »Opaš« se še danes imenuje v Rutah ograjen prostor, kamor se zažene mlada živina paši.

5. V originalni listini je: Uortalischtsche, gozdar je Forstknecht in se je pisal Urraschei=Vražaj.
6. in locis differentiarum: v spornih zadevah.
7. V originalni listini: Vich Thamer; skupno = cumulative.
8. Odredba z dne 14. junija 1700 o gonji na pašo in s paše.
9. V originalu listine: Horn Vich; Pan = globa.
10. „Barenta“ — je geografski naziv za strmo goro v Vrtašju pred Mehko dolino proti Kačjaku. Dr. Šašel piše v onem delu „Spominov“, ki je bil objavljen v koroškem koledarju za leto 1964: Nad imenom Barenta so si že nekateri pisci belili glave. Tolmačili so ga celo z italijanskim: barattare = za-, iz-menjati, barattatore = kupčevalec, baratro = brezno, prepad. Samo ne iz: Bärental (Medvedji dol), kar jaz domnevam. Več nemških imen v Podnu nil
11. Dr. Šašel je to zapisal v svoji publikaciji „Narodno blago iz Roža“, str. 27, št. 31.
12. Dr. Šašel: Narodno blago iz Roža“, stran 34, št. 54.
13. Šent Jakopelca je 25. julij.
14. Mešta = koruzni žganci, ki so posebno pri Ziljanih bili pred prvo svetovno vojno vsakdanja kmečka jed, ker je pri Zilji se pridelalo zelo veliko koruze. Poznali so: mešto in meštico.
15. Kurziva: ležeča, poševna, nagnjena pisava.
16. an sein Leibs Lebenlang zur Freystüfft: Spadal je torej med podložnike Humberga v kategoriji „Freistiftlerjev“. Ti so dosmrtno gospodarili na posestvu proti določenim dajatvam (Ehrung). Tudi njihovi otroci so morali služili gosposki in brez privolitve iste niso mogli preiti v službo kakega drugega gospodarja, bili so torej glebae adscripti — k zemljišču pripisani, z zemljiščem povezani. Šele s patenti iz let 1772 in 1774 se je to nevoljništvo razvezalo. Glej Hermann: Handbuch der Geschichte Kärntens, II. knjiga, 2. zvezek, str. 120.
16. Khomenten Michaeli = šmišelica — 29. septembra.
17. Stari masel je držal 3 litre, novi masel pa dva litra.
18. Glej Dr. Polac: Paberki v klavzuli „Landschadenbund“ ... v Glasniku muzejskega društva za Slovenijo, 1939, str. 290 dd.
19. fl. je rajniš (rheinisch Gulden) — ki je bil 60 krajcarjev.
20. Funť je 56 dekagramov; birenj je vreča, ki drži 4 škafe à 20 litrov. Mero birenj poznajo in uporabljajo še danes na kmetih, nastala je iz nemške besede: vierling; birenj je torej 80 litrov.
21. Defalcatione facta = po odbitku pasiv od aktiv dobimo presežek imovine, ki pripade hčerki Mariji kot dediščina po očetu v iznosu 100 rajniš.

Pričakovanje

Andrej Kokot

Misel mi je
prikovana.
Z očmi božam
obrise razpokam
na stropu.

Čakam.
Vse v meni
čaka
njenega koraka,
njene besede.

Vstal bom
kot jetnik,
ki gre
iz teme
na
svobodo.

Slovenske ljudske pesmi, ki so prišle od drugod h koroškim Slovencem

Pred nekaj meseci smo se pogovarjali o nekaterih ljudskih pesmih ali pesemskih snoveh, ki so s Koroškega šle med Slovence v drugih deželah in krajih; omenili smo pesem o ženi, ki hoče na celovškem semnju moža prodati, pa se naposled le skesa, pesem o zakonu o obvezni vojaški službi, do smrti trajajoči, ki ga je razglasila Marija Terezija, in o vojaških ženah; pesmi o višarski Materi božji in še nekatere druge.

Danes pa se hočemo seznaniti z nekaterimi slovenskimi ljudskimi pesmimi, ki so prišle h koroškim Slovencem iz drugih slovenskih dežel in krajev. Za zdaj naj bodo to šaljiva pesem o Samcu, ki si želi žene, ganljiva popevka o mladem morilcu, ki skesan sprejme prisojeno mu smrtno kazen, in pesem o Svetem Izidorju, pastirju in vojščaku. Prvo in drugo je Karel Štrekelj v svojih Slovenskih narodnih pesmih postavil na čelo vsem drugim inačicam, ker jih je imel za najboljše in najpopolnejše izmed vseh inačic, kar jih je poznal.

Pesem o „Samcu, ki si želi ljubezni“ — ta naslov ima prva pesem v Štrekljevi knjigi — ljudje še danes radi pojo in je znana v vseh slovenskih deželah. Zapisana je doslej v več ko 20 inačicah — 14 jih je natisnjenih v 5. snopiču, prvem druge knjige Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi (1900, št. 1007 — 1020) — dve sta s Koroškega, ena iz Podjune, ena od Zilje — samo omenja pa tri nadaljnje inačice z naslovom „O

velikem kaplanu“; 6 inačic z napevi pa hrani v rokopisih Glasbenonarodopisni institut v Ljubljani, med njimi eno s Koroškega in sicer iz Roža. Število bi se pa lahko še vsak čas pomnožilo.

Koroška inačica, ki jo je postavil Karel Štrekelj na prvo mesto, na čelo druge knjige svojih Slovenskih narodnih pesmi, je doma v Šmihelu pri Pliberku ali v okolici; zapisal jo je neznan zapisovalec, prvi pa jo je natisnil Janez Scheinig (Šajnik) v knjigi Narodne pesmi koroških Slovencev, ki je izšla pred 71 leti v knjigarni Kleinmaier & Bamberg v Ljubljani, str., 303,304. Pesem se glasi:

SAMEC SI ŽELI LJUBEZNI

(Koroška. Neznanega zapisovalca.)

V Šmihelu ano kajžico mam,
da ma dba cima noj hram;
al kaj mi pomaga
ta kajžica draga,
ko notre prebivam koj sam!

V hišci fervovžič imam,
v katieram tičice mam;
praliepo žvižglajo,
še liepše spievlajo:
Kaj nuca, k jih slišim koj sam!

Pri hiši pa gartelc imam,
v katieram jaz rožice mam;
praliepo cvetijo
in žvahtno dišijo:
Kaj nuca k jih voham koj sam!

Dba šimlasta kojnča jas mam,
da jih za tri tavžent kna dam;
Kaku zarzajo,
ko vince pelajo:
kaj nuca, k ga luklam koj sam!

Prad durmi na kvopi sedim,
ano fajfo tobaka kadim,
pa gledam doline,
vsoče pvanine:
Kaj nuca, k jih gledam koj sam!

Ano postelco tudi imam,
katiero jas dro svo štimam,
okuel se obračam,
po postelci švatam:
kaj nuca, ko spavam koj sam!

An trošt pa še vendar imam,
da kna bom dovgo več sam;
bom duebov navesto,
oh lubico zvesto,
Potlej bom vasev, k na bom sam!

Ziljska inačica **Matija Majarja** (SNP II, št. 1008) obsega samo tri kitice, o hišici, o gartelcu z rožicami in o tičicah, ki ustrezajo prvi, tretji in drugi kitici šmihelske inačice. Priobčil jo je **Fr. Ks. Kuhač** z napevom in Majarjevim opisom plesa, pri katerem se je pesem pela, v knjigi Južnoslovjenske narodne popievke III (1880), št. 1147 — to je torej najstarejši tisk te pesmi in to z napevom.

Zapis Oskarja Deva iz Podroža (Odobr. št. 4909 v GNI v Ljubljani) obsega nedvomno pristni napev, za katerega se je zapisovalec potrudil, besedilo pa je preprosto prepisal prve štiri kitice in zadnjo kitico iz šmihelske pesmi bodi po Šajninkovi ali Štrekljevi knjigi. Ker se pesem nedvomno še da-

nes poje, bi bilo prav, ko bi se kdo potrudil in besede zapisal.

Pesem je znana po vseh slovenskih deželah, na Koroškem v Podjuni, v Rožu in pri Zilji. Vprašanje, kje je nastala — in s tem od kod je prišla na Koroško, je rešil štajerski rojak dr. Joža Glonar v predgovoru IV. zvezka Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi, dodan 16. snopiču, ki ga je Slovenska Matica priobčila l. 1923, 11 let po Štrekljevi smrti (7. 7. 1912). Povedal je, da jo je Slomškov učenec Felicijan Globočnik (1810—1873) priredil po pesmi dunajskega pesnika Ing. Fr. Castellija (1781—1862) „Aloan“, ko je bil kaplan pri Sv. Hemi jeve pesmi se glasi:

Dos Haisl is sauber und nôt kloan,
I hon enk a Haisl am Roan,
Ober ol maini Zima
Dö gfoln ma holt nima:
ob Sotli (1837—9). Prva kitica Castelli-Den i bi in dem Haisl aloan.

Takoj, ko je ta pesem izšla v nekem dunajskem časopisu, so ji zložili napev, peli so jo po javnih prostorih k goslim, harfi, celo k citram in je ponarodela (Castelli, Geschichte, 1828, predgovor str. IV). Z napevom vred je ponarodela tudi slovenska prireditelj. Ta ni bila dobesedna. Castellijeva pesem govori o hišici z izbami (kit. 1), pričkah okoli nje (kit. 2), kamnitem sedežu z razgledom pred njo (kit. 3), o samski postelji (kit. 4), ženitvi (kit. 5) in kesanju (kit. 6). Slovenske inačice pa pojo o pličicah v tičnici, klopci pred hišo z razgledom ali pipo tobaka; dodale so vrtilč, gankič ali okna s cvetjem, vrt s sadnim drevjem, brajde s trtami ali vožnjo vina. Ženitev na koncu se le malokrat omenja, še manj kesanje. V nekaterih ina-

Slovenski študentski dom „Koroian“ na Dunaju

Kancler dr. Josef Klaus govori na otvoritvi „Korolana“ na Dunaju

čicah je samca zamenil kaplan. V poslednji kitici pa si želi, da bi dobil faro in mlado kuharico. Manjših sprememb v inačicah je več.

Nadaljna pesem, ki si jo hočemo ogledati, je naslednja:

SV. IZIDOR PASTIR-VOJŠČAK

(SNP I, št. 586-602)

Štrekelj ima 17 inačic pesmi o sv. Izidorju, GNI v Ljubljani 8 rokopisov z napevi, 1 rokopis s Krasa M. Matičetov; skupaj jih je 26, 4 štajerske, 11 kranjskih, 9 goriških, 2 koroški.

Prvi del pesmi pripoveduje o svetnikovem življenju in smrti. Žabniška inačica (SNP I, št. 594) iz Šajnikovih Narodnih pesmi koroških Slovencev (1889), 135—136, pravi o tem tole:

Ne jokajte se, vi matere,
ko vaše fante v žovt vabo,
poglejte svetega Izidorja,
kaj je on za 'n velik svetnik.

Na oljski gori ovčice pase,
prelepo žvižga noj poje.
Kedar je malo gori prirastel,
podal se je v žovnirski stan.

Zvesto je služil svojemu kralju,
še veliko lepši gospod Bogu.
Za tem gradom Baničanom
je bil pokopan tristo let.

Na njega grobu je trava rastla,
lepo zelena travica.
Ven iz groba so prirastle
tri bele rože lilije.

(Prvi dve kitici Devove inačice iz Štebna (Št. Štefana pri Zilji) sta skoraj enaki.)

Druga polovica pesmi govori o Izidorjevem nestrohnjenem truplu.

Osnova pripovedi so tile zgodovinski dogodki: Že pred 1754 so prihajali romarji na vrh Dobriča v polzeljski fari v Savinjski dolini h križu in podobama sv. Neže in sv. Jošta. Leta 1757 pa so postavili tam veliko cerkev z dvema zvonikoma; na velikem oltarju je sv. križ s kipoma sv. Neže in sv. Jošta, stranska oltarja pa sta posvečena Rožnovenški Materi in sv. Janezu Nepomučanu.

Dne 3. maja 1767 so iz župne cerkve v Polzeli v slovesnem sprevodu prenesli v cerkev na Dobriču (gori Oljki) ostanke sv. Teodorja (nestrohnjeno truplo in čašico sveže krvi). Ta sv. Teodor je v ljudskih ustih postal sv. Izidor. Že 14. februarja 1788 je graški gubernij ukazal cerkev na Dobriču zapreti. Nestrohnjeno truplo Sv. Teodorja v stekleni omari ter stekleničico krvi so takoj prenesli nazaj v župno cerkev in sta ostala tudi, ko je cesar Jožef II. že 3. decembra 1788 gubernijski odlok razveljavil.

Žabniška inačica pravi o tem takole: (Lilije na grobu, zvečer pokošene, so bile zjutraj speč sveže. Nune kloštrske so zato grob odkopale in našle v njem nestrohnjeno svetnikovo telo in tri kaplje „lepe“ t. j. sveže krvi.

Še le več so pri njem našle:
'no lepo pismo pisano,
notre ni drugega stalo:
kje sveti Izidor počival bo.

Na Oljskej gori pri materi božjej
stoji 'na lepa cerkev malana,
notre stoje tri oltarji,
ko je eden lepši ko sta dva.

V prvem stoji sveta Neža,
v drugem stoji sveti Jošt,
v tretjem pa velik špegov,
kjer sveti Izidor prebival bo.

Zadnji kitici šentštefanske pesmi sta malodane enaki, (le Job namesto Jošta). Prav isto pravijo tudi goriške inačice (SNP I, 5950598; V te tretjem je v enmu špegli — Truplo svetega Izidorja, št. 596).

Pravilno pa pravita framski inačici, da Izidorjevo truplo (in stekleničica krvi) „V prednjem oltarju v glaže stoji — Predsvetim Joštom, pred sveto Nežo — No pred smiljenim Jezusom“ (št. 587).

Pesem se je potemtakem od leta 1767 do 1788 tako na široko udomačila na slovenski zemlji, da se z vrnitvijo ostankov sv. Teodorja v Polzelo ni dala več ne zatreti ne spremeniti. Na Koroško je prišla pesem v Kanalsko in v Ziljsko dolino z Goriškega.

SKESANI HUDODELEC

ALI PESEM O DOMINIKU

(SNP I, št. 699—702; GNI 6652)

To ni pesem, kakršne ljudje štejejo med najboljše; narodopisci jih imenujejo **moritate** (Mordtaten), t. j. popevke o pobojih in umorih, kakršne so peli poulični pevci na sejmiščih in cestah ter zgodbe sproti razkazovali na podobah, grobo naslikanih na tablah v več stolpcih druga nad drugo. Hudodelstvo in kazen prikazuje v obliki očitne spovedi tudi naša pesem; najpopolnejša pa je tista, ki jo je pred kakimi 120 leti zapisal Matija Majar v Rožu, natisnil pa jo je z napevom Fr. Ks. Kuhač (Južnoslovjenske popievke I, 1878, št.

222; brez napeva: Šajnik, NPKS 80-81, SNP I, št. 699). O dogodku, ki ga pesem prikazuje, je zapisal zapisovalec inačice Luka Arh iz Kamne gorice pri Radovljici v DS 1897, platn. št. 24 deloma po Illyrisches Blatt 1849, št. 81., str. 222 (gl. SNP I, str. 639) tole: Zadnji pot, ko je dalo grajsko krvavo sodišče v Radovljici izvršiti smrtno kazen, je bilo „v drugi polovici 18. stoletja, ko so obglavili laškega tihotapca Dominika.

Usmrtili so ga, ker je umoril domačine Felža iz Most pri Jesenicah pri savskem mostu pod Radovljico ...” Rožanska inačica se glasi:

Ko sim per mojej mami biu,
velku sim vesela vžiu.

Som mojo mamo zapustiu,
žleht tovarše sem dobiu.

Oni so zavozili me,
v hreh so zapeljali me,

Da sim moru bližnjeha
z nožem sim prebodu ha.

Mene v meste vjemajo,
me preterdu zvežajo,
Me v Radolco pelajo.

Sda mouram Dominik vmret,
no špotljivo smert storit!

Velka je žauost moja,
še veči bode matarna.

Kaj moja mati porečo,
der zbarajo mi pošto to,
da bojo vzeli mi hvavo.

Na vaška palca mi ražua,
hvišnu so mati moja!

Za spovednika sim si izbrau
fajmaštra radolščeha:

Da mi bo na strani stau,
lepe nauče mi dajau.

Mene se pa čudno zdi,
ki vidim tolku ludi.

Oje, oje, ti ludi
so pohrebovci moji!

Oje, oje, kaj bo to,
frajman mi bo vzeu huavo!

Frajman bo vzeu ojster meč,
odsekou mi bo huavo preč!

„Pohlej na vsmilana Ježuša,
ki je na križi prebit biu,
do najeha je slečan biu
no za nas je križan biu.

Pohlej Marjo devico,
zemle, nebes kralico:

Je pod križam klečaua,
žavostna, objokana,

ki je vidua Ježuša
na križi perbiteha!

Smerti se pa nič ne buj,
frajmani se v roče daj!

Podaj desno mu roko,
vunšej mu srečo doro!”

Palca je preuomlana,
sodba črez me sklenjana.

Huauca že po tleh leti,
še mi pravi, govori:

„Zahvalim vas, pohrebovci,
ki ste k pohrebi mi peršli!

Oj prosite Boha za-me.
Bom tudi prosu za vas vse”.

Inačice te moritatske balade so morale biti nekdanj zelo razširjene; to pričuje poleg rožanske tudi resda precej kratka inačica iz Frama blizu Maribora. Inačico podobno rožanski pa je moral poznati tudi naš veliki pesnik z Vrbe blizu Radovljice France Prešeren; saj mu je dala pobudo za njegovo moritatsko balado „Ponočnjak”, ki ji je dal razen tega še več potez iz Lenore in Povodnega moža. Ko mu je pa to moritatsko balado Matija Čop kot prvi uradni cenzor Čbelice IV iz rokopisa črtal, je Prešeren — saj je bila le šala — tudi v Poezije ni sprejel, pa je ostala neznana, dokler ni odkril pokojni višji sodni svetnik **Julij Polc** leta 1909 na podstrešju bivše Kastelčeve hiše kopice dragocenih rokopisov med tem tudi rokopis Čbelice IV in sem smel to gradivo leta 1911 priobčiti v „Času” in v posebnem odtisku „Iz Kastelčeve zapuščine” (1911).

1 Opomba: Dr Ivan Grafenauer je sodeloval tudi pri slovenskih oddajah celovškega radia. Poleg zgoraj navedene oddaje je napisal še oddajo z naslovom: Koroške ljudske pesmi, ki so šle v druge slovenske pokrajine — Ta spis je bil objavljen v Koroškem koledarju za leto 1966.

Še pred tem pa je doktor in akademik Ivan Grafenauer za oddajo na celovškem radiu napisal naslednje spise: „Slomškova predavanja v celovškem semenišču” (30. 9. 1958), „Zlati očenaš iz Zilje” (2. 11. 1958) in „Anton Martin Slomšek in nedeljske slovenske šole” (11. 9. 1961). (J. F.)

Slovenci v svetovni literaturi

Šele ob stoletnici prvega slovenskega romana, Jurčičevega Desetega brata, Slovenci ponosno lahko ugotovimo, da slovenska književnost z značilnimi dosežki prodira v svet. Pred sto leti tega nihče ni mogel pričakovati, kar je danes načrtno prizadevanje: da se s pospeševanjem prevodne književnosti priključimo širokemu kulturnemu življenju v svetu. Med značilnosti našega razburkanega časa sodi posebne vrste dialog, namreč nenavadno široka razprostranjenost prevodne dejavnosti, ki se odraža pri vseh narodih. V tem se kaže tudi težnja po premagovanju provincializma in narodne izolacije; vsak narod, posebno pa manj znani in manjši narodi skušajo danes postati del svetovnega kulturnega razvoja, pred vsem svetovne književnosti.

Slovenci smo pričeli pot v svetovno literaturo po nekaterih uspehih slovenske poezije in proze, ki sta bili prevedeni v tuje jezike. V Ljubljani je bila v ta namen ustanovljena komisija za kulturne zveze s tujino, ki deluje v okviru Društva slovenskih književnikov in je njena naloga v tem, da vzdržuje stike s prijatelji slovenske knjige v zamejstvu. Tu dobivajo prevajalci iz slovenskega jezika knjige, pa tudi podporo in nasvete. Ta komisija išče slikov s tujimi založbami, listi in revijami po svetu. To delo se je dobro razvijalo, kajti nekatere založbe v Ljubljani, na primer Državna založba Slovenije, založba Mladinska knjiga, že sodelujejo z založbami v tujih kulturnih središčih.

V tem smislu je Državna založba izdala v angleščini izbor Prešerna in Gradnika, nadalje Župančiča, Lavrinovo antologijo jugoslovanske poezije in njegov izbor slovenske poezije pod naslovom „The Parnassus of a Small Nation“; to delo je doslej izšlo v dveh izdajah. Švedski pesnik Allen, ki je že večkrat pokazal zanimanje za slovensko poezijo, pa je prevedel celotno Lavrinovo zbirko jugoslovanske poezije, ki bi naj izšla v Stockholmu. V zvezi s svetovnim kongresom PEN-kluba na Bledu v Sloveniji leta 1965 pa je izšla v angleščini Menartova zbirka „Slovene poet's of today“. — V Franciji je izšla „Antologie de la poesie Slovene“, pariški založnik Seshers pa je izdal izbor Kosovelove poezije ter izbor pesmi Mateja Bora, čigar ciklus „Šel je popotnik skozi atomski vek“ je preveden tudi v nemški jezik. — Sofijska založba Narodna kultura je izdala v knjižici Savremeni poeti izbor poezije Otona Župančiča. Knjiga ima naslov „Moine korabi“ in obsega 51 pesmi, ki jih je prevedel Dimitrij Pantelejev, ki se že trideset let zavzema za kulturno sodelovanje med Bolgari in Slovenci. — Državna založba v Varšavi je izdala zbirko Prešernovih pesmi v poljskem prevodu. Obsežna knjiga je izšla v ciklu Biblioteke pesnikov, kjer izdajajo dela svetovno znanih pesnikov. Prešeren je s tako obsežnim izborom na zelo častnem mestu. Poljski pesnik Marian Piechal je prevedel 69 pesmi, uvodno besedo za to izdajo pa je napisal Božidar

Borko. — Pesnik Lojze Krakar, ki predava slovensko literaturo na Goethejevi univerzi v Frankfurtu, je pred kratkim izdal izbor novejšje poljske poezije; preskrbel pa je tudi izdajo poljske antologije slovenskega pesništva. Pesnik Piechal je lani uredil večji izbor Prešernove pesnitve.

Tudi slovenska proza prehaja v svetovno javnost, čeprav se uveljavlja počasneje in je glede prevodov slovenske literature v tuje jezike še najbolj poskrbljeno za poezijo. Jurčičev „Jurij Kozjak“ je po zaslugi Ferdinanda Kolednika preveden v več kot petdeset jezikov. V francoščini je doživel že več izdaj. — V Veliki Britaniji je izšla tretja angleška izdaja Cankarjevega „Hlapca Jerneja“, ki je dosegel največji uspeh v tem prevodu; preveden pa je v vrsto tujih jezikov. Lani je izšla v angleščini tudi Cankarjeva „Hiša Marije pomočnice“, v Italiji pa Cankarjeva povest „Martin Kačur“ in še drugi prevodi.

Beograjska založba Nolit je v srbskem prevodu izdala Finžgarjev roman „Pod svobodnim soncem“, ki je že ponatis priljubljenega Finžgarjevega dela. — Moskovska založba Progres je izdala zbornik „Sodobna Jugoslovanska novela“. Knjiga zajema dela 23 srbskih, hrvaških in tudi slovenskih ter makedonskih pisateljev; mlajše slovensko pripovedništvo zastopata Andrej Hieng in Beno Zupančič. — Verlagsanstalt v Langerichu je izdala tri mladinske povesti Franceta Bevka v prevodu dr. Else Bryshan. Prevedene so Tri sirote, Anka in Pastirji. Pri sarajevski založbi Veselin Masleca so izšli zbrani spisi Franceta Bevka v latinici in cirilici. — Kanadska založba Editions Paulines v Sherbrooku je izdala Jurčičevo povest „Sosedov sin“ v prevodu Ferdinanda Kolednika. Prevod ima naslov „Le fils du soisin“. Prevajalec pravi, da je lavreat francoske Akademije in tudi član Društva kanadskih književnikov. Uvodničar popisuje Kolednikovo prevajalsko dejavnost ter poudarja, da je Jurčičeva povest „Jurij Kozjak“ izšla v 56 jezikih. — Pri založbi Dnjipro v Kijevu je izšla v ruskem prevodu Seliškarjeva mladinska povest „Bratovščina sinjega galeba“, ki se v ukrajiniščini glasi „Komanda sinjoj čajki“. Izšla je v nakladi 40.000 izvodov in je bila takoj razprodana. Ista založba izdaja še Seliškarjeve „Tovariše“, „Indijance in gusarje“, „Pudija“, „Dedka Soma“ ter „Posadko brez ladje“; nadalje Seliškarjev roman „Nasedli brod“ in „Noč in svitanje“. — Zagrebški zavod Znanje je izdal v zbirki Sodobna jugoslovanska novela knjigo 510 strani. Uredniki Vasja Predan, Dimiter Solev in Avguštin Stipčević so izbrali novele pisateljev, ki so dozoreli v zadnjih desetih letih. Od slovenskih avtorjev so zastopani Andrej Hieng, Vladimir Kavčič, Lojze Kovačič, Smiljan Rozman in Pavle Zidar. — Na Holandskem je v amsterdamski založbi J. M. Meulenhoff in v zbirki „Meesters der Vertelkunst“ (Mojstri pripovedne umetnosti) izšel izbor jugoslovanskih pripovednikov, med katerimi je slovenski pisatelj Ivan Cankar zastopan z dvema črticama, s po eno pa Ciril Kosmač in Miško Kranjec. Pomurska založba v Jugoslaviji pa se je odločila, da bo izdajala slovenske pripovedke v madžarskem prevodu.

Slovenske založbe so v zadnjem času navezale stike tudi z avstrijskimi založbami, zlasti s Stiasny-Verlagom v Gradcu in je upati, da bodo ti dobro se razvija-

joči stiki obrodili sadove. Omenimo naj še, da so izšli v okviru tega knjižnjega sporazumevanja „Samorastniki“ Prežihovega Voranca v prevodu Janka Messnerja. Prevod nosi naslov „Wildwüchslinge“ in je izšel pri Petrei-Verlagu v Celovcu.

Našteli smo le nekaj podatkov o razpleteni prevajalski dejavnosti, da vidimo, kakšna pota ubira slovenska literatura v svetovno literarno dejavnost. To nam mora krepiti narodno zavest obenem pa nas navdajati z novim pogumom do literarnega dela.

LEOPOLD SUHODOLČAN:

Punčka

Barbara je slonela pri oknu in gledala na cesto, ki se je umazana vila v aprilskem blatu. Iz daljave je priletela osamljena vrana in se spustila na pusto polje onkraj ceste.

Le kje hodi mama, se je spraševala. Rekla je, da bo pogledala k sosedovim in da se bo precej vrnila. Vprašala bo po očku. Mogoče sosedovi kaj vedo, kje hodi.

Ozrla se je po sobi. V kotih sobe se je že nabiral prvi mrak. Samo da bi se mama vrnila pred nočjo, si je vroče želela. Preden je odšla, ji je odrezala kos kruha in jo pobožala. Barbara je naredila en sam grižljaj, zdaj pa stiska kruh v roki in s prsti gnete mehko sredico. V tem se spomni. Pogleda kruh v roki. Kje je moja punčka, pomisli. Najbrž je ob vzglavju moje postelje, kot zmerom.

Barbara je odložila kruh na mizo in odhitela do svoje postelje. Pograbila je svojo punčko, ko da bi našla nekoga, ki ga že dolgo ni videla, s katerim se že dolgo ni pogovarjala.

Vrnila se je k oknu. Zdaj je pestovala svojo punčko. Z njo se igra, odkar pomni. Punčka ima velike, tople oči. Ima drobne roke. Ima lepe, svetle lase. Punčka ve, kdaj jo Barbara potrebuje. Kadar jo potrebuje, je zmerom kje v bližini. Kadar je Barbara sama, se postavi tako, da jo Barbara lahko zagleda. Kadar Barbara veselo teka po travniku, je punčka v njenem naročju. Ponoči spi na njeni modri blazini. Ko se vrača iz šole, jo punčka čaka pri oknu. Barbara hitro rase, a tudi punčka rase z njo kot svetel spomin.

Tedaj so se v veži oglasili trdi koraki. Spremljale so jih težke besede in zamolkel smeh. To ni mama, jo je stisnilo pri srcu, kje je mama, kod hodi. Ko pa ji je tako zatrdno obljubila, da se bo hitro vrnila.

Barbara je privila punčko na prsi, se obrnila k vratom in pritajeno čakala. Nekdo je butnil s škornjem v vrata, da so se zamajala in se odprla na stežaj. Skozi vrata so se zrinili vojaki. V hipu so napolnili sobo, Barbara jih je do tistega trenutka videla le od daleč. Ob oknu jih je gledala, kako so korakali po cesti, gor, dol. Pa z velikimi avtomobili so se vozili na vse strani. Ko je spraševala ma-

mo o njih, ji je rekla, to so vojaki. In ji je še rekla, naj zdaj ne hodi več na cesto.

Kozavi in debeli vojak sta se zleknila na posteljo, tako da so jima obležali črni škornji na modri blazini, drugi pa so začeli šariti po sobi. Ko da Barbare še niso opazili, so odprli omaro in vlekli iz nje očkove obleke. Tlačili so si v forbe očkove srajce. Veliki in mali vojak sta odprla kredenco. Našla sta peharček jajc. Zarezala sta se, nato pa sta jajcam izvrtala luknjice in jih drugega za drugim izsrkala.

Vojak z debelimi očali se je obrnil k Barbari in jo vprašal po nemško, kako ji je ime. Gledala je vanj s plašnimi očmi. Zdelo se ji je, da razume, kaj želi vojak. Na pol je odprla usta, a ji beseda ni hotela z jezika. Vojak z očali je podoben našemu stricu, si je rekla, prav taka očala ima, in naš stric je dober, zmerom mi kaj prinese, kadar pride na obisk. Ne smem se jih bati, si je govorila, nič hudega mi nočejo. Vojak z očali je poklical vojaka z belimi lasmi, ki jo je vprašal v trdi slovenščini: „Deklica, kako ti je ime?“

„Barbara,” je rekla tiho.

Vojaka sta se zasmejala. Ali je moje ime smešno, se je vprašala Barbara. Mogoče je res smešno.

Približali so se še drugi vojaki. Barbara je preletela s pogledom njihove obraze, nato pa povabila glavo in pritisnila lice na punčkine lase.

„In kako je ime tvoji punčki?” je s sladkim glasom vprašal vojak s svetlimi lasmi.

„Barbka je...”

Vojaki so se vnovič zasmejali, zdaj še glasneje. Nenadoma se je zganil kozavi vojak in ji iztrgal punčko iz naročja. Barbara je segla po njej, a je bila prepozna. Kozavi vojak je že vrgel punčko debelemu vojaku, debeli vojak jo je zalučal suhemu. Od suhega je zletela k malemu, od malega k velikemu, od velikega spet nazaj h kozavemu...

Barbari so rasle oči, ko je spremljala svojo punčko skozi njihove roke. Rasle so ji zaradi občutka, ki ga do tistega dne ni poznala. Stric z očali je dobival novo podobo.

Punčko je ujel veliki vojak. Z dvema prstoma jo je prijel za svetli šop las in jo zavrtel v zraku, da je zaplesala pred očmi drugih vojakov. Barbari so zakrile oči tanke solze. In videla je, kako pleše njena punčka po zelenem travniku, pleše, ne da bi se z nogami dotikala cvetic, v novi oblekici pleše in metulji jo lovijo.

Tedaj jo je veliki vojak spustil. Punčka je odletela proti kozavemu vojaku, ki je brž nastavljal svojo čelado, da se je ujela vanjo. Vojaki so se glasno zasmejali. Potem so si sneli čelade še drugi vojaki. Našli so ji veliko igro. Punčka je letela iz ene čelade v drugo. Metali so jo zmeraj višje, vse do stropa. Kdaj pa kdaj je komu padla mimo čelade na tla. Tedaj je vojak jezno zaklel in brnil punčko s

škornjem. Pobral jo je drugi vojak in z igro so lahko nadaljevali. Barbara je spremljala njihovo igro skozi solze, pa se ji je zdelo, da se punčka igra z njo v nedeljskem jutru. A vse više poskakuje v brezmejno nebo, oddaljuje se ji.

In ko da se je pred hišo oglasilo rezko povelje, so se vojaki nenadoma zapodili iz sobe v vežo, od tam na cesto.

Barabara je pokleknila k punčki, ki je obležala sredi sobe. Narahlo se je je dotaknila s prsti.

Prišla je soseda. Našla je Barbaro v mraku. Še je klečala ob punčki in jo gledala.

„Pridi, Barbara, zdaj boš doma pri nas,” je rekla soseda in jo prijela za roko.

Premiki senc na zidu

Boro Kostanek

(odlomek)

Ko tehtaš dan, bi moral biti najtežji zvečer. Pa je tako plehak, izžgan, brez vsebine in onkraj teže. Izsesal te je, da si prazen bron. Na koncu si, na robu, od koder je dosleden korak skok v magnetično brezдно. Navzdol, nenehno navzdol v stekleno nižino, ki je odložila svojo določljivost in je samo še bojazen in strah brez črte nazaj, brez poteze kvišku.

Čemu iščem za ta skok poguma po vseh obrazih, ki jih srečam v ulicah in v vseh prostorih? Je v njih odgovor na vprašanja, ki leže na jeziku; a le leže, se nikdar ne vzdignejo, so neizrekljiva. Toda niso vprašanja, ki nas tarejo, temveč tisto, kar je vmes, med vprašanjem in odgovorom. Kar ni več vprašanje in ni še odgovor.

Tudi ti obrazi niso otežili dneva. Ne spremenili računa, ne premaknili silnic. Zamanj si iskal v njih zavetja, čeprav so vse lepe, vse vdane oči polno zavetne. Koliko dni je steklo brez smisla v nič! Kakor krikne in se skotali nesramna senca za zavesami.

Odpravil sem se in bil uro in pol prezigodaj pred porodišnico. Tokrat sem se napotil zvečer, kakor da bi se s tem zadnjim dejanjem še mogel rešiti opustošenja, ki je že nastopilo. Vrata na dvorišče pred porodišnico so bila odprta.

Kako vsakdanski nočdan preživljaš, sem rekel. Zjutraj priključiš svojo bit velikemu omrežju odnosov, šumno živiš skozi sobe, vršiš svoje posle in si natanko določeno delce okolja. In ko se zvečer izklopiš, ugotoviš, da te opravljeno delo ni dvignilo, da se nisi spremenil. In tako si z obiskom v porodišnico loviš ravnovesje.

Na klopi na dvorišču porodišnice gledaš drevesa in prisluškuješ vratom, ki so te zahlapčile. Vsako drevo deluje, ves čas so korenice na delu, praviš, ko začneš gledati. In res, vsako drevo žene dve polovici. Zemlja je ločilnica med njima, je meja, ki deli rast v zgornje in spodnje drevo. Ki krmi zgornje in spodnje listje.

Drevo stoji, ko je živo, praviš, drevo stoji pokonci, ko je mrtvo. V drevorede pokončnih mrtvecev se oziraš s tiho grozo v srcu. Tu je narava zabrisala prehode, nikdar ne veš, kdaj si se naslonil na mrtveca. Toda za človeka zemlja ni tehcnica med življenjem in smrtjo. Človek je prost, zato pade, če ne živi. Kajti tudi to je njegova svoboda. Svojo drugo polovico zraste šele, če je padel. Izravnovešen, iztirjen, izkoreninjen, a vendarle raste jo.

Na dvorišču pred porodišnico so otroci igrali sonce in veter. Precej oddaljeno je zvenela igra dome. Vendar sem mogel slediti celotnemu poteku. Igra je pravkar pričela. Že zdavnaj so si bili otroci dodelili vloge; od vsega začetka so vedeli, kakšna vloga pripada posamezniku, nobene ni bilo treba določati. Zdelo se mi je, da igrajo to igro že odkar stoji igrišče. Vedno na isti način in na istem prostoru in ob istem času.

„Kje je sonce“, je rekel otrok.

„Ni ga“, je rekel otrok

„Je proč in zdaj ni več sonca“, je rekel otrok.

Otroci so gledali v nebo. Zdaleka še ni bila noč, kajti sonce je viselo še za dva moža visoko na pobočju in tlačilo toploto skozi vejevje. Prav tisti pomladni teden so se dnevi že nekaj zavlekli v nedogled. Za otroke pa je bilo sonce že zašlo ali se vsaj skrilo. Igra je bila opravilo, ki zahteva doslednost, izvršiti jo je bilo treba pokončno. Vsi so zrl v nebo in celo roke so pomagale, kjer oči niso več segle. Sčasoma so ujeli v pogled določeno pičico nekje v vsemirju. Potem se je pogled raztopil. Zagledali so steze skozi zrak in sle-

dili so njihovim črtam v hitrih krogih, kot bi gotovo vodile soncu na sled.

Tisti čas so se v zraku izmenjale ptice. Lastovice so nadomestili črni vrani. Zdelo se je, da se je zrak prebarval, se spreobrnil v nevarno. Kroženje lastovk je bilo mirno in urejeno spletanje peruti s sončnimi žarki. Poteze vrانov pa so bile samovoljne, skoraj hudobne. Otroci so gledali zdaj vrane in gledali so jih z bojaznijo v očeh, kajti vrani so krožili zelo nizko. In luknje, ki so jih zavrtali v poslopja, so bile globoke in lačne. Vseskozi sestradane luknje, ki so grabile z očmi in požirale s šapami. Votlili so zid, ki drži hiše v tistih držah, ki so drže za vse hiše. Otroci so slutili, da je čas, ko je treba poiskati sonce.

„Daj mi rokavice“ je rekel veter.

„Daj mu rokavice, da mu sonce ne požge rok“, je rekel otrok.

„Če ga bo našel“, je rekel otrok.

„Hodiš po bergljah, tak nisi dober veter. Noben veter ne hodi po bergljah. Tak ne boš odkril sonca“, je rekel otrok.

„Rekel sem, da hočem rokavice,“ je rekel veter.

„Rokavice,“ je rekel garderobar.

„Vrani so in rokavice so ti odveč“, je rekel otrok.

„Vseeno sonce požiga roke“, je rekel trdo veter.

Otroci so razmišljali, če je to res. Da, to drži, so rekli. Sonce požiga roke, če mu prideš preblizu, tudi če so vrani na nebu. Vetrju bo treba rokavic, so rekli. Garderobar naj jih preskrbi. Kdor je garderobar, mora hraniti tudi rokavice.

„Rokavic nisi oddal“, je rekel garderobar.

„Sem“, je rekel veter.

„Nihče jih ni oddal danes. Tu so suk-nje in čepice, sandale, prače in noži, razno orodje, rokavic pa ni“, je rekel garderobar. Pri tem je pometal vse predmete daleč v zrak, da jih je vsa-kdo videl in nekaj časa so ga obkro-žali kot veliki jastrebi. Toda rokavic ni bilo.

„Hočem jih imeti“, je rekel veter in njegovi komolci so se tako ostro uslo-čili v dve nasprotni smeri. da se je gar-derobar začuden ozrl v obe smeri. Šele sedaj se je prav zavedal, da je veter precej večji od njega, skoraj orjaški proti njemu. Potem je rekel:

„Če jih nimam in če jih kljub temu hočeš imeti, ti povem, da ti jih ne dam“.

Tedaj so otroci obstopili garderobar-ja. Stali so plot okrog njega in letve so ležale ozko druga poleg druge. Stali so tiho in trdo, kajti noben dober plot se ne premika. Nekateri otroci so pre-raščali druge za celo glavo in ti so ime-li po največ sonca v obrazih. Gardero-bar pa se je zdel zelo majhen, ko ga je obkolil plot. Ves čas je pogledaval skozi noge in mogoče je med drevjem ujel celo več sonca, kot ga je imel v obrazu največji otrok. Spoznal je, da so noge pregoste, da bi jih mogel po-lomiti.

„Jaz sem ti oddal rokavice“, so rekli otroci.

„Jaz tudi“, so rekli.

„Vsi smo prišli v rokavicah. Jaz čisto točno vem, kako sem jih oddala. Na-redila sem iz njih šopek cvetlic. Tako, spodaj je bilo steblo, in tam kjer so prsti, pa cvet. Nesla sem si jih pod nos in sem rekla: oh kako lepe cvetlice. Mislim, da je bil šopek najlepših mar-

jetic. Vse deklice pravijo, kadar vidi-jo cvetlice: oh kako lepe cvetlice. Vsi so slišali, da sem to rekla. Toda bile so rokavice, ki sem ti jih dala“, je rekel otrok.

„Skril si jih zase“, je rekel otrok.

„Izneveril si se, nezvest si“, so rekli otroci.

„Pravilo igre si kršil“, so rekli.

„Zgaga si“, so rekli.

Vratar porodišnice je odklenil prav-fisti hip. Letel sem po stopnicah do dru-gega nadstropja ter butil v čakalnico. Ko sem stopil k oknu, sem videl, da je spodaj na dvorišču udaril prvi otrok, potem so udarili drugi. Udarili so z majhnimi pestmi, mnoge od njih so uda-rile prvič. Vsakobart je odjeknilo ža-lostno in zatoglo. Videlo se je, da te roke tega opravila niso bile vajene. Kadar so vtaknile svoje prste globoko v rdeče nebo, tedaj so bile prej žareče baklje kakor pesti, ki pobijajo. Bilo je očitno, da se te majhne roke hočejo znebiti nečesa, kar jim je popolnoma tuje, zato so degale pesti od sebe. To-da pesti so se vračale, vedno spet so se približevale, nekaj trenutkov zasta-jale nad glavami potem pa so se za-lučale navzdol. Pa na tleh ni bilo do-volj prostora za toliko pesti naenkrat in vedno je trajalo nekaj časa, preden je vsaka pest našla svoj prostor.

Osvestil sem se, da sem v čakalnici porodišnice. Moral bi ostati spodaj na klopi, čeprav je vratar odprl za uro obiska, sem rekel. Moral bi tam doča-kati konec igre, ki me je privezala. Gledal sem te majhne pesti skozi okno in naenkrat mi je bilo, da bi se vrnil. Čutil sem, da sem postal člen te druž-be, čeprav izven kroga, vendar neiz-

podbitno člen sklenjene verige; da sem sestavni del dogajanja na igrišču. Da me ta igra zahteva v prav takšni meri in s prav isto resnostjo, kot zahteva garderobarja ali veter. Igra je zastala in se preokrenila v napačno smer, ker je izpadla vloga, ker je odpovedalo kolesce v gonilni napravi. Tudi jaz sem kršil pravilo igre.

Odpravil sem se in skušal sem se oddaljiti, ne da bi zbudil pozornost v čakalnici. Toda takrat se je pojavila bela sestra v durih in poklicala ime. Mnogo imen je zazvenelo in ob vsakem imenu

se je nekdo zganil. Vsako ime je imelo svojo telesno podobo in tudi zunaj na dvorišču so klicali imena.

Ko je stopila v duri, je bilo mogoče ob šestih zvečer. Mogoče pa tudi več. Nepričakovano je stala v durih in nič na njej ni spominjalo, da je zunaj pomlad. Nekje v zraku, samo za ped nad tlom, je obstala in se zazibala v brezčasje. Pa je bilo ob šestih zvečer ali malo več. So ljudje, ki živijo odmaknjeni vsej resničnosti, ki žive mimo, ki žive sebi. Ona je bila tak človek.

Skušali smo ugotoviti njeno obsež-

Valentin Ramschak:

Dan s črnimi zavesami

Koraki ječe po hodniku. Odvetnikovi čevlji. Ko da bi z visokega stolpa padal vroč svinec na cvreče meso. Zunaj so temna okna, dvorišče. Sivo dvorišče z mrežami iz jekla.

Moji uporni pogledi hite po stebrih ob stopnišču. Poskušajo ujeti izgubljene želje. Samo še minute, sekunde! Kakor bleda prostost v ječi, med neprodirljivimi in nepremagljivimi stenami bodočnosti.

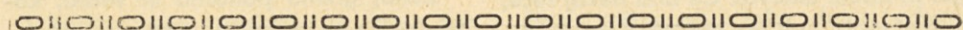
Koraki ječe enolično. Strahotno.

Pojavijo se njene oči. Oči, ki sem jih vedno tako rad videl. Zagledam njena stisnjena in bleda usta. Ustnice brez krvi. Kako sem jih včasih poljubljal — v pomladnem plesu majskega cvetja, v luninem svitu jesenskih noči, doma v najini borni sobici ob siju gorečih polen. Sedaj me te ustnice, te oči sovražijo. Stopim k očem. Ledeni kepi sredi poletne livade. Mraz je v julijskih dneh. Ugaslo cvetje.

nost, vsi hkrati in vendar vsak zase in za ta postopek vsakdo odmaknjen vsem drugim. Skušal sem zajezditi med prsti njeno veličino, zaznati curke njene pričujočnosti. Kako težke, neotesane duše imamo za take naloge, mecesno-ve, kladaste in ilovnate duše. Kladivarji smo v ropotajočih fužinah, valjarje odmikamo v težkih valjarnah, brez čutil in anten za neslišne šume. To topo orodje ni osposobljeno, da zaseči njeno prostornost. Toda čemu razlagam to belo žensko v durih? Čemu neprenehoma razlagamo življenje. Mar zato, da dosežemo, kar nam prilega. Življe-

nje te bije, ti pa upaš in ga tolmačiš ustrezno. Mrcvari in kosa te in še vedno iščeš primerne razlage. Dokler ne obležiš, tepec. Nisi spregledal, da je življenje vedno drugačno, vselej; drugačno od takšnega, kakršno je. In se samo ne razodeva dovolj močno, da je treba tvoje pomoči; ne bo samorazložitev ženske v durih po sebi razjasnila našo neprisebnost?

In jo je. Igra otrok na dvorišču je končala v čakalnici. Zdaj lahko vstopim, je dejala bela ženska. Moja deklica je pravkar porodila mrtvo dete.

Z raztrganim glasom tiho hreščim: „Kako si se odločila?“ A vprašanje je nesmiselno. Kajpada, nespametna domislica. Njeni pogledi mi povedo vse: „Zato sem prišla sem! Kaj sploh še pričakuješ!“ Seveda, kaj sploh še pričakujem. Neumnost. Vedno tako neumno vprašam. Bolje bi bilo, če ne bi toliko spraševal. Bilo je vedno tako! Vedno sem preveč spraševal, zato sem sedaj tu.

Svinčen molk mi uklene misli, najini pogledi okamenijo drug za drugim. Vrata se odpro. Nekdo nas kliče. Njo, odvetnika in mene. Odvetnik s krivim hrbotom in ječečimi čevlji smukne prvi v dvorano.

Vpijoča sedanost vstaja pred menoj kakor neukrotljiva zver in me zagrinja s črnimi zavesami temačnih dni preteklosti. Hreščeči svedri vrtajo v bodočnost. Vroče misli kapajo na hladno kamenje

in hladijo njegovo toploto. Nad sodnikovim stolom mi misli rišejo kroge, se začne vrteti zid. Obtožba, obsodba. Nekoč da sem bil grob proti nekemu. Zelo grob. Tako grob, da sem vreden prezira. Nič ne de, tudi drugi ljudje so bili grobi proti meni. A vseeno mi je žal. Ne bi bil smel biti grob, morda bi bilo potem vse drugače. Morda bi potem bili grobi le drugi proti meni in ne tudi jaz proti njim. Toda bil bi tako ali tako enkrat v tej dvorani in bi videl vrteči se zid in kroge in črne zavese. Bil bil kljub vsemu enkrat tu, ker so med nama bile visoke stene iz knjig. Iz knjig, ki so jih postavili drugi ljudje. Vedeli so, da enkrat ne bom več poljubljal njenih ustnic preko tega zidu. Zato sem danes tu in gledam poslednjikrat v oči, ki so v tem trenutku še moje, čeprav so jim drugi ljudje ukradli vsebino in sij. Samo minute, potem niso te oči več

moje. Potem bo njih blest sijal drugim... ali morda nobenemu več. Morda pa bo sijal tistim ljudem s knjigami in s prijaznim smehom. Jaz se nisem znal prijazno smehljati, in tudi knjig nisem jemal resno. Zato sem danes tu.

Človek v črnem plašču vstaja in govori nekaj o nekakšni odločitvi. Kajpada, odločiti se je treba. Njene oči so brez vsebine, brez leska. Njen obraz je mahoma postal blede, a odločila se je! Njene ustnice so odločno stisnile tisto usodno besedo, ki bo za vse življenje veljala za oba. Beseda ni prišla kakor žuboreč studenec, prišla je kakor kapljica rose v hladnem jutru, a prišla je. In nisem okleval. Če ona nekaj reče, zakaj ne bi tudi jaz pritrdil! Kajpak, zakaj ji ne bi dal prav. Rekel sem tudi jaz tistemu človeku v črnem plašču, da je to čisto prav, kar ona hoče. Saj je velikokrat kaj prav, kar drugi hočejo. Morda tudi to.

Zdaj človek v črnem plašču govori in govori in reče nekaj o nekem po-

slednjem podpisu, ki da ga stavlja na isti papir. Podpiševa se. ba. Ona z lepimi očmi, ki so sedaj ugasle in izžgane, in jaz. Oba se podpiševa, in morda je prav tako.

In bilo je končano. Gotovo. Vse skupaj je trpelo morda pol ure, morda nekaj več. In zdaj je gotovo. Za vse življenje in za njo in zame.

Ko končamo z vsem, stopimo nemi po hodniku z mrzlimi stebri: ona, odvetnik s krivim hrbtom in jaz. Vse je tiho, le ona z ugaslimi očmi kramlja po svoji torbici in mi da nekaj: ključ od moje sobe. Od sobe, ki je bila tudi njena in bi lahko še bila...

Zunaj gremo ponosno in vedro, kakor da smo opravili veliko in hvalevredno delo, častno dejanje.

Nekje grgulijo golobje, ljudje stoje pred izložbami in si ogledujejo razstavljeno robo. Vse tako kot pred pol ure. Ničesar ni drugače. In vendar...

V labirintu ozkih ulic se izgubi par pomladnih, sedaj ugaslih oči, za vedno.

Na cesti

Na cesti rdeča luč utripa
in v obe smeri promet blokira.
Uniformirana ekipa
nesreče položaj skicira.

V razbitem avtu radio igra,
po brzinomeru kri polzi,
na prestavo curkoma kaplja —
negibno nad volanom mož sloni.

Andrej Kokot

Z nosili mrtveca odneso,
promet spet oživi.
kolone v obe smeri gredo
počasi — kot bi pogrebci šli.

Poklic je zadeva bodočnosti

Danes tudi na Koroškem ni več vasi, in kmalu bomo rekli: ni več hiše, ki ne bi imela študenta. Vsako leto opravi veliko število slovenskih fantov in deklet maturo na kakšni nemški srednji šoli. Za Slovence na Koroškem pa je še posebnega pomena slovenska gimnazija, ki jo vsako leto zapusti vrsta maturantov. Mnogi ljudje seve končajo šolo na domači ljudski ali glavni šoli. Vsi pa se v tej dobi znajdejo pred vprašanjem: kaj hočem postati, kakšen poklic si bom izbral?

Rešitev tega vprašanja je danes tem odločilnejša, čim bolj se zavedamo, da je poklic zadeva bodočnosti. Maturanti, ki ta leta polagajo svoje zrelostne izpite, bodo na prehodu v tretje tisočletje na višku svojih življenjskih moči. Isto velja seveda tudi za mladino, ki konča osnovno šolo. Ko izbirajo poklic za življenje, bodo morali vsi, maturanti in absolventi osnovnih šol, usmeriti kretnice proti letu 2000. Vzgojitelji in poklicni svetovalci so si na jasnem, da izbira poklica še nikdar ni bila tako težka, kakor je zadnja leta šestega desetletja dvajsetega stoletja. Še nikdar prej se mlademu človeku ni odprlo toliko možnosti, nikdar prej mu ni bilo treba izbirati med tolikšnimi poklici in možnostmi izobraževanja. To izbiranje muči očete in sinove, matere in hčere. Nad vsem poklicnim razmišljanjem in odločitvami pa visi kot Damoklejev meč dejstvo, da velja odločitev, ki je padla leta 1967, tudi za 21. stoletje.

Že zdavnaj so izvedenci izračunali, koliko poklicnih možnosti je: 18.000. Na osemnajst tisoč različnih načinov more mladi človek na pragu v tretje tisočletje vršiti svoj bodoči poklic v Avstriji; toliko poklicev in poklicnih prijemov je v naši državi registriranih.

Ob tako visokem številu poklicnih možnosti je povsem razumljivo, da se mora izbira poklica preobražati, se temeljito spremeniti. Starodavne zamisli so se razdrle. Beseda o „izučenem poklicu“ ne drži več. Poklicni svetovalci danes priznavajo: kdor danes odraste osnovni ali srednji šoli, mora računati s tem, da bo v teku svojega življenja vršil več kot samo en poklic. Večkrat bo moral presedlati. Kajti razvoj je vse preveč dinamičen, industrija in tehnika se razvijata v nove, še deloma neznanе, včasih temne smeri. Prehitro se preživi, kar je bilo včeraj še aktualno, morda še polno bodočnosti. Brez vsega je mogoče, da bodo proti koncu tega stoletja izumrli poklici, ki danes še obetajo. Razvoj jih bo prehitel. Ker pa nihče, tudi poklicni svetovalec ne more vršiti vloge preroka ali vedeža, je posebno težavno, najti pravo bodočo poklicno vlogo šoli odrasle mladine.

Težava je tudi v tem, ker veljajo v naših družinah še vedno stara, konzervativna, včasih že kar starokopitna merila tako v diskusijah o izbiri poklica zapažamo na vseh drugih področjih. Čeprav je današnja mladina postala samostojnejša, v zadevah, ki tičejo poklica, ji odvzamejo odločitev največ-

krat starši. Danes v več primerih kot prej. Staro geslo „tebi bi se naj godilo bolje kot se je nam“ ne drži več: kajti očetu se ne godi več slabo in tudi mati se je že davno emancipirala. Zato so mogli poklicni svetovalci ugotoviti, da si mladi ljudje želijo poklice, ki se na nek način gibajo v območju poklica staršev. Mladina danes odklanja vsako menjavanje socialnega vzdušja, če je dovolj ugledno. Starši vplivajo na izobrazbo svojih otrok in jih zato hočejo ohraniti v lastnem socialnem okolju. Ne moremo reči, da je izbira poklica odvisna od slučaja, vendar se suče v tečajih, ki se nam zde ob teh 18.000 možnostih prej primitivni in nazadnjaški. Merodajni so klišeji določenih poklicnih slojev; tako je ob tem času pri avstrijskih maturantih na prvem mestu poklic „programirerja“, pri dekletih pa „stewardess“. Časopisi so polni teh in podobnih inseratov. Velik del moške mladine vidi v poklicu avtomehanika izpolnitev svojih želja. Trgovski poklici stoje na drugem mestu, gradbeni poklici pa na tretjem.

Pri dekletih se poklicna slika bistveno ne spreminja kljub širokim spremembam gospodarske strukture ali novega tehničnega razvoja. Dve tretjini želita vršiti trgovski poklic. Toda tudi deklice imajo svoje klišeje, kakor je na primer poklic „prve sekretarke“. Frizerke in šivilje stoje na drugem in tretjem mestu. In to kljub temu, da je frizerke že preveč. Zato je moralo v Avstriji mnogo frizerk spremeniti svoj poklic — dobile so zaposlitev v kovinski industriji, kjer so se zaradi svoje ročnosti in spretnosti dobro uveljavile.

UČITELJSKI POKLIC VABI

Strokovnjaki zagotavljajo, da do leta 1980 v Avstriji ne bomo mogli ustaviti pomanjkanja akademikov. Statistično so izračunali, da bo na primer v naslednjih 15 letih manjkalo naši državi okoli 16.500 inženirjev, 7300 srednješolskih profesorjev, 7000 pridodoslovcev in ogromno število gospodarskih znanstvenikov. Sicer so nekateri ljudje krstili avstrijske visoke šole „tovarne akademikov“, toda njihova proizvodnja je še vse premajhna. Tudi v naslednjih dvajsetih letih še ne bo mogla dohajati.

Bodo imeli potem maturanti, ki se odločijo za visokošolski študij, dovolj vsakdanjega kruha? To vprašanje je bilo res aktualno v prvi četrti 20. stoletja. Danes je vprašanje gospodu doktorju, če ima dovolj jesti, zgubilo svojo težo že zato, ker je število doktorjev sunkoma padlo, ko je stopil v veljavo 1. oktobra 1966 novi visokošolski zakon. Odslej bo mogel doseči doktorski naslov samo akademik, ki bo opravil znanstveno delo po daljšem študiju. S tem seveda ni rečeno, da je treba izšolati manj akademikov: za akademske poklice predvidevajo diplomski študij.

Danes se odloči okoli 80 % maturantov za visokošolski študij in dve tretjini od teh jih jeseni res inskribira. Pri dekletih leže številke drugače. Okoli 60 % maturantk prične kak študij. Število teh, ki študij uspešno končajo, pa kakor tudi pri odločitvah. Težnja, ki jo je v primeri z moškimi precej nižje. Vprašanje zakona in družine je včasih preveliko, da bi ga mladi ljudje

mogli rešiti sporedno z vprašanjem študija.

Zakon in družina, ti dve vprašanji narekujeta tudi izbiro poklica pri bodočih akademkah. Misel na možnost ustanoviti družino, je vzrok za to, da stoji med akademskimi poklici za dekleta na prvem mestu učiteljski poklic na srednjih šolah. Poldnevna zaposlitev in veliko prostega časa, to so glavni činitelji za to, da zavzema ta poklic posebno mesto. Dejansko vlada povsod pomanjkanje srednješolskih učiteljic; seveda je ta pomanjkljaj nekaj relativnega: najljubša kombinacija profesure, namreč nemščina in angleščina ali nemščina in zgodovina danes številčno že daleč presega mesta, ki so za te predmete predvidena. Drugi predmeti spet niso zasedeni: profesorici kemije in matematike se nudijo sijajne možnosti nastavitve.

JEZIKI ZAŽELENI PRI DEKLETIH

Ce smemo verjeti strokovnjakom in statistiki, nudijo pred vsem tehnično-prirodnoznanstvene in gospodarsko znanstvene panoge izgledne poklicne možnosti za naslednja desetletja. Možnosti, ki zadevajo začetno plačo in pred vsem hitro napredovanje in omogočajo tudi dosego najvišjih položajev. Seveda velja to le za moške. Zanimivo je, ko moramo ugotoviti, da na primer študij trgovskih ali gospodarskih ved dekletom daleč ne odpira podobnih možnosti kakor fantom. Absolventke teh študijskih smeri najdejo v največ primerih zaposlitev kot neke vrste referentke ali kvalificirane tajnice. Pogosto se danes merodajni ljudje še bo-

je, zaposliti žensko na vodilnem mestu.

Kot se zdi, to dobro vedo tudi maturantke same. Ko so se odločile v splošnem za učiteljski poklic, se odločijo v posebnem za nekaj, kar ima opravka z jeziki. Pri tem ne smemo prezreti posebne vloge slovenske gimnazije v Celovcu, ki omogoči študentom lažji in hitrejši dostop v prvi vrsti do vseh slovanskih kultur, pa tudi do vseh drugih, ker prinesejo s seboj že od vsega začetka širše obzorje in temeljitejšje jezikovne podlage kot maturanti samo nemške šole.

„Nekaj z jeziki“, to je želja mnogih maturantk. Nehote se nam pri tem vsiljuje poklic tolmačice, bi rekli. Strokovnjaki pa nas poučijo, da od vseh abiturientk, ki uspešno opravijo sprejemne izpite na Institutu za tolmaštvo na dunajski univerzi, zaključi študij z diplomo samo 5 %. To je zelo malo. In tudi za te tolmačice so možnosti omejene, tako da si morajo izboljšati za-služek s prevajanjem ali kot korespondentke in korektorke. Drugače je, če katera naleti na mesto tolmača pri kakšni mednarodni organizaciji. Kongresne tolmačice so izvrstno plačane.

Kaj pa je potem najizglednejši akademski študij? — Tu ni mogoče sploševati ali dajati receptov. Vendar zveni iz vseh argumentov precej jasno, da se bodo bodoči poklici morali bolj naslanjati na gospodarske vede in tehnično naravoslovna področja. S tem seveda ni rečeno, da bodo v tretjem tisočletju na primer juristi ali zdravniki odveč. Tudi študij socialnih ved je študij „za bodočnost“. Absolventi linške visoke šole bi našli v državni službi

bogato delovno področje. Trenutno za to še niso predvidena službena mesta.

KAJ PA SAMO MATURA!

Mnogi ljudje so mnenja, da matura sama ne pomeni ničesar. Poznavalci so se temu odločno uprli. Maturantom se danes ponujajo poklici, ki so sicer še v otroških čevljičkih, ki pa se bodo razvili šele v prihodnjih desetletjih. Poleg tega pa ne manjka tradicionalnih poklicev, ki se jih skozi ves čas oprijemajo abiturienti. Na splošno drži, da imajo moški maturanti več izgledov kakor dekleta. Ne samo ker pri dekletih nekateri poklici, kakor vojaški poklic, izpadejo! Tudi v privatnem gospodarstvu povprašujejo za „samo maturanti“. Zvezna železnica na primer stalno nastavlja maturante, ki se odločijo za delo postajonačelnika. Tudi pri pošti in pri finančnem uradu imajo samo maturanti dobre izgleda za napredovanje. Začetne plače so povsod enake, približno 2600 šilingov bruto mesečno. Po štirih letih je možno prestopiti v definitivno delovno razmerje. Kdor vztraja do najvišje plačilne stopnje, more računati z 11.000 šilingov mesečno. Za maturanti povprašujejo seve še socialne zavarovalnice, zdaj še posebno kmečka bolniška zavarovalnica, deželni uradi in razne privatne ustanove. Na Dunaju primanjkuje posebno učiteljev za ljudske šole ter socialnih delavcev, pred vsem bolniških sester.

Kdor si po maturi more privoščiti še posebno izobrazbo s tem, da obiskuje razne tečaje, ta si je zagotovil pot do boljše plačanih mest. Takšnih tečajev je cela vrsta, tudi na Koroškem skoraj

v vseh mestih. Tu si maturant prisvoji posebno izobrazbo v krajšem času, kot bi to mogel storiti s kakšnim študijem. Naj navedem samo vsakoletne tečaje za maturante-učiteljske v Celovcu. Važni pa so tudi trgovski tečaji, ki omogočijo dobrodošel dostop do privatnega gospodarstva. Denarni zavodi in zavarovalniške družbe, ki potrebujejo maturante v vedno večjem številu, polagajo važnost na določeno trgovsko izobrazbo. Nekatere banke jo posredujejo svojim novincem na svoje stroške.

Dekletom se po maturi odpira nekaj manj poklicnih možnosti. Vseeno je tudi seznam dekljskih poklicev dovolj obširen in sega od učiteljice preko socialne delavke ali bolniške sestre (tu matura ni predpogoj, pač pa je ugodna za kariero) do bolniške asistentke. Ta zadnja možnost je posebno zanimiva in finančno izdatna. Poleg tega so še odprte možnosti medicinsko-tehnične službe v laborijih, službe asistentke za fizikalno medicino (tu je treba opraviti sprejemni izpit iz telovadbe), mesto rentgenske asistentke, ki se ponuja zelo številno, in končno poklic dietične asistentke. Izobrazba za ta poklic traja navadno od leta in tričetrt do dve leti in četrt, zgodi se pa tudi, da je treba čakati kakšno leto, ker v teh tečajih ni dovolj prostora. Dobre izgleda za bodočnost imajo absolventke hotelske strokovne šole, ki jo je mogoče obiskati po maturi.

STROKOVNI DELAVCI NE BODO BREZ DELA

Za absolventa ljudske šole je vajeniška šola v starem klasičnem pomenu

nekaj zastarelega in baje že dolgo ni več sodobna. Pri tem pa pozabi, da sta rokodelstvo in obrt prej ko slej poklica z zlato prihodnostjo in bosta trdno stala verjetno če ne najbrž celo leta 2000. Seveda je izbira poklica za absolventa ljudske šole precej težavnejša kot na primer za isti letnik, ki obiskuje srednjo šolo, katere cilj je splošna izobrazba. Poklicni načrti absolventa ljudske šole so vse bolj povezani s sedanostjo; treba jih je zasnovati za kratko dobo in v večji meri računati s tem, da bo treba menjati poklic pogostejše in prej kakor pri maturantih in akademikih.

Drži pa, da bodo potrebovali sposobne strokovne delavce tudi še leta 2000. Tudi čevljarje, krojače, tkalce. Sicer ne vemo, kam bo šel industrijski razvoj, toda če ostanemo pri čevljarju: tudi v 21. stoletju bodo morali ljudje nositi ortopedično obutev. Drugi bodo potrebovali jahalne škornje, ki se njih industrijsko proizvodnjo ne splača. Isto velja o krojačih, ki bodo izdelovali obleko po meri ali prirezovali modelno obleko, in še za nešteto vrsto drugih rokodelskih policev.

Kljub temu pa je močno upadlo zanimanje mladine za tradicionalno vajeniško šolo — in sporedno k temu je obisk poklicnih šol narastel. In bo še naraščal: podaljšana šolska obveznost bo vplivala tudi na poklicne načrte. Absolvent osnovne šole more izbirati med tremi možnostmi: deveto šolsko leto more opraviti v politehničnem tečaju, obiskati more poklicno šolo in končno more absolvirati politehnično leto in potem nadaljevati na poklicni šoli.

Poznavalci položaja računajo s tem, da se absolventi osnovne šole — s potrebnimi sposobnostmi seveda — ne bodo takoj „šli učiti“, temveč da bodo obiskovali najprej poklicne šole. To pomeni, da pomanjkanja vajencev še ne bo mogoče takoj ukiniti. Na Dunaju računajo vsega samo z 1600 vajenci, po največ repetenti, ki so že opravili deveto šolsko leto. Razen tega bo do leta 1970 mogoče napolniti prazna učna mesta samo z nekim negativnim izborom. Kajti kdor je nadarjen, nadaljuje obisk poklicne šole, ki traja tri, štiri, včasih celo pet let. S tem ostaja pomanjkanje vajeniških moči seve aktualno.

Strokovnjaki nas tolažijo s tem, da opozarjajo na dobo, ko bo imelo gospodarstvo dovolj kvalificiranega naraščaja. Toda kaj pomeni kvalificirano? — Utegnili bi misliti, da je kvalificiran delavec na primer človek, ki dela z žerjavom, z orodjem v vrednosti več milijonov šilingov, in vrši najodgovornejše delo; ali pa človek, ki dela z bagerjem ali buldozerjem (razrivačem). Pa ni tako. Po pravnih predpisih uvrščajo pravkar navedene poklice med neučene delavce, ali z drugimi besedami: med pomožne delavce. Seveda vsak gospodarstvenik govori o „priučeni moči“ in jih zna tudi primerno ceniti in plačati. Možu, ki dela z žerjavom ali bagerjem, ni treba obiskovati dolgoletne poklicne šole, priuči se pri firmi in kar tiče socialne veljave, stoji daleč nad vsemi strokovnimi kvalificiranimi tovariši na gradbišču, nad vsemi zidarji in tesarji.

Vidimo, da je pri izbiranju poklica merodajen tudi socialni ugled. Kajti

socialno vzdušje dotičnega mladega človeka in njegova omejenost igra večjo vlogo pri načrtovanju izobrazbe in poklica, kakor bi mogli misliti. Nizki socialni ugled gradbenih poklicev je kriv, da se gradbena industrija pritožuje nad pomanjkanjem osebja. Tu je tudi iskati vzrok, da naraščaj dela večje skrbi majhnim podjetjem kakor velefirmam.

Boj proti raku

„Rak“ — kar nekak neprijeten občutek vzbuja ta beseda. Ne le če pomislimo na žival, veliko bolj še, če se spomnimo bolezni, ki jo nasplošno označujemo kot „rak“. Vsakdo pozna tega ali onega, ki je umrl na tej bolezni. Zdravniki neprestano iščejo nove možnosti zdravljenja raka. Deloma so dosegli že lepe uspehe, vendar prej ko slej velja: čim prej zdravnik raka spozna, tem večjo možnost ima, da bolnika reši. To je kot pri požaru. Čisto majhen plamen lahko še zadušimo, če pa počakamo, da je že celo poslopje v plamenih, ne bomo več imeli uspeha. Da pa zdravnik doseže ta cilj, da bolnika po možnosti ozdravi, mora bolnik pri tem sodelovati. Nihče ne more pomagati temu, ki se pojavi pri zdravniku šele takrat, ko se je rak razširil že po celem telesu, ko tako rekoč že „celo poslopje gori“.

Namen tega članka je, da nakaže prve znake, ki bolnika opozorijo, da z zdravjem nekaj ni v redu. Nikakor ti znaki ne pomenijo, da ima dotični že

V tej zadnji tretjini dvajsetega stoletja nas prevzame pred vsem dejstvo, da je odprtih toliko poklicnih možnosti, ki zagotavljajo kruh vajencem prav tako kot maturantom ali onim, ki so mogli dokončati kak študij; skratka vsem, ki imajo voljo do dela. 18.000 poklicnih področij pa pomeni za vsakega posameznika veliko preizkušnjo njegovih sposobnosti.

Jožko Buch
abs. med.

kako rakovo tvorbo, ker je dosti drugih bolezni, ki kažejo slične simptome. Vendar nam morajo biti opozorilo, da takoj gremo k zdravniku, kajti le on bo mogel razsoditi, ali je to nevarna bolezen ali ne.

Tu bom nakazal samo znake najpogostejših rakovih obolenj: na ženskih prsih, na pljučih, na želodcu, na podmehnici in na maternici.

Rak na ženskih prsih: To je najpogostejše obolenje za rakom pri ženskah. Večinoma se pojavi med 45. in 60. življenjskim letom. Zanimivo je, da pogostejše zbolijo take, ki imajo malo otrok ali pa take, ki niso dojile. Prvi znak da s prsmi nekaj ni v redu, opazi žena po navadi pri umivanju. S prsti otiplje v prsih bulo, ki je trša kot ostale prsi in ki ne boli. V takem slučaju naj gre takoj k zdravniku. Po navadi tudi on ne bo mogel ugotoviti z enostavno preiskavo, ali je to dobrohotna ali pa zločesta novotvorba. Potrebna bo preiskava te bule pod mikroskopom. V slučaju, da je rakovo obolenje, je

ozdravitev odvisna od tega, kdaj je prišla bolnica k zdravniku. Čim prej, tem bolje. Na splošno trdijo zdravniki, da je rak ozdravljen, če se po petih letih ne povrne, vendar so povratki tudi še pozneje možni. Bolnice, ki pridejo tako rekoč v prvem štadiju bolezni, zdravniki ozdravijo v 75 odstotkih, to se pravi, da od štirih bolnic zdravniki le ene ne morejo ozdraviti. Če pa pridejo k zdravniku šele v poznejših štadijih, pa teh pet let sploh ne doživijo, oziroma le v redkih slučajih.

Rak na pljučih se rad pojavi pri moških najraje med 40. in 50. letom starosti. Poleg tega moški približno desetkrat lažje zbolijo na raku kot pa ženske. V zadnjih 25 letih vedno pogostejše zasledimo ta rak. Vzrok temu naj bi bili razni industrijski produkti in pa kajenje. Kajti enakomerno z naraščanjem porabe cigaret je naraščalo tudi število raka na pljučih, vrhu tega kadilci zbolijo približno 30krat pogostejše kot pa nekadilci. Prvi znaki tega raka so žal nejasni — bolnik kašlja ali pa tudi pljuva, primanjkuje mu sape, čuti nek čudni pritisk in nedoločene bolečine v prsih.

Rak na želodcu: Četrtno do polovico vseh rakovih obolenj najdemo v želodcu. Pogostejši je pri moških in se pojavi večinoma med 50. in 60. letom, pri ženskah pa med 40. in 50. letom. Za vzrok smatrajo stalno draženje želodčne sluznice, kot se to zgodi pri kroničnem vnetju želodca, ki ga povzroči tudi alkohol. Žal tudi tu prvi simptomi niso preveč jasni: bolnik nima apetita, po jedi mu gre na riganje, čuti nek čudni pritisk na želodcu, gre mu

na bruhanje, ki je pa neodvisno od tega, kdaj je jedel. Če bruha, je vsebina želodca dostikrat pomešana z žolcem. Hitro se utruji, koža in sluznice so blede, ima zaprtje (je „zasušen“) ali pa ima tudi drisko.

Rak na podmehnici: To je organ pri moških, ki leži pod mehurjem okoli sečnice. Za rakom po navadi zbolijo šele po 50. letu. Je najpogostejši rak pri moških, pôtaka pa precej dobro, to se pravi, da ga zdravniki lahko zelo dolgo krepijo. Znaki so dobro opazni. Kot pri povečani podmehnici je tudi pri raku otežkočeno puščanje seča (vode), „pacient si omoči čevlje“, ker voda teče v tankem curku. Možno je, da je seč pomešan tudi s krvjo.

Rak na maternici: Posebno tu velja govoriti o besedi zdravnika Hansa Rungeja: „Rak je ozdravljiv, če ga pravočasno spoznamo.“ Najpogostejše prične obolenje v vratu, to je v spodnjem delu maternice. Približno vsaka 25. ženska zboli v teku svojega življenja za tem rakom. Bolje je, da o prvih znakih raka v spodnjem delu maternice ne pišem dosti, ker se sploh ne bi smeli pojaviti. Ginekologi (špecialisti za ženske bolezni) namreč zahtevajo, da naj vsako žensko vsakih 9 mesecev, najmanj pa enkrat na leto preišče špecialist, to pa najkasneje od 35. leta naprej. Vrat maternice je namreč od zunaj dosegljiv in zdravnik rakovo obolenje spozna ko bolnica še nobenih znakov ni zapazila. Če se pusti zdraviti že v tem štadiju, jo zdravniki skoraj stoddstotno ozdravijo.

Nekaj drugega je, če se rak ne pojavi v spodnjem delu maternice, tem-

več v zgornjem. Tu mora bolnica zopet paziti na znake. Večinoma nastopi ta rak po prestatku mesečnega perila med 60. in 80. letom. Izgleda, da so k tej bolezni bolj nagnjene debele ženske z visokim krvnim pritiskom in sladkorno boleznijo. Usoda tega raka je boljša kot v spodnjem delu maternice.

Sedaj pa še k znakom, ki naj ženo čimprej napotijo h ginekologu: Po prestatku mesečnega perila je tak znak vsaka ponovna krvavitev ali kakršenkoli tok iz nožnice. Pri ostalih so pa taki

znaki neredne krvavitve med mesečnim perilom, pri mnogih pa je z mesečnim perilom povezan še tok iz nožnice tik pred perilom.

Ob koncu bi rad še enkrat opozoril na sledeče: Vsi zgoraj omenjeni znaki nikakor ne pomenijo že raka. Vendar naj kljub temu gre vsakdo takoj k zdravniku, ki bo ugotovil, kakšna bolezen je vzrok tem znakom. Važno je „takoj“, kajti čim prej zdravnik lahko prične z zdravljenjem raka, tem večji bo uspeh.

O Blajsovih borcih za svobodo

Nekoč je živela pri Blajsu v Koprivni zdrava, složna in krepka slovenska družina. Ta uvodni stavek se glasi, kot bi babica začela pripovedovati svojim vnukom pravljico: nekoč je živela ...

To, kar želim napisati, pa ni pravljica, tisti „nekoč“ še ni tako oddaljen od nas. Od tega je komaj dobrih dvajset let. To je kronika delavne kmečke družine, katera se je v celoti vključila v dogajanje narodnoosvobodilnega boja, v krvavi proces protifašistične vojske.

Blajsova družina je bila številna. Oče Janez in mati Elizabeta sta imela osem otrok: pet fantov in tri dekleta. Njih značaj so odlikovale prvobitne vrline poštenosti, pridnosti in nadarjenosti za vsestranko udejstvovanje v gospodarstvu in kulturi, kar jim je prineslo ugled in priljubljenost pri ljudeh bližnje in daljne okolice. Pri Blajsu so imeli mnogokrat hišno veselico za mladino iz Podpece in Zgornje Lepene in Koprivne. Pri tej hiši je bilo doma veselje s petjem in muziko. Vsi so bili pevci in godbeniki. Pri hiši je bilo več harmonik, več gosli, več klarinetov, pa tudi kitare in citre ter trobente so znali blajsovi fantje spretno uporabljati. Bila je to za glasbo ena najbolj nadarjenih družin v celi belski občini.

Blajsovi so bili znani tudi kot spretni rokodelci. Najlepše jarme za vole, najtrdnjše in lično izdelane sani, hribovske vozove, orodje za poljedelstvo, pa tudi pluge so izdelovali sami in to lepše in močnejše kot vsak strokovnjak iz trga.

Poleg svojega posestva so imeli Blajsovi preko trideset let v najemu še opustošeno Hariževo posestvo, za katero so plačevali najemnino v „gotovini“ znoja in krvavih žuljev. Obdelovali so obe posestvi do zadnjega orala težke hribovite

Hčerka Anastazija, doma so jo klicali Stazka, je bila poročena in z možem sta imela tudi v najemu kmečko posestvo, ki je bilo last grofa Thurna. Pri Počotniku v Koprivni sta živela mnogo let v miru in delu.

Kljub svoji nadarjenosti in globoki narodni zavesti pa se Blajsovi niso mogli vključevati v aktivno življenje slovenskega prosvetnega društva v Železni Kapli. To je bilo za tiste čase, ko še ni bilo ceste in avtomobilov, nekaj nemogočega, saj iz Železne Kaple preko cele grape Lepene je do Blajsa dobre tri ure hoda. Zato pa so se redno udeleževali prireditev, katere je uprizarjalo Slovensko prosvetno društvo v trgu. In prav zato so tudi prirejali doma v Blajsovi hiši za sebe in tiste kmečke družine, ki so najbolj oddaljene od Železne Kaple, domače prosvetne programe, hišne veselice.

Koprivna je visokohribovsko kmečko naselje z okoli tisoč metrov nadmorske višine. Tam so bili nekoč trdni kmetje: Zgornji in Spodnji Mozgan, Kokež, Potočnik, Hariž in Blajs. Dandanes je tod samo še dvoje posestev prilično dobro obdelanih. Pri Kokežu in gornjem Mozganu še poteka staro redno in trdno kmečko življenje. Dve posestvi je že pred več kot pol stoletja kupil grof, in sicer pri Spodnjem Mozganu in Potočniku, kjer živijo najemniki, ki pa se ne preživljajo od posestva, temveč od drvarjenja in priložnostnega dela. Harižovo posestvo pa je bilo opuščeno po vojni ko je razpadla Blajsova družina. Lastnik sam že več kot petdeset let ne obdeluje hariževe zemlje, seka pa les.

In taki so se vključili v partizanski pokret. Prvi partizani prve Koroške čete jeseni 1942 so dali tudi Blajsovi hiši kot povsod drugod svoje ime. In tako smo med vojno poznali hišo pri Blajsu samo pod imenom „Pri Golažu“. Prav verjetno, da so bili partizani pri tej hiši ob prvem obisku postreženi z okusnim golažem. In partizanu ki je prišel k hiši ves premražen in lačen, je zapustila pogostitev najgloblji vtis. Tako smo n. pr. takrat krstili v Spodnjih Krčanjah hišo pri Rudnikarju enostavno z imenom „Pri Šnopsu“, ker je posestnik, ko smo se prvič oglasili pri njem, ravno na skrivaj kahal žganje. „Pri Citrah“ je bilo partizansko ime za hišo pri Štoku pod Obirjem, Smrtniku v Kortah smo rekali po naše „Na Kegljšču“, pri Vivodu v Lobniku je bilo „Na Marofu“ itd. itd. Ta imena so imela svoj globoki smisel. Partizani so se morali med seboj seveda pomeniti o javkah, o sestankih, tudi pismena poročila so nosili borci v svojih torbicah. Če bi Nemci našli pri padlemu partizanu napisana domača hišna imena, bi se kaj lahko znašali nad našimi ljudmi, ki so bili doma. Tako pa so ilegalna imena zabrisala vsako sled pred sovražnikom. Tudi domači mnogokrat niso vedeli za svoje ilegalno ime, da bi se sami ne mogli kdaj zagovoriti pred vohunom, katerih je tističas mrgolelo po naši boreči se zemlji.

Danes sta živa od Blajsove hiše samo še dva člana, in to najmlajša: Tini (Martin) in Metka (Margareta). Oče in mati sta umrla takoj po vojni, sin Jaki, najstarejši, je bil ubit leta 1944 v koncentracijskem taborišču Dachau, sin Johan je bil umorjen v nemškem taborišču Mauthausen, sin Lipi v taborišču Natzweiler, mož hčerke Anastazije Poldi Osojnik je tudi prišel ob življenje v nemškem taborišču. Sin Peter je umrl v nemški vojski.

Tako je hitlerjev nacionalni socializem uničil eno najtrdnjših slovenskih osnovnih celic naroda na Koroškem.

Naj bo ta žalostna kronika Blajsove družine droben prispevek v mozaik veličastnega spomenika koroškega delavnega človeka, katerega žuljava pest je pomagala uničiti osovraženi nemški fašizem in priboriti svobodo, katero uživamo vsi preživeli druge svetovne vojne, brez razlike narodnosti ali svetovnega nazora. Naj bo ta skromni prispevek v letošnjem koledarju zapisan kot spomin na 25-letnico, ko so na Koroškem zapokale prve partizanske puške, ko se je slovenski narod prvič v svoji zgodovini zbral v lastno vojsko in trpel in umiral za lastne in skupne interese in ko je naš koroški slovenski človek kot avstrijski državljani preliv kri tudi za osvoboditev Avstrije.

Ta moj skromni koledarski prispevek pa naj bi bil tudi opomin naši mladini. Naj ne pozabi težko prehojene poti svojih očetov. „Nekoč je živila pri Blajsu v Koprivni zdrava, složna in kreпка pa tudi junaška slovenska družina...” to je in naj bo simbol tudi za naprej, ko je treba še vedno dajati gotov delež v organizirano borbo za mir in je tudi danes budnost življenjsko potrebna, da nam svoboda nekoč ne pokaže hrbet, češ, saj nisi za njo nič prispeval.

In navsezadnje naj bo to pisanje v spomin na Blajsovo družino samo, ki je živila bogato kulturno-gospodarsko življenje, pa ne samo za sebe, saj je dajala iz sebe tudi za druge, predvsem za sosede, ki so jo spoštovali in ljubili in ki jo bodo ohranili v najlepšem spominu.

Karl Prušnik - Gašper

Janko Oitzl

Spomini iz Bistrice v Rožu

V začetku tega stoletja so se začela ustanavljati po slovenskih krajih na Koroškem izobraževalna društva. Na Bistrici v Rožu se je pričelo razvijati delavsko gibanje. Posebno sta se udeleževala dva mlada delavca v žični tovarni, Joško Rutar in Šimen Ferčnik. Marca 1906 se je vršil ustanovni shod delavskega društva za Bistrico in okolico in sicer pri Gašparju v Podsinji vesi. Ko je takratni ravnatelj tovarne, Faust, zvedel, kaj se pripravljajo, je takoj odslovil Joškota Rutarja, dušo tega gibanja, kar je splašilo

vse druge delavce. Tako so bili v odbor izvoljeni samo kmečki ljudje.

Januarja 1907 je bil sklican javni shod delavskega društva pri Gašparju v Podsinji vesi, na katerega je bil povabljen kot govornik takratni kaplan v Št. Jakobu v Rožu, dr. Lučovnik. Vodstvo bistriške tovarne pa je organiziralo napad na ta shod. Med drugimi razgrajči je prišel tudi nemški Gesangsverein iz Bistrice; iz Svetne vesi pa je Rožičev pripeljal svoje hlapce. Ko je predsednik društva, Tomaž Lapuš, čevljar v Podsinji

vesi, odprl shod in bi moral spregovoriti kaplan dr. Lučovnik, so Rožičevi pri-
staši prijeli govornika in ga vrgli iz go-
stilne v sneg. Shod je bil razbit. Društvo
je začelo hirati.

Vodstvo tovarne je vedno bolj radikal-
no nastopalo proti članom društva. Tri
delavce so premestili iz tovarne na pro-
sto, ti so se temu ravnanju uprli, na kar
so jih odslovili. Bili so brez dela in za-
služka. Zaradi teh pripetljajev je delav-
stvo stopilo v stavko. Med drugimi po-
sredovalci je bil tudi takratni slovenski
državni poslanec, France Grafenauer.
Sklenjen je bil sporazum, da zaradi stav-
ke noben delavec ne sme biti odslovljen
in pa, da mora tovarna vse odslovljene
delavce sprejeti nazaj. Toda teh pogojev
se vodstvo tovarne ni držalo. Maja 1908
je društvo nehalo obstojati, pač pa je bi-
lo sklenjeno, da se naj ustanovita dve
izobraževalni društvu in sicer v Št. Janžu
v Rožu in v Svečah.

29. avgusta 1909 je sklical Gregor
Pak, p. d. Tesnar, v Krajah, ustanovni
občni zbor v gostilno pri Adamu, kjer
je bilo ustanovljeno društvo »Kočna«.
Kot govornik je nastopil dr. Janko Ar-
nejc. Kaplan Joza Rudl je prečital pra-
vila, katera so bila odobrena. Enoglasno
je bil izvoljen za predsednika Gregor
Pak, za podpredsednika posestnik Gre-
gor Juric, p. d. Polanc na Spodnji Bistri-
ci, za tajnika Jaka Beruš, za blagajnika
Andej Pak, p. d. Rupračev, za namest-
nika Janez Šlajher, p. d. Bvatin, za knji-
žničarja Joško Rak, p. d. Keznar ter za
društvenega konsumenta kaplan Joza
Rudl.

Društvo je upeljalo socialne tečaje in
sicer dvakrat na teden, ki se jih je udele-
ževalo od 30 do 50 članov. Februarja

1910 je imelo društvo prvo igro »Zamu-
jeni vlak«. Tudi tamburaši so nastopali
in pridno napredovali. Društvo je do
prve svetovne vojne uspešno delovalo,
toda vojna je tudi v naše vrste vsekala
globoke rane. Po razsulu avstro-ogrske
monarhije so razposlali v Celovcu v vse
občine lepake z naslovom »An die deu-
tsche Bevölkerung Kärntens«. Na več
občinah jih niso plakitali. Iz eroplanov
pa so po vsej deželi trosili manjše listke
z istim napisom in s tem hoteli dokumen-
tirati, da na Koroškem ni Slovencev.

Vojaki nastajajoče jugoslovanske drža-
ve in prostovoljci so zasedli del Koroške,
kjer so po večini prebivali Slovenci. Nato
so Nemci začeli zbirati vojake, ki so se
vračali domov, in ustanovili zloglasno
»Volkswehr«. Oddelki na Koroškem so
bili iz vseh avstrijskih pokrajin, tako
da so bili v premoči ne samo po vo-
jakih in vodstvu, temveč tudi po
vojnem orožju. Decembra 1918 so se
pričeli boji, katerih so se udeležili
tudi fantje zavednih Slovencev, Korošcev.
Toda slovenska vojska se je morala
umakniti čez Karavanke in z njimi orož-
niki slovenske narodnosti. Volkswehr je
začela terorizirati in pretepati zavedne
Slovence, nekatere duhovnike je do krvi
pretepla, slovenske domove pa je začela
ropati in požigati. Vse vplivne moške
so zaprli in jih potlej gnali v »Litzlhof«,
onkraj Špitala ob Dravi, kjer so jim da-
jali za hrano meso poginjenih konjev.

1. maja 1919 so slovenski vojaki zopet
napadli avstrijske posadke, hoteli zasesti
Celovec, toda vse se je ponesrečilo in
vojska je morala zapustiti še te kraje v
Podjuni, katere je imela zasedene. Koncem
maja pa je vkorakala na Koroško redna
srbska vojska in je brez večjega odpora za-

sedla Celovec in Gosposvetsko polje. Ko je Volkswehr zagledala srbske čepice, je zbežala na Zgornjo Koroško. Na pritisk aliiranih sil pa se je morala srbska vojska umakniti iz Celovca v takozvano cono A. Celovec in okolica je bila cona B. Za cono A je bil določen 10. oktober 1920 za plebiscit. Določeno je bilo, da bo plebiscit tudi v coni B, ako se cona A odloči za Jugoslavijo. Pričela se je agitacija za glasovanje. Nemci so spretno organizirali tajno propagando in takozvani »Heimatdienst« je pošiljal v cono A stvari, ki so jih tam pogrešali: sladkor, usnje, petrolej. Bolj se je bližal plebiscit, tem bolj se je širila propaganda, ceste so bile posute z lepaki in tudi preteпов ni manjkalo.

Na Bistrici v Rožu je sklical Heimatdienst neko nedeljo javno zborovanje, ki bi se naj vršilo pod lipo na prostem. Na to zborovanje so prispele moške iz vsega boroveljskega okraja. Kot govornika so pripeljali s seboj župnika Jozo Feiniga, p. d. Čarijevega v Svečah, nezavednega Slovenca. (Govorili so, da je zahteval mesto dekana v Dobrli vasi in ker mu te želje niso upoštevali, ja zapustil svojo faro v Podjuni in se vrnil domov v Sveče, od koder je pobegnil v cono B. Tam je dobil tudi mesto kanonika v Gospe Sveti. Župnik Feinig je razvijal tudi propagando in videli smo ga tik pred plebiscitom, ko se je vozil v spremstvu Schumija po coni A). Toda Slovenci iz Bistrice v Rožu, z Gur in okolice, so zasedli prostor okrog lipe. Ko se je namenil župnik Feinig proti lipi na govorniški oder, je razburjena množica začela kričati in zaradi kričanja ni prišlo do govora. Obe stranki sta bili razburjeni in le malo je manjkalo, da ni prišlo do večjega spo-

pada. 10. oktobra je vse nervozno pričakovalo izid glasovanja. Za Avstrijo so glasovali ljudje iz vseh vetrov, posebno iz Nemčije, marsikatero osebo domačini niso poznali. Izid plebiscita je bil v prid Avstriji.

Po plebiscitu je bila večina potrta, inteligenca je skoraj vsa zapustila slovensko ozemlje. Groženj ni manjkalo, tu in tam je prišlo še do pretepa, položaj zavednih Slovencev je bil obupen. Ščasoma pa so se spet okorajžili in zopet je začelo delovati društvo, najbrž kot prvo v Rožu. Priredilo je igre s petjem v sledečih krajih: v Št. Janžu, Podljubelju, na Plešivcu, v Kozolcu pri Bistrici, v Št. Jakobu v Rožu in Ledenicah. Tudi naši nasprotniki niso mirovali. Da bi nam odtegnili pevce, so ustanovili v Svečah mladinski pevski zbor. Tudi požarna bramba se je vpregla v ta voz. Zanimivo je, da je bilo v tem času v občini Bistrica v Rožu šest neslovenskih pevskih zborov: eden v Rutah, dva na Bistrici in trije v Svečah. Vsem je šlo za to, da bi slovenski zbor uničili; noben od teh zborov ni zapel slovenske pesmi, čeprav so bili skoraj vsi člani Slovenci. Slovenski pevski zbor se je razletel, tako da niti v cerkvi nismo mogli peti. Toda delovali smo naprej in po večmesečnem odmoru smo pevsko društvo zopet poživili. Tudi odski odsek je začel pridno delovati. Nov zagon je dobilo društvo, ko je bil izvoljen za predsednika župnik Viktor Ruprecht. Kmalu so neslovenski zbori prenehali peti, tako da sta ostala samo slovenski v Svečah in delavski na Bistrici. Žična tovarna na Bistrici je ustavila obrat, stroje so odpeljali, nerabljivo staro ropotijo pa je pokupil neki Žid. To se je zgodilo leta 1934, komaj štirinajst

let po plebiscitu, pred katerem so agitatorji poudarjali, kako bo cvetela na Bistrici industrija.

V Svečah se je vršilo nešteto iger, tudi novo oživljeni pevski zbor je javno nastopal. Začela se je tudi agitacija za hitlerizem, kateri je bil po neuspelem puču leta 1934 prepovedan. Nato so hitlerjanci ustanovili v več slovenskih krajih takozvane »Heimatkreise«, naperjene proti Slovencem. Vsak teden so imeli skupni družabni večer s predavanji. Ko so se zmernejši člani vračali domov, so pristaši nacionalnega socializma ostajali še pozno v noč pri Krajgherju in kovali svoje načrte.

Leta 1937 je zvezni kancler Kurt Schuschnig obiskal tudi Bistrico. Ponoči pa so morali ob navzočnosti orožništva prej so hitlerjanci poslikali vse hiše in plotove s kljukastim križem, drugi dan pobeliti vse križe z apneno vodo. Pred prihodom kanclerja se je zbralo mnogo ljudi od blizu in daleč, da pozdravijo gosta z nemško dobrodošlico in tako dokumentirajo nemški značaj občine. Tudi »Kočnarji« smo hoteli pozdraviti kanclerja, toda okrajni glavar ni dovolil slovenske pesmi. Ko je kancler dospel, so ga navzoči pozdravili s klici »živio«, tako da se nemški »heil« skoraj ni slišal. Pri gradu so zapeli »nemški« pevci, naker je okrajni glavar — ne vemo, ali iz lastnega nagiba ali pa na ukaz kanclerja — dal sklicati tudi slovenske pevce. »Kočnarji« so se takoj zbrali in v graški veži zapeli pesem »Zadoni nam« ter »Jaz sem en buren pavr«. Kancler se je pevcem zahvalil in stisnil našemu staremu mežnarju Jaku Begušu roko. Potem pa je sprejel razne zastopnike v skupni avdijenci, našega župnika Ruprechta pa samega.

Župnik je slikal kanclerju žalostni položaj koroških Slovencev.

Že marca 1938 je ukorakala nemška vojska v Avstrijo, hitlerjanci so postali gospodarji naših pokrajin. Dvomljivi elementi so zasedli orožniške postaje. Zahtevali so, da mora vsaka hiša izobesiti zastavo s kljukastim križem. Več posestnikov je to zahtevo prezrlo, posebno zavedni Slovenci so to zastavo razobesili šele, ko so jim zagrozili. Na Bistrici so napravili javno zborovanje pri Krajgherju, kjer je nastopil kot govornik Kreisleiter Potočnik. Slovenci smo dobili na to zborovanje pismeno vabilo. Kreisleiter je med drugim dejal, da bodo dobili koroški Slovenci vse pravice od rajha, tako da bodo most med njim in Jugoslavijo. Prišlo pa je drugače. Ko so Nemci leta 1941 zasedli Jugoslavijo, se je začelo za koroške Slovence pravo trpljenje. Slovenci so začeli zapirati. Najprej so zaprli slovenskega deželnega poslanca, župnika Vinkota Poljanca. Temu so dajali injekcije dokler ni zbolel na jetrih in umrl. Pogreba v župnikovi domači fari, v Škocijanu v Podjuni, so se udeležila vsa slovenska društva od Šmohorja do Labuda. Nešteti so poslali vence na grob in tako tiho demonstrirali proti nečloveškemu ravnanju. Na grobu pa so zapeli pavci iz vse koroške »Nma v čez izaro«, kar je zapustilo globok vtis v vseh navzočih. Med drugimi so zaprli tudi našega župnika Ruprechta in predsednika našega kulturnega društva, ki sta bila dalj časa v sodnijskih zaporih v Borovljah.

14. aprila 1942 se je začelo izseljevanje vseh zavednih Slovencev v Nemčijo; akcija, ki bi morala biti v treh dneh izvršena. Dva dni so Nemci že izseljevali in tretji dan bi morala priti na vrsto tudi

naša občina. Slovenci so bili na to pripravljeni, toda izselitev je izostala. Nekaj dni po tem je prišlo iz šole na Bistrici pismeno vabilo na javno zborovanje pod lipo na Bistrici, ki ga je organiziral šolski ravnatelj Križman, srdit sovražnik Slovencev. Na tem zborovanju je Kreisleiter Potočnik obdolžil Slovence, da so izdajalci; povedal je tudi, da je izseljevanje ukinila stranka. Pozneje smo zvedeli resnico, da je izseljevanje ukinila vojaška oblast. Ob koncu zborovanja pa je šolski ravnatelj dobesedno dejal: »Wer gegen uns ist, wird heuer keine Garben binden« (Kdor je proti nam, letos ne bo vezal snopov).

Na ukaz novih vladarjev v deželi je škofijski ordinariat odstranil skoraz vse slovenske duhovnike; nadomestili so jih Nemci ali rajhovci. Tudi župnik Ruprecht je moral vzeti nase pregnanstvo v Sovčah (Zelkach) nad Brežami, potem pa v št. Petru pod Kačjo goro, kjer je 2. oktobra 1943 umrl. V Sveče je prispel novi župnik iz rajha, Risse Johannes, ki se je kmalu udomačil in smo ga kmalu vzljubili. Slovensko petje in molitev je bila seveda prepovedana. Pričakovali smo, da se bodo sveški »Nemci«, ki so skozi vso dobo zahtevali nemške obrede, zdaj udeleževali cerkvenega življenja. Toda motili smo se, nikogar ni bilo v cerkev; postali so »gottgläubig«, kakor so nacisti imenovali svojo vero.

Leta 1944 so partizani zasedli Bistrico in zažgali žago veleindustrialca Maksa Götzta. Pogorela je do zadnjega hloda in deske. Tudi tovarno za izdelavo akumulatorjev so precej poškodovali. Nato smo dobili na Bistrico stalno policijo, ki je aretirala vse Križnarjeve, Permoževe,

krojaškega mojstra Štinglna na Muti, Čuferja, Keznarja in druge, ki so jih poslali v Dachau. Od tam se nekateri niso več vrnili. Nemci so nastopali vedno bolj neobzirno. V Celovcu so obsodili 13 Selanov na smrt in jih obglavili na Dunaju. Po vsej Koroški so bili nabiti lepaki s slikami nesrečnih, da bi s tem ustrašili prebivalstvo, toda to je le še bolj netilo skrito delovanje.

Potem se je začela nemška armada umikati. Dan za dnevom smo z napetostjo zasledovali dogodke ter brali v listih o uspehih, ki jih ni bilo. Ameriški bombniki so napadali Celovec in glavna industrijska mesta, porušili so tudi Beljak. Nekaj bombnikov je bilo sestreljenih; eden je padel v Goriče, drugi med Kočno in Golico, tretji v št. Ožbaltu. Med Vrelinjo vasjo in Dravo je padlo 13 bomb. Tudi železniški most na Bistrici so napadali, pa ga niso zadeli. Bomba je padla tudi na uto Lojza Pleteša.

Bolj se je bližal konec vojne, bolj so bili funkcionarji nemirni. Pred vsem so bili poparjeni domači mogotci in zdaj so našli tudi za Slovence kakšno prijazno besedo. Kmalu so Angleži zasedli Koroško.

Po koncu tretjega rajha se je kulturno društvo na Bistrici zopet oživilo. Ko je moški zbor zapel prvo slovensko pesem v cerkvi, se je marsikomu orosilo oko. Od tedaj se je marsikaj spremenilo, marsikatera nova možnost za društveno delovanje se je odprla. Slovenstvo se je moglo utrditi in danes zremo z velikim upanjem v bodočnost; z upanjem, da se kaj takega ne bo več ponovilo in da smo se iz te zgodovine nekaj naučili tudi Slovenci na Koroškem.

Kako so ljudje prerokovali

Ko sem bila stara osem let, je prišel k nam na obisk neki 84-letni mož. Še enkrat je želel videti mojega očeta, dom in družino. Z mojim očetom sta se skupno bojevala v Italiji, poznala sta se od vojske. Moja mama so moža dobro pogostili, nato pa so mu veleli leči na „postlano dilco“, kot smo rekali visoki klopi ob peči, kjer je bilo toplo.

Tedaj je bila navada, da so na vasi luščili sirk, vsaka hiša ga je imela. Zgovorili pa so se, da bodo pomagali drug drugemu na ta način, da se bodo vsak večer zbrali v kaki hiši in tam delo končali. Ob naslednjih večerih bi potem prišle na vrsto sosedne hiše. Ljudje so zelo radi prihajali in se izvrstno zabavali; zbrali so se vsi, razen otrok in starih.

Tokrat je prišla na vrsto naša hiša. Že so prihajali prvi, ko je mama našemu gostu svetovala, naj gre spat v sosedno sobo. Mož se je branil, češ da je rad med mladino in je kar ostal na dilci. Prišlo je mnogo mladih ljudi. To je bilo smeha, ko so mladi drug drugega dražili z nevestami in ženini. Med temi so bili tudi trije aktivarji, ki so služili pri vojaščini vojake. Izmed njih je imel Lip prvo besedo. Ko je zmanjkalo šal, se je pogovor obrnil na resno stran. Lip je začel govoriti o vojni: „Ko sem bil letos pri prvi orožni

vaji, nam je povedal stotnik, da bomo mi vsi še doživljali strašno vojno. Ko se bo Avstrija spustila v vojno, bo postala še mogočnejša!“

Mož pri peči se je dvignil.

„Ko bo Avstrija prišla do vojne, se bo razletela na drobne kosce,“ je rekel. To je bilo leta 1895. Avstrija je imela vse surovine, bila je neodvisna od drugih držav. Nadaljeval je:

„Če pride kaka država do vojne, imajo državljani najlepšo priložnost, da povrnejo dobrote ali pa krivice. Devet milijonov avstrijskih Nemcev se ne oziira na 40 milijonov drugih narodnosti in si lasti celo pravice, ki druge narodnosti žalijo. Zato se bo Avstrija razletela na drobne kosce, če pride do vojne. Zapomnite si to, vi mladi, kaj vam pravim: kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade. Kdor krivico seje, bo nesrečo žel. V šolah jemljejo našim otrokom najžlahtnejše, kar imajo; otroci naj bi se obračali proti lastnim staršem, ki ljubijo svoj narod nad vse; saj to ljubezen netijo vsi plemeniti narodi na svetu, zakaj bi je mi ne? — Jaz nisem obiskoval šole, ker je ni bilo. Šele pri vojakih sem se naučil pisati in brati. Toda življenjska šola mi ni ušla; z vso vneto sem jo zasledoval. Vse to so nas učili naši modri in dobri očetje.“

Tako je govoril mož, ki je bil tisti večer naš gost, medtem ko so vsi drugi

luščili sirk. Spominjam se še, da sem tedaj stopila k mojemu očetu in mu zašepetala na uho, naj si vse to zapíše. Te besede ne smejo priti v pozabo; najbolj pa me je zanimalo, če se bodo uresničile, če se bo Avstrija res razletela na drobne konce.

Pred kratkim so mi te listine spet prišle v roke. Da so se prerokovanja uresničila, smo starejši izmed nas sami doživeli. Od velike Avstrije je ostal le majhen košček. In še ta majhna Avstrija se bo obdržala le, če bo vladala vsem državljanom pravično.

Ko sem bila še neporočena, sem šla vsako leto na Višarje. Potem je minilo 28 let, da nisem videla tega kraja. Naš župnik so me nekoč spet spravili s seboj.

Včasih so govorili v Trbižu in okolici samo slovensko, z redkimi izjemami; na postaji so govorili nemško. Po 28 letih, od kar tega kraja nisem več videla, pa je postalo vse italijansko. Moji sopotniki so zavili v znano gostilno, jaz pa sem sedla daleč proč od njih k mizi, kjer so sedeli trije moški in ženska. Mikalo me je, zvedeti od teh ljudi, kako je moglo priti tako daleč. V nemškem jeziku sem zahtevala steklenico piva, za kar pa se našakarica sploh ni hotela zmeniti. Ko je bila spet v moji bližini, sem zahtevala slovensko. Tedaj me je pogledala in nastavila prst na usta, zaželenega piva pa mi ni prinesla. Približala se mi je ženska pri sosedni mizi in mi povedala, da se tu ne sme govoriti ne nemško ne slovensko; oba jezika je Mussolini strogo prepovedal. Naročila je zame v italijanskem jeziku, kar sem že-

lela imeti. Pri tem pa mi je šinilo v glavo: Mussolini bo še visel z nogami na kakem drevesu v sramoto sebi in v zadoščenje ljudstvu. Tako grozno in krivično se mi je vse to zdelo.

Po tem je minilo nekaj let. Bila sem spet doma. Ko sem nekoč pripravljala južino, je vstopil star mož s prijaznim pozdravom. Zraven kot sveča in širokih ramen je stal sredi kuhinje; lepa brada mu je segala do prsi in izpod visokega čela so mu gledale prijazne oči. Na pozdravu sem spoznala, da je iz Kranja. Povabila sem ga k mizi in mu prinesla jedi in pijače. Ko se je malo okrepčal, sem ga vprašala:

„Čemu potujete v tako visoki starosti tako daleč od doma? Lahko vam kaj doleti in vaši dragi doma še vedeli ne bodo za vas.“

„Nisem šel nalašč od doma po svetu“, je dejal mož. „Služil sem tri leta pri Mussoliniju. Zdaj se vračam proti domu.“

Prosila sem ga, naj mi pripoveduje o tem zlem možu, ki je preganjal in moril Slovence in ki je pozneje prav tako napravil tudi z Nemci. Mož je vstal, dvignil roko z dvema prstoma in rekel: Mussolini bo še visel z nogami na kakem drevesu, v svojo sramoto in v zadoščenje ljudstvu. To je rekel, potem je nenadoma umolknil. Vedela sem dosti. Toda čudno, bile so prav iste besede, kot sem jih nekoč izrekla jaz. Pa se še nikoli nisva videla, sem pomislila, kar naenkrat pa imava oba iste misli, kot bi bila zgovorjena.

Kajti kar sem si takrat mislila in kar mi je pozneje povedal čisto tuj človek, se je tudi uresničilo.

Bratsko srečanje Slovencev iz Avstrije in Italije maja 1966

Na obletnico podpisa avstrijske državne pogodbe, 15. maja 1966, so se zbrali na Breznikovem camping-prostoru ob Zablatniškem jezeru Slovenci iz Avstrije in Italije. Koroški Slovenci ta dan praznujemo važni zgodovinski dogodek, ker je naša domovina po težkih letih postala spet svobodna in neodvisna, posebno pa še, ker ta listina vsebuje tudi člen 7, ki zagotavlja slovenski in hrvaški manjšini v Avstriji nacionalne pravice.

Bilo je prvo bratsko srečanje Slovencev v teh dveh deželah. Na povabilo Slovenske prosvetne zveze v Celovcu je dospelo nad 2000 koroških in primorskih Slovencev na to prireditvev, ki bi naj bila skupna manifestacija bratske povezanosti, domovinske lojalnosti, ljubezni do slovenske besede in pesmi. in končno tudi želje po enakopravnosti in prijateljskem sožitju med različnimi narodi. Da je srečanje vse to bilo, je pokazalo vzdušje na tej prireditvi. Bila je uspela kulturna prireditev slovenskega ljudstva v obeh deželah, ki ga povezuje enaka usoda narodne manjšine, enaka ljubezen in zaskrbljenost za narod in njegov jezik ter skupna želja po enakopravnem in prijateljskem sožitju z narodom sosedom v obeh državah.

Svoj poseben pečat je dobila ta prireditev z navzočnostjo številnih visokih gostov. Kot časten gost se je udeležil proslave deželni poslanec in župan občine Železna Kapla-Bela, Josef Lubas, kot osebni zastopnik koroškega deželnega glavarja Hansa Sime. V svojem nagovoru je Josef Lubas sporočil osebne pozdrave deželnega glavarja in njegove želje za uspeh tega srečanja. Naglasil je tudi potrebo po sožitju in sodelovanju, za kar je podlaga edino strpnost in medsebojno spoštovanje. „Niso ‚ugotavljanja‘, ki prispevajo k mirnemu razvoju, marveč tesna združitev vseh dobromislečih sil, ki predstavlja osnovni pogoj za uresničitev deželopolitičnega koncepta. Samo tako bomo krepili gospodarsko moč ter ohranili obstoječa delovna mesta in lahko ustvarjali nova“, tako je dejal v svoji dobrodošlici. Prireditve so se udeležili še jugoslovanski generalni konzul v Celovcu Franc Pirkovič, zastopnik italijanskega generalnega konzula v Celovcu Octavio Vidoni, predsednik Zveze prosvetnih organizacij SR Slovenije Branko Babič, predsednik Kulturno-gospodarske zveze v Trstu Boris Race, predsednik tržaške Slovenske prosvetne zveze Robert Hlavaty, ter predstavniki narodnih in kulturnih organizacij na Koroškem in Tržaškem.

Časopisje je beležilo o tem srečanju, da je bil „praznik bratske povezanosti“. Prireditvev je imela res praznični značaj; najprej praznično razpoloženje pri vseh navzočih, ki so se nabrali iz vseh krajev južne Koroške, tudi iz Zile, Roža in Gur. Praznično pa je bilo tudi vreme in našim gostom iz Italije so se razodeli naši kraji v vsej pomladanski privlačnosti.

Udeležence je pozdravljala godba ravenških železarjev, ki je pod vodstvom svojega dirigenta Jožeta Hermana skrbela za glasbeni okvir prireditve. Na improviziranem odru se je odvijal pester spored koroških in primorskih pevskih zborov, ki ga je izvajalo več kot 400 pevk in pevcev. Pesem je osvojila srca vseh. Glavni del nedeljske prireditve je bil pevski koncert, ki so ga posamič in združeno izvajali moški in mešani zbori iz Koroške, Trsta in Gorice.

Prvi so nastopili združeni primorski in koroški zbori pod vodstvom Vladimira Prušnika, ki so zapeli Polanškovo pesem „Koroška“, katero je uglasbil Radovan Gobec. Primorsko je predstavila Vrabčeva pesem „Kej mi boš taku zamjeril“, ki jo je dirigiral Sveto Grgič. Primorske moške zборе sta vodila Mirko Guštin in Silvan Križmančič; zapeli so Simonitijevo puntarsko „Le vkup uboga gmajna“ ter Adamičevo „Zdravico“. Koroški mešani zbori, ki jih je vodil Vladimir Prušnik, so se predstavili s Kernjakovo „Oj ti norčava hvava“ in Adamičevo „V gozdu“. Koroški moški zbori so izvajali pod taktirko Folteja Hartmana Försterjevo „Planisko“ in Maroltovo „Juhe vigred približa se“. V izvedbi primorskih mešanih zborov pod vodstvom Erminija Ambrozeta smo slišali Vrabčevo „Bilečanko“ in pod vodstvom Ubalda Vrabca njegovo „Slovensko pesem“. Spored so zaključili združeni primorski in koroški moški zbori; na tem veličastnem nastopu je dirigiral Foltej Hartman Devovo „Čej so tiste stezice“, Pavle Kernjak svojo znano „Juhe pojdam v Škofiče“ in Ignacij Ota Bučarjevo „Tam, kjer pisana so polja“. Slovenski koncert je izzvenel s Prešernovo „Zdravico“ pod vodstvom in v priredbi Ubalda Vrabca.

Mladi umetnik France Boštjan iz Raven je pripravil razstavo slik in risb iz ožje domovine slovenskega pisatelja Prežihovega Voranca in s tem obogatil prireditve. Tako smo Slovenci na tej prireditvi demonstrirali svojo življenjsko voljo in ustvarjalnost z besedo, pesmijo in sliko.

Dr. Franci Zwitter je govoril o vsestranski enakopravnosti kot pogoju za mirno sožitje in sodelovanje med narodi. Dejal je med drugim: „Veže nas ista zvestoba in lojalna vdanost domovini, v kateri živimo; vežejo nas iste težnje po iskrenem manjša število slovenskih duhovnikov med beneškimi Slovenci. troke v najbolj sožitju z narodom sosedom v enakopravnosti in plemenitem tekmovanju za medsebojno kulturno obogatitev; veže nas ista želja po miru in prijateljstvu vseh ljudi na stikališču treh svetov — germanškega, romanskega in slovanskega, da danes široko odprta meja nikdar več ne bi postala ločnica med narodi, ampak le še zgodovinski spomin“. Podobno je naglasil tudi predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze v Trstu Boris Race, da je treba nadaljevati boj za pravico v tesni povezavi in izmenjavi izkušenj. Tudi Slovenci v Italiji imajo še mnogo nerešenih vprašanj. Imajo državno ustavo iz leta 1948, ki zagotavlja enakopravnost vsem državljanom ter štiti narodnostne manjšine. Te ustave pa država v odnosu do beneških Slovencev sploh ne izvaja, v celoti pa niiti ne na Goriškem. Goriški Slovenci imajo sicer šole v svojem jeziku, toda v javnosti je slovenski jezik brez

vsake pravice; še vedno je v veljavi zakon, ki prepoveduje slovenska osebna imena. Beneška Slovenija pripada že sto let Italiji. Kljub temu, da je prišla k Italiji s plebiscitom, torej po lastni odločitvi in da je uradno priznana njena lojalnost, ji v teh sto letih ni bila dana niti najmanjša narodnostna pravica; nasprotno, z občudovanja vredno vztrajnostjo in sistematičnostjo odpravljajo še to, kar je kljub vsemu ostalo še slovensko. Slovenska beseda v cerkvah peša, ker se načrtno manjša število slovenskih duhovnikov med beneškimi Slovenci. Otroke v najbolj zakotni vasi vabijo v otroške vrtce, kjer ne smejo govoriti v slovenskem materinem jeziku.

Položaj slovenske manjšine v Italiji je bil pred nekaj leti še precej slabši. Danes se je po naporih naprednih sil v italijanski republiki premaknil v naprednejšo smer. V vodstvo države so stopile sveže sile, tako da je program današnje vlade že naprednejši. Vse to se odraža na raznih področjih javnega, političnega in družbenega življenja. V tržaški občinski odbor je vključen zdaj tudi Slovenec, tudi v vodstvo goriške pokrajine in občine sta bila po 40 letih pritegnjena dva Slovenca. Deželni svet dežele Furlanije-Juljske krajine je izglasoval omembe vredne ukrepe. „To so spodbudna dejstva“, pravi dobesedno Boris Race, „dejstva, ki bi nam mogla obetati boljše čase, če bodo danes odločujoče sile hotele nadaljevati pot, ki so jo ubrale po tolikih pomislekih in predsodkih... Izražamo svoje nezadovoljstvo, da ne uživamo še vseh pravic in da nismo deležni vse zaščite, ki jih določata ustava in Londonski sporazum... Z današnjim bratskim srečanjem pričenjamo na svečan in prazničen način tesneje sodelovanje med našimi organizacijami, med vami Slovenci iz Avstrije in nami Slovenci iz Italije. Izmenjali si bomo izkušnje, ki bodo obojim koristne. V tesni povezavi z matičnim narodom v Jugoslaviji, ki s tako pozornostjo sledi, kako živita njegova sestavna dela v obeh sosednih državah, ter z oporo, ki si jo bomo medsebojno nudili, bomo lažje premagovali naše težave.”

Kulturnemu sporedu je sledila prijetna družabnost, ki je navezala in poživila vezi med Slovenci iz Italije in Avstrije. Podobna usoda zbližuje in vzbuja medsebojno zanimanje za razmere in pomoč. Obema narodnima manjšinama je potreben boj za obstanek in vsestranski razvoj, obe pa veže in bogati jezik, srčna kultura in kulturne stvaritve slovenskega naroda. Vsi črpamo iz istih virov in zakladov, zato polagajmo v našo slovensko zakladnico tudi naše skupno delo!

Stajica

Andrej Kokot

Zaman se trudiš, sinko moj,
da bi prelezel te ograje.
Daj, da ti pomaga očka tvoj
in te reši iz te staje.

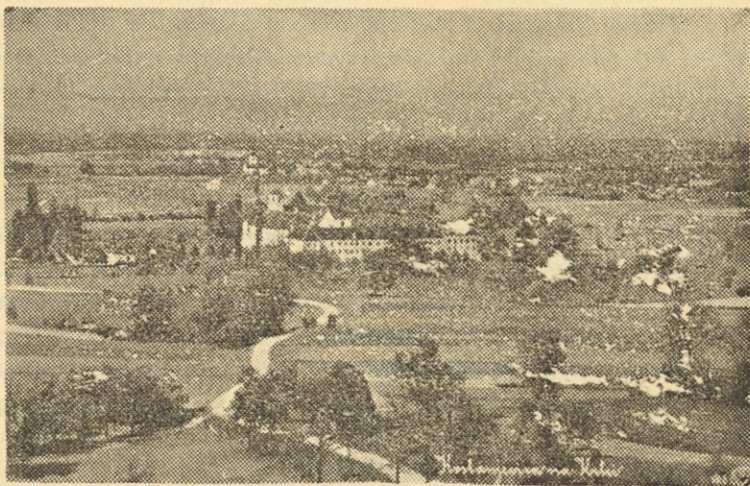
Kmalu prerastel boš pregrade,
v bistvu pa bo vse ostalo kakor je;
ovire tu in tam pred tabo bodo stale,
le očka bo preslab, da ti pomagal bi čeznje.

Žižkova „Miklova Zala“ iz Kostanjevice

Vigredi 1966 je na povabilo Slovenske prosvetne zveze gostovala na Koroškem igralska skupina prosvetnega društva »Lojze Košak« iz Kostanjevice ob Krki. V Kulturnem domu občine Bekštanj v Ločah ob Baškem jezeru je uprizorila ljudsko igro Frana Žižka »Miklova Zala.« Izvajanja kulturnega društva so na splošno navdušila slehernega gledalca. Društvo ima celo vrsto dobrih,

prišlo v Loče, da nam predstavi tam tradicionalno igro v besedi, pesmi in plesu. S svojim gostovanjem na Koroškem pa je prosvetno društvo iz Kostanjevice spletlo tudi prijateljske vezi med malim mestecem ob Krki z bogato kulturno in umetniško tradicijo in pa domovino Miklove Zale.

Zgodba o Miklovi Zali je večno živa zgodba iz slovenske koroške zgodovine.

Kostanjevica na Krki

naravnost izvrstnih igralcev. Ni čuda torej, da se v tem majhnem mestu vrši vsako leto Dolenjski kulturni festival. Okoli 70 igralcev je z »Miklovo Zalo«

Žižkova »Miklova Zala« pa je sodoben prikaz naše zgodovinske junakinje, ki je skozi vse čase veljala in velja tudi še danes za poosebljenje zvestobe sloven-

Miklov dom v Svatinah, rojstna vas Miklove Zale

skega ljudstva na Koroškem domu in narodu. Gotovo smo že večkrat brali Sketovo povest in sami pripovedovali zgodbo iz turških časov, kolikokrat smo že sodoživljali usodo junakinje na odru, pa vendar nas vsaka nova prireditev znova zadene in gane; vedno se nam snov zdi nova, pač zato, ker je tako blizu usodi slovenskega ljudstva na Koroškem. Še ni nehala tožiti Zala po domu in po svojcih, ki se jih spominja v daljni tujini.

Zato ni čuda, da so se ob »Miklovi Zali« zbrali spet Slovenci iz vseh predelov južne Koroške, da z zvestobo njej poživijo hkrati zvestobo materinemu jeziku, narodu in domu. Dvakrat so nastopili gostje iz Kostanjevice in obakrat je bila dvorana v Ločah mnogo premajhna, da bi mogla sprejeti vase vse gledalce. Med gosti so bili tudi jugoslovanski generalni konzul France Pirkovič z ženo in dugimi člani konzulata ter številni predstavniki slovenskih organizacij in

ustanov na Koroškem. V imenu delegacije iz Kostanjevice, ki je prišla pod vodstvom župana Frana Dragana, je spregovoril predsednik občinskega odbora Peter Markovič, ki je dejal, da je skupino iz Kostanjevice ob njenem obisku na Koroškem presenetilo zlasti veliko zanimanje našega ljudstva za kulturo.

Miklova Zala nam je znamenje vere in upanja v življenje našega naroda. »Živel je pred stoletji prav tako kot je živel pred desetletji in živi še danes — živi, ker je ostala zvesta domu in rodu. Kot taka bo živela tudi naprej, iz roda v rod nam bo ostala simbol naše zvestobe«. Tako je pozdravil predsednik Slovenske prosvetne zveze dr. Franci Zwitter igralsko skupino. Ker živi Miklova Zala v srcih vseh Slovencev, je bila tudi Žižkova uprizoritev velik uspeh in kulturni užitek. Tudi Žižkova Zala je bila naša kot je bila naša v neštetih predstavah Špicarjeve dramatizacije širom po naših krajih. Naša kot sta jo pred časom

pionirsko pripravila dr. Mirt Zwitter v Glinjah in inž. Tonči Schlapper na Kostanjah. Reči pa moramo, da je Žižkova »Miklova Zala« v uprizoritvi društva iz Kostanjevice daleč presegla okvir amaterstva, da si je s svojo dinamiko utrla pot tudi v ožji domovini Miklove Zale. Posebej so navdušile še stilizirane koroške narodne noše.

V vlogi Zale smo srečali Vero Koljančičevo. V vlogi Davorina, ki mu je Žižek poleg naslovne junakinje namenil glavno mesto, pa je nastopil poklicni igralec Miha Baloh. Ivan Mlakar je upodobil starega Serajnika. Rozika Jankovič je igrala vlogo stare Miklove, kmečko ženo in mater. Zalina nasprotnica v igri, Al-

mira, je bila Marija Šketa. Jože Jankovič je uprizoril Tresoglava, Stane Arnšek pa Miklovega Marka. Stanko Jordan je igral vlogo Mirka. Priznanje pa so zaslužili tudi režiser Lado Smrekar, scenograf Vlado Rijavec ter koreograf Marjan Kralj.

Nepozabni nam bodo ostali prizori izpod Jepe, kjer je koroškemu človeku nanovo zaživel lik Miklove Zale. Prireditelje nam bo ostala v najlepšem spominu, utrdila nam je ljubezen do življenja na domači zemlji. Gotovo pa je tudi gostom iz Kostanjevice postala Miklova Zala bližja, ko so zaključili svoje gostovanje na Koroškem z obiskom v Svatnah, v Zalinem rojstnem kraju.

90. rojstni dan Janka Oitzla

Lani je Janko Oitzl s Polane pri Bistrici v Rožu stopil v devetdeseto leto svojega življenja. Razumljivo je, da so se za ta praznik zbrali okoli njega njegovi otroci, svakinje in svaki ter vnuki in pravnuki, ki so skupno z njim proslavili častitljivi življenjski dogodek. S podoknico pa mu je prihitel čestitati tudi pevski zbor sveškega prosvetnega dru-

štva »Kočna«, katerega duša je bil jubilarant dolga leta.

Kakor je bila pot koroških Slovencev trnjeva in smo bili vedno znova prikrajšani za svoje narodnostne pravice ter nam je bila na gospodarskem in socialnem polju prizadejana krivica za krivico, prav takšna je bila tudi življenjska pot Janka Oitzla, vseskozi trda in marsikdaj trnjeva. Rodil se je pri Št. Lenartu pri Sedmih studencih. V starosti dveh in pol leta je zgubil svojo mater, s 16 leti pa še očeta. Tako se je moral že kot otrok začeti prebijati skozi trdo življenje revnega človeka. Ko se je v Beljaku pod najtežjimi pogoji izučil mizarstva, je prepoštoval Koroško, Štajersko in Tirolsko, da bi se poklicno izpopolnil. Pri tem je nešteto krat okušal na lastni koži zapostavljanje in izžemanje delovnega človeka tiste dobe. Prav to življenje pa je kalilo njegov vrli značaj in mu vlivalo spoznanja in samozavest, s katero je tudi pozneje

premagoval še večje težave in krivice, ki so mu bile prizadejane.

Ko je odslužil vojaški rok, je postal orožnik. Med drugim je služboval v Borovljah in Celovcu, naposled pa na Bistrici v Rožu, kjer so ga leta 1918 prevzele takratne jugoslovanske oblasti. Prav zato je bil po ljudskem glasovanju leta 1920 po 30 priznanih službenih letih brez pokojnine vržen iz službe in mu je bilo odvzeto avstrijsko državljanstvo. Leta med prvo in drugo svetovno vojno so bila zanj najtežja leta. Družino petih otrok je moral s svojo ženo Uršo preživljati z delom na njeni majhni kajži in s svojimi ljubljenimi čebelami. Vsaka prošnja, da bi spet dosegel državljanstvo in da bi lahko nastopil staro službo ali pa prišel do pokojnine, je bila odbita. Vendar Janko Oitzl ni klonil in je ostal, kar je bil. Vsa ta leta v njegovo pozno starost smo ga sreča-

vali pri delu naših narodnih organizacij širom po Rožu in brali njegove prispevke v „Koroškem Slovincu“ in pozneje v „Slovenskem vestniku“ ter drugih listih. Šele druga republika Avstrija mu je delno popravila desetletne krivice, ko mu je vrnila državljanstvo in mu priznala skromno „užitnino“, namesto zaslužene pokojnine. Janko Oitzl je še čvrst in delaven; še za naš letošnji koledar je prispeval članek, utrinek iz zgodovine koroških Slovencev. Kot pisec družbene kronike društva „Kočna“ je za beležil precejšen kos slovenske zgodovine na Koroškem in je živ almanah neumornih prizadevanj koroških Slovencev za svoje pravice.

Visokemu jubilarantu Janku Oitzlu čestitajo naše narodne organizacije poleg prijateljev, znancev in svojcev. Številnim čestitkam in željam pa se pridružuje tudi naša tiskana beseda.

Ivan Cankar - poet dunajskega Ottakringa

Vemo, da je Ivan Cankar več let svojega življenja prebil na avstrijskih tleh, največ na Dunaju. Značilno za njegovo bivanje v naši deželi pa je, da je šel neopažen skozi avstrijsko metropolo. Ni Nemca, ki bi tako živo opisal dunajski 16. okraj, kot je to storil Ivan Cankar. In kljub temu je šel nepoznan mimo Dunajčanov.

Ivan Cankar je prispel na Dunaj leta 1896, to leto je tudi prvič vpisal tehniko. Kratek čas, kar sem bil na Dunaju, sem porabil tudi za to, da sem si ogledal kraje, kjer je Cankar živel. Lektor za slovenščino na dunajski univerzi, dr. Piuk, nam je mnogo pripovedoval o Cankarju in njegovem življenju. Za podlago temu sestavku o našem največjem Slovencu pa mi je služila tudi 750 strani obsegajoča Kraigherjeva knjiga „Cankar“, izšla pri Cankarjevi založbi v Ljubljani leta 1958.

Svoje stanovanje na Dunaju je moral večkrat menjati. Stanoval je v Schönbergstraße 28, 4. nadstropje, v 4. okraju; v Dosaigasse 1, 3. nadstropje, soba 21, v 9. okraju; v Hollagasse 27, 2. nadstropje, soba 21, v 7. okraju; v Sobiestigasse 14, 2. nadstropje, soba 15, v 9. okraju; v Maria Enzersdorfu, Hauptstraße 9. Novembra 1899 pa se je preselil v 16. okraj, v Lindauergasse 26, 6. nadstropje. V zid te hiše je vžidana tudi spominska plošča. Nekaj časa je stanoval tudi pri Janezu Puglju, dokler sobe ni prepustil svoji nečakinji Marici Krušičevi.

Svoja bivanja na Dunaju je popisal v „Mojih izbah“. V tem delu opisuje pred vsem svoje zadnje stanovanje v Lindauergasse, kjer sta ga Löfflerjeve vzele pod svojo streho. Mati Albina in posebno njena hčer Štefka Löffler se nešteto krat

Slovo

Prijatelja je nekaj zadržalo,
(tudi nanjo čakal sem zaman),
grem — v mestu se ne bo poznalo,
če bo jutri eden manj.

Zato, natakaj, vina! —
da hitro utopim slovo.
Potem adijo, hladna ti tujina!
Doma me v pozdrav
vsaj pes oblajal bo!

Andrej Kokot

pojaviata v njegovi literaturi. S Štefko se je dolgo časa ženil. 18. novembra 1906 je pisal bratu Karlu: „Zdaj delam na vse pretege — ampak vendarle se bojim, da pred božičem ne bo nič s poroko“. 7. decembra 1906 pa je pisal Schwentnerju, založniku v Ljubljani: „Ne pomiluj me nič, da tako delim tisti honorar, ki sem ga dobil za svojo ‚veliko reč‘“ — V domovini je bila krstna uprizoritev njegove drame „Za narodov blagor“ — Cankar pa je ostal rajši na Dunaju. Šlo mu je torej za res. 21. decembra 1906 je pisal: „Rad bi bil doli (namreč v Ljubljani, ob krstni uprizoritvi), pa sem si premislil. Kupim rajši dekletu bluzo“. Cankar je sanjal o drugi krstni predstavi; o predstavi, ki bi bila tudi Štefkina krstna predstava. In 10. julija 1907: „Tudi brez tisočaka bo moralo iti. Če bi hotela čakati, da postaneva milijonarja, potem bi lahko obadva dobršno ostarela. Nekaj podobnega je pač že na Dunaju rekla mati“.

Cankarjeva čutnost je bila od vsega začetka usmerjena na Šefko. Albini, njeni materi, se je počasi odtegnil kot ljubimec. Cankar ji je bil bolj oskrbnik kot ljubimec. Albina je verjela, da si bo Cankar osvojil tudi odre v Avstriji in Nemčiji. Zato mu je darovala Šefko. In Cankar je odlikoval to dekle v črtici „Poet Peter“. Tu najdemo najbrž Cankarjeve edine verze, ki mu jih je navdahnila Štefka Löffler. „Njena duša odpira trepalnice. A jaz se sklanjam čez njo, da popijem prve jutranje žarke, da jo povedem v žareči poldan“. Ti verzi so ostali le Cankarjev osnutek. Štefka je model Minke, junakinje v Poetu Petru. Minka je šla v vodo, z modelom Minke, s Štefko pa se je Cankar ženil in pisal Finžgarju: „Tukaj sem večen tujec“, 2. februarja 1907 pa bratrancu Izidorju: „Na Dunaj pa moraš priti prej, namreč na „ohcet“ v začetku februarja“. Že decembra 1906 mu je bil pisal; da hoče v sedmih dneh napisati „Niobo“, dramo, da bo ljudstvo trepetalo ob njenih gestah. „In če se mi bo potem ljubilo, napišem drugo za nameček“. „Nameček“ bi naj bilo „Pohujšanje v dolini Šenflorijanski“. Kmalu nato je odložil vsa tri dela, od katerih je bilo največje „Marta“. S tem je zaključil pismo: „Pridi čisto gotovo. Rad bi že videl, kako se bo smejala moja nevesta tvoji neizmerni dolžini“.

15. februarja 1907 je pisal bratu Karlu: „S poroko ni bilo za zdaj nič: nisem mogel kljub vsemu delu in naporu pripraviti dovolj denarja“. In štirinajst dni nato: „Vse moje zadeve so se izjalovile“.

Za šestdesetletnico cesarjevega vladanja so pripravljali na Dunaju gledališke predstave v jezikih vseh avstrijskih narodnosti. Cankar ni bil pripravljen ničesar pisati. Stvar bi morala biti „v prvi vrsti etnografska in šele mimogrede umetniška. To sodi v cirkus, ne pa v gledališče. Ob takih okoliščinah bi jaz smatral vso prireditelstvo za profanacijo in zasmehovanje nenemških narodov“. Avstrijski Nemci bi bili radi zatajili ali vsaj zamolčali pred svetom vse svoje slovanske jezike in narodnosti, ki so tvorili večino v državi. Cankar piše Mariji Reisner, ki se je zanimala za stvar: „Čez tri tedne, mislim, bo dovršen roman za „Matico“. Ker ga pišem s srčno strastjo, ne bo slab. Vse, kar človek resnično iz sebe napravi, brez ozirov in brez pomislekov, je zmerom dobro... In sploh sem prepričan, da ne more biti

umetnik, kdor ni odkritosrčen do zadnjega. Iz tega pa spet sledi, da je tak umetnik najbolj osovražen: zakaj tisto, kar je globoko v srcu, je vselej v nasprotju s življenjem in nazori „spodobne“ družbe.“

Roman je pisal „s srčno strastjo“. Ko se je napotil leta 1906 kot politični kandidat z Dunaja v svojo domovino, je tam srečal Mici Kessler. Pri njej, šolarki, je čutil prvikrat resnično ljubezen za življenje. Kot Prešeren je tudi Cankar ljubil samo mlade lepe deklice. Pobegnil je na Dunaj, tam napisal „Pravično kaznen božjo“, porogljivo karikaturu, nato „Pohujšanje“. Kot kandidat ni bil uspel ne pri volitvah, ne v družbi in ne v ljubezni. Preburno, s predrznimi prijemi se je poglaval za Mici, za „rožo čudotvorno“.

Ko je Cankar napisal „Križ na gori“, je razodel vero v ljubezen in v domovino. Mate in Hanca sta odhajala iz Globeli v prepričanju, da se vrneta, in sta verjela. V naslednjih njegovih knjigah pa je pesniku ta vera zatonila. V prozi „Za križem“ so zaključki obup, osebni upor in smrt; svoje zgodbe v tej knjigi je imenoval „bajte“. „Jure“ je prva zgodba v knjigi, napisal jo je leta 1907 po tragični smrti svoje sestre Karoline. Po smrti sestre je napisal tudi „Ministranta Jokca“ (1905) brez vsake socialne ostrine in karikature. Lina je bila leto in pol starejša od Ivana, Karel pa leto in pol mlajši od njega. Od vseh sester je prišla samo Lina služiti na Dunaj. V 3. poglavju „Mojega življenja“ opisuje, kako ga je Lina naučila krasti hruške iz omare; večkrat ga je zapeljala v kakšno hudobijo.

V romanu „Mimo življenja“ gre za pesnikovo mladostno dobo, za njegovo najbolj osebno in najbolj boleče doživljanje. Smrt sestre Line ga je spet tesneje spomnila na mladost. Ves čas je obupaval, mislil celo na samomor. V ljubezni so se mu lovile oči za dozorevajočo Štefko. V „Tinici“-Štefki je izpovedal: „Hinavstvo je bilo moje vstajenje“. Hrepenel je v domovino, vedno pogostejše se je napil, da se je opotekal. Štefkina sestra je smrtno zbolela. Zamanj se je zdravila v Siechenhausu v 18. dunajskem okraju, v Antonigasse. Tu jo je Cankar večkrat obiskal; to bolnico je ovekovečil v delu „Hiša Marije Pomočnice“.

Cankarjeva knjiga „Mimo življenja“ je nekak uvod h knjigi „Za križem“. Zgodbe v tej knjigi so žalostne, ottakrinške, tragične. Cankar se je bil vrnil iz domovine, v srcu ga je skelela „roža čudotvorna“ — Mici Kessler. V Ottakringu se je čutil samega, zapuščenega, s „čudno bridkostjo“ v srcu. Bil je v stiskah in pomanjkanju, bila je doba gospodarske krize. Delavci so bili na cesti, v ulicah lakota in strah in groza in trupla. Cankar je ostajal v svoji sobi in si še tesneje zagrinjal okno. V zgodbo „Budalo Martinec“, zgodbo s klanca siromakov, je vpletel pesnik mnogo avtobiografije. „Zdenko Petersilka“ je nova, grozna tragedija v ottakrinški ulici, „v tem temnem kraju“, „v pregnanstvu“. Tu je prvikrat opazil „črno procesijo“ skozi okno. „Brez doma“ iz leta 1907 opisuje življenje treh Čehov na Dunaju. „Kovač Damijan“ se je zaljubil v Štefko. Tudi zgodba njenega očeta je Löfflerjeva. To delo je Cankar zaključil z besedami: „Sam sem bil žalosten; tako sem šel na Štefkin grob, da bi videl tisti ponižni leseni križ,

ki oznanja njen spomin". Cankar je hotel s tem povedati: Štefka je zame mrtva. Od njenega groba se obrača k Mici in si želi odgovora na vprašanje: Kam? K roži čudotvorni v domovino — „v dan" ali v ottakrinško noč?

Maja 1908 se je napotil z Dunaja v Ljubljano. Po prihodu se je prav gotovo zglasil na Bleiweisovi cesti 4, kjer so stanovali Kesslerjevi. Nad svojo ljubezniijo do Mici pa je obupaval, saj niti dotikljajev s konci svojih prstov ni dosegel. Najboljše udobje mu je bilo zagotovljeno še vedno pri ottakrinški Štefki in njeni materi.

1. maja 1908 je v Trstu govoril o Trubarju, o slovenski prozi in slovenskem jeziku. Poudaril je „železno resnico, da so slovenske dežele kakor črn madež na avstrijskem zemljevidu". V pismu Štefki je naglasil, da se hoče preseliti z Dunaja v Trst. „Stanovali bi zunaj mesta na obali v kmečki hišici".

V romanu „Novo življenje" je v Minki upodobil spet Löfflerjevo Šefko. Delo je napisal v umetniškem razpoloženju iz leta 1898, v ottakrinškem, löfflerskem okolišju. V tem dekletu je skušal združiti vse svoje dotedanje ljubice, ki jih je v umetniški upodobitvi zapisal smrti. Na njih mesto je stopila Mici, vse druge, vse „prelepe ciganske devojke" so bile samo „preteklost in greh". Ni čuda, da si je Cankar želel novega življenja v domovini, ne več v Ottakringu. Pa so mu vsi načrti splavali po vodi. Kriva je bila gosposka, meščanska družba, da je vse njegovo življenje potekalo tako siromašno in klavrno in da se je omamljal z vinom, ko je stopal v najvažnejšem trenutku svojega življenja pred „rožo čudotvorno". In vrnil se je nazaj v Ottakring: 17. decembra 1908.

Tri mesece prej, 13. septembra 1908 je imela Ciril-Metodova družba svojo letno skupščino v Ptuj. Tedaj so Nemci, ponajveč akademiki iz Gradca, nemčurji iz Maribora, Celja in drugod uprizorili divje demonstracije proti Slovincem. Rjovele so in vihteli palice, topli in brcali so otroke ter na Slovenke v belih bluzah metali s črnilom napolnjena jajca. — Teden dni nato so bile protidemonstracije v Ljubljani. Cankarjevo pismo Štefki nam priča, kako različno, kako živinsko je nastopila avstrijska oblast zoper slovenske demonstrante v Ljubljani v primeri z nastopom v Ptuj zoper Nemce. Ivan Cankar si je želel „domov": na Dunaj.

Na Dunaju se je takoj lotil dela, literarnega ustvarjanja. „Dopisujem se samo z Levstikom..." To leto je Cankar na Dunaju mnogo delal. Za celjski Narodni koledar je poslal „Zgodbe o zaplenjenem pravičniku", Schwentnerju je ponujal „Zgodbo o Šimnu Sirotniku" za 400 kron. Za Mohorjevo družbo je napisal „Zgodbo o dveh mladih ljudeh" in „Krčmarja Elijo", za Schwentnerja je pisal „Kurenta".

Okoli leta 1900 se je bil Cankar pri Löfflerjevih kar oddahnil. Zdaj pa so nastopili zopet slabši časi. Delal je mnogo tudi v onih letih. V „Popotovanju Nikolaja Nikiča" je opisoval Dragotina Ketteja; delo je napisal po Kettejevi smrti na Dunaju. Kette je bil 1897/98 v osmi gimnaziji v Novem mestu, Cankar je bil prve dni julija 1898 že v Pulju. Po maturi je bil Kette v Zagorju na Notranjskem, jeseni je odšel k vojakom v Trst. Tam je zbolel za jetiko. 19. marca 1899 je prispel

na smrt bolan v Ljubljano. Murn in njegova gospodinja Polona Kalan sta ga sprejela v cukrarno, kjer je 26. aprila 1899 umrl. Dve leti pozneje, junija 1901, je umrl v cukrarni še Josip Murn-Aleksandrov. Po njegovi smrti se je Cankar pozanimal podrobneje za obliko cukrarne. V „Tujcih“ je opisoval spet Štefko; napisal je komedijo „Za narodov blagor“, dramo „Kralj na Betajnovi“, potem roman „Na klancu“; izdal je „Knjigo za lahkomišelnih ljudi“ in novo „Erotiko“. Ves ta čas je doživljal gola razočaranja in si je želel, da bi se napotil za Kettejem in Murnom. Ko je snoval „Življenje in smrt Petra Novljana“, mu je namenil stanovanje v cukrarni. V „Siromaku Matiji“ se je poslavljajal od Štefke. V svoji ottakrinški izbi je sedel in pisal, kako se je pripeljal v Kranj ob Savi, da bi se poslovil od nje in vseh ljubic.

Marca 1909 je začel pisati povest „Pravica za pravico“, avtobiografsko zgodbo, ki je v njej opisal svoje razmerje z ottakrinško Štefko. V okviru zgodbe je bil pisatelj, v zgodbi sami njen junak. Pisal je na Dunaju in v sosedni sobi je Štefka šivala kravato, on pa je bil s srcem in mislijo v blejskem kotu, v bližini Kesslerjeve vile. V „Pravici za pravico“ se je pesnik sam sodil in kaznoval v prvi vrsti za grešno nezvestobo Štefki.

1. maja 1907, dva tedna po volitvah, je izšla „Kristusova procesija“. Kristus v rdeči halji je vodil ljudstvo, „ponižane in usuznjene“. Naslednje leto, 1908, je napisal črtico „Za križem“. Spet je šla procesija po naši zemlji, vodil pa je ni več Kristus, temveč tujec. Vendar Cankar ni bil zadovoljen. Spomladi 1909 je začel pisati „Kurenta“, ki je izšel istega leta za božič. V „Hlapcu Jerneju“ je šlo za posameznika, za hlapca, ki ga je pognal mladi gospodar od hiše. Pri „Kurentu“ gre za ves slovenski narod, za vse njegove sloje, za njegovo bodočnost. Gre končno tudi za to, kar mu je pisala Štefka v Sarajevo: „Slovenci naj se sramujejo do dna duše, da jim je tako malo mar njihovega največjega pesnika. Kadar boš mrtev, ne boš potreboval ničesar več. To jim že lahko poveš“. Ta Štefkina beseda bo ostala.

„Hlapci“ so bili prepovedani. Cankar pravi: „Z mojo dramo so napravili nedopovedljivo nesramnost. Če bi jo bil cenzor takoj prepovedal, gotovo bi se jezil, a stvar bi bila opravljena. Tako pa roma zdaj moje uboge muze dete od Poncija do Pilata. Vse stresa z glavami — in zdaj naj potuje drama še na Dunaj k osrednji vladi.“

Deželna vlada je osumila 62 sumljivih mest. Pa je Cankar razpisal nagrado za onega, ki bi teh 62 sumljivih mest označil.

Potem najdemo Cankarja spet v Ljubljani. Z Etbinom Kristanom se je prepiral zaradi političnega koncepta; Cankar je bil za politično zedinjenje Jugoslovancev, za načrt, ki je danes uresničen. Etbin se je zavzemal za integralno jugoslovanstvo. Cankar se je nastanil na samotnem Rožniku pri Nini, kamor mu je bil pomagal Cvetko Golar. Ne Golar in ne Cankar se nista zavedala, da je našel Cankar tu nov dom za prihodnjih sedem let.

Vso dobo je bilo Cankarju težko za denar. Decembra 1909 se je v največji stiski obrnil na Nemca Bamberga in ga prosil za predjem za tri nove novele za zbirko „Mimo življenja“. Stvar se je izjalovila po Cankarjevi krivdi in knjiga „Mimo življenja“ je izšla šele dve leti po Cankarjevi smrti.

Ker pri Bambergu ni nič opravil, se je 19. decembra 1909 obrnil na Mohorjevo družbo v Celovcu. Tri njegove knjige so že imeli in Cankar je obljubil, da bo napisal še eno. Zdaj je prosil za sto kron. Tajnik Valentin Podgorc mu je odgovoril, da je to nemogoče, ker bo seja šele v januarju. Svetoval mu je, da bi moral „s svojim talentom narod vzbujati k veri, k delu, k zaupanju v samega sebe“. Kljub temu, da je bil drugačnega mnenja kot Mohorjeva družba, pa je pisaril v Celovec; da bi mu poslali „vsaj 100 kron brzojavno. Sveti večer je pred durmi in jaz ne morem na Dunaj, kjer me čaka dom in nevesta“. Blagajnik Apih mu je naslednji dan odgovoril, da mu ne more poslati nobene vsote: „Večina naših članov noče proizvodov Vaše struje, ki so žal v veliki večini le karikature slovenskega kmeta“. Cankar je odgovoril 2. januarja 1910: „Vi trdite, da moji junaki hodijo s sklonjeno glavo po megli in blatu. Kje so tisti junaki? Podtaknila mi jih je neka kritika, v resnici pa jih ni. Tiste tri povesti, katerih rokopise že imate, so: „Tragedija obnemoglega delavca.“ „Zgodba dveh mladih ljudi“, ki se nazadnje povzdigneta do krepkega življenja. „Tipično propadanje neke dolenske vasi“, katero pa reši in vzbuja mlajša generacija. V vseh treh povestih torej: kot iz doline nazvgor. Ali bo to koga pohujšalo? Kar se pa kmetov tiče: jaz sem bil med njimi rojen in vzgojen; poznam jih tako dobro, da sem si upal javno reči: Jurčičevi kmetje so karikature.“ Apih mu je odpisal 10. januarja 1910 kritično, a za Cankarja le preveč „katoliško“: Mohorjeva družba je pač cerkvena bratovščina, ki bi se morala podreti, če bi se izneverila svojemu namenu. „Ali je umestno sprejemati in honorirati spise od pisateljev, ki nimajo moralne kvalifikacije za pospeševanje delovanja bratovščine?“ Cankarja je treba spreobrniti tako, da ga bodo „kdaj slavili kot literarnega mesijo slovenskega“. Cankar ni mogel polemizirati z Apihom. Napovedal mu je zbirko, v kateri bo obširno razložil svoje poglede na umetnost — „Belo krizantemo“. Cankar si je pač domisljal, da bi se morali tudi pri pobožni družbi bolj ozirati na kvaliteto spisa kakor pa na pisateljev svetovni nazor in na njegovo politično prepričanje. „Grenka je ta misel“, pravi, „dvajset knjig sem napisal, med njimi nekaj lepih — za plačilo pa tako življenje“.

Pa kljub vsemu je bil Celovec zanj druga dežela, dežela onkraj Karavank. In „cerkvena bratovščina“ se je pripravljala, da natisne njegovih „Troje povesti“. Ponujal je nov rokopis. Pisaril in prosjačil je še trikrat ali štirikrat, ne da bi kdo odgovoril. Šele 17. marca je prejel dopis, v katerem mu „zamerijo že tako nedolžno reč, kakor je bila črtica ‚Sv. Janez v Biljkah‘. To čakanje in cincanje človeka tako depremira, da še za delo ni sposoben. Odpravil bi se že zdavnaj na Dunaj, ki je moj pravi dom... Slovenski umetnik nima v vsej domovini še toliko kredita

kot najslabše plačani zidarski pomočnik. To ni sramota za umetnika, temveč za domovino." To leto se je Cankar zares potrudil, da bi se ukoreninil v celovški družbi; da bi si pa s celim ducatom pisem izprosil vsaj nekaj honorarja, tega ni dosegel. Kljub temu, da se je skliceval na potrebo svojega nujnega povratka na Dunaj in na ženitev s Štefko Löffler. Bilo je jasno, da mu je bila misel na to ženitev najprimernejši prijem, kadar je prosil za denar pri ljudeh, pri katerih taki vzroki še največ zaležejo. „Zgodba o Šimnu Sirotniku“ je bila namenjena Schwentnerju, pa jo je poslal v Celovec, ker si je obetal iz Koroške boljšega honorarja.

Začetnika slovenske moderne imenujemo Ketteja in Cankarja. Župančič se je preselil šele kot petošolec iz novomeške gimnazije v ljubljansko. Slovenska moderna je rasla že od prvih devetdesetih let iz „Zadruga“. 14. aprila 1895 je potres razrahljal Ljubljano, pa tudi člane „Zadruga“. Kette je bil zaradi nekih pohujševalnih pesmi izključen iz ljubljanske gimnazije. Stanoval je v baraki na Ledini, pozneje na Friškovcu, kjer so nekoč obešali obsojence. Šolsko leto 1895-96 je zamenjaril. Cankar se je na Vrhniki pripravljal, da ponovi maturo. To leto sta se največ družila. V cukrarno sta malo zahajala; kadar je bil Cankar v Ljubljani, je navadno stanoval pri Ketteju. Jeseni 1896 je šel Kette v Novo mesto v sedmo, Cankar pa na Dunaj.

V cukrarni, najprej na dvorišču, je stanoval po potresu Josip Murn. Slovenska moderna je dozorevala okoli leta 1899, ko je prišel Dragotin Kette na smrt bolan iz Trsta v Ljubljano. Tedaj je kot pesnik in umetnik dosegel svoj vrh, saj je bil telesno že do kraja izčrpan in je v cukrarni samo umiral od 19. marca do 26. aprila. Pred smrtjo je s posredovanjem Aškerc in Govekarja prodal svoje pesmi Schwentnerju. Skoraj istočasno sta izdala Ivan Cankar in Oton Župančič svoje prve zbirke: Cankar „Erotiko“ in „Vinjete“, Župančič „Čašo opojnosti“. Josip Murn se je že prej uveljavil s ciklom „Noč“.

Literarni zgodovinarji trdijo, da je ljubljanska cukrarna, to čudno poslopje pomenilo v Cankarjevem ustvarjanju vrh med domačim Klancem in dunajskim Ottakringom. Klanec in Ottakring je podrobno poznal, cukrarne pa se je ob Kettejevi smrti le približno spominjal.

Še na Dunaju je napisal Cankar „Legendo o Kristusovi suknji“ (1909), januarja 1910 „Marto in Magdaleno“ in pa novelo „Mira“. V zadnjem delu se je pesnik najiskreneje izpovedal. Končal je trilogijo „Volja in moč“ in „Lepo Vido“, dramo ponižanih in užaljenih, dramo osleparjenih za kruh in življenje. V „Pismu Jeremijevem“ je obračunal s preživetim liberalizmom.

Njegova gospodinja na Rožniku, Nina, se je preselila na Koroško, v okolico Beljaka. „Tudi njo izgubljam“, si je dejal. Kaj je še imel? Sebe in vse nekdane ljubice je pokopal. Njegova dunajska „stvar“ je bila mimo. Samo literarno te „stvari“ s Štefko še ni zaključil. Začel je „Ženitovanje“, pa je že v samem začetku namenil nevesti smrt, tokrat tudi literarno smrt: napotil se je k vozniku. „Res je ...

kam naj bi vozil? Kamorkoli! V Retz, ali v Waidhofen, ali v Oberhollabrunn". Lepa Anka si je nadela svojo belo poročno obleko in sive čevljičke. „Zares v Oberhollabrunn, naravnost v Oberhollabrunn!"

Ženin in nevesta sta molčala „prav do Floridsdorfa, do mogočnega mostu čez Donavo. Črna in tiha je bila Donava globoko pod silnim mostom... Tukaj je temni, strašni obroč velikega mosta." Tovarna ob tovarni, dimnik ob dimniku, kakor daleč seže pogled. Iz takih krajev, iz ottakrinškega, fabriškega predmestja sta bila ženin in nevesta.

V Korneuburgu si je hotel voznik odpočiti. Ljudje so gledali prezirljivo nanje. Tudi v Stockerau so gostje strmeli vanje „z brezsravnimi očmi". Poti ni bilo kraja, in nikjer človeka, da bi ga vprašali za pot. Potem so dospeli in krenili kar na ženitovanje. V Mittergrabern. (V Mittergrabern so hodili Löfflerjevi na počitnice). — Cankar je čudovito opisal svoj „potopis" ženitovanja „Iz Ottakringa v Oberhollabrunn". Ponorčeval se je iz sebe, ženina, in iz neveste Štefke. Cankar je zaključil svojo drugo življenjsko dobo, ki jo je bil začel z neposvečenim zakonom s Štefko konec leta 1906 in jo nadaljeval z iskreno ljubeznijo do „rože čudotvorne".

6. maja 1911 se je Cankar pripeljal iz Slovenskih goric v Celovec. Šlo je za llešičevo izzivanje. Cankar je zapisal: „V Celovec sem prišel slepe miši loviti". V Ljubljani je dobil stanovanje pri Bergmanovih; tam je ostal do božiča 1915. Nina Bergmanova mu je bila zelo požrivovalna gospodinja. Dr. Tine Debenjak je celo napisal v svojem „Šopku Cankarjevih pisem", 1943: „Nudila mu je vso oskrbo ter ga sprejela v družino kot člana, ne da bi mu kdaj predložila račun". Pozneje so se Bergmanovi preselili na Koroško.

Spomladi 1912 je Cankar poslal svoj življenjepis listu „Cizare". V ogrodju za ta spis pripoveduje Cankar tudi, kako je bilo leta 1896, ko je prišel prvič na Dunaj. Tu izpoveduje tudi: „Leta 1909 sem dal Dunaju slovo".

Marca 1912 je napisal novelico iz ottakrinškega življenja „Nagnilo se je sonce". Napisal je novelo „Marjaž". Obe sta izšli šele avgusta v Domu in svetu. V svojih dunajskih letih je igral marjaž z mladim, neozdravljivo bolnim dekletom, pa ga je sleparil, da je komaj kdaj dobilo kakšno partijo. Pomladi 1912 je zasnoval „ljubezensko pravljico" o Milanu in Mileni. V Zbranih spisih je tik pred tem delom uvrščena „Prva ječa". Ko je Cankar govoril 12. aprila, da so vsi za „jugoslovansko republiko", je izjavil še dosti huje: „Pustimo Avstrijo, da pogine v lastnem dreku". 21. avgusta je bil zaradi tega obsojen na teden dni zapora. Tudi pozneje je bil zaprt zaradi političnih izjav.

„Obnemelost" je pisal januarja 1916, ko se je vrnil iz Judenburga, kjer je živel približno eno leto. Tudi „Leda" je nastala v tem času. V „Hudodelcu Janezu" je upodobil Cankar zadnji relief svoje osebnosti. Upodobil se je v kmetiškem fantu Janezu Pobiraju, ki je bil dober, nedolžen in pošten, pa so ga družbene razmere usodno zadele.

Poleti 1917 se je Cankar poslavljajal od Rožnika. Avgusta se je preselil v mesto k dr. Puntarju v Škofjo ulico. Septembra 1918 se je moral dr. Jože Puntar preseliti v Trst. Stanovanje v Škofji ulici 9/1 je moral odpovedati in za Cankarja so oktobra našli novo stanovanje na Kongresnem trgu 5. Po Evropi je tedaj razsajala „španska“ gripa, v Ljubljani se je pojavila že septembra.

Ko se je Cankar 23. oktobra 1918 vračal nekoliko okajen domov, se je v temi spotaknil na stopnicah in treščil z glavo navzdol. Udaril se je na zatilje. Za ranjenca se je brigala njegova nevesta Milena Rohrmanova, ki ga je preselila vsega opešanega in šibkega na sv. Petra cesto 28. Ponoči od 28. na 29. oktober mu je nenadoma postalo slabše, vrgla ga je božjast in padel je v nezavest. Umrli je 11. decembra 1918 ob 1. uri in 15 minut.

Ko bi Cankar še živel, bi bil danes star devetdeset let. Trinajst let je živel na Dunaju in prav tam mu je pisateljstvo postalo poklic. Štejemo ga med največje slovenske pisatelje; dosegel je svetovni sloves. Pisal je pesmi, črtice in drame. V teh delih živi med nami.

V S E B I N A

	Stran
1. Koledarski del	1—29
2. France Onič: Izselsena hiša	30
3. Dr. Franc Sušnik ob odkritju Prežihovega spomenika na Ravnah	32
4. Dr. Franci Zwitter: Pregled stanja in pogled naprej	33
5. Nekaj pripomb k predlogom dr. Th. Veiterja za urejanje narodnostnega vprašanja na Koroškem	39
6. Janko Ogris: Prosvečno življenje koroških Slovencev	44
7. Dr. Julij Felaher: Pravni položaj verskih skupnosti v Jugoslaviji in njihova materialna podlaga	49
8. Florian Lipusch: Slovenski pouk — del državlanske vzgoje	52
9. Prežihov Voranc in Drago Tršar, dva umetnika, zakoreninjena v ljudstvu	54
10. Franc Lipusch: Na sprehod po naših krajih	56
11. Dr. Josip Šašel: Spomini (3. nadaljevanje)	59
12. + Dr. Ivan Grafenauer: Slovenske ljudske pesmi, ki so prišle od drugod h koroškim Slovincem	70
13. Karel Smolle: Slovenci v svetovni literaturi	77
14. Leopold Suhodolčan: Punčka	79
15. Boro Kostanek: Premiki senc na zidu (odlomek)	81
16. Valentin Ramschak: Dan s črnimi zavesami	84
17. Florijan Lipusch: Poklic je zadeva bodočnosti	87
18. Jožko Buch: Boj proti raku	92
✓ 19. Karel Prušnik - Gašper: O Blajsovih borcih za svobodo	94
✓ 20. Janko Oitzl: Spomini z Bistrice v Rožu	96
21. Ana Einspieler: Kako so ljudje prerokovali	101
22. Bratsko srečanje Slovencev iz Avstrije in Italije maja 1966	103
23. Žižkova „Miklova Zala“ iz Kostanjevice	106
24. 90. rojstni dan Janka Oitzla	108
25. Ivan Cankar — poet dunajskega Ottakringa	110
26. Andrej Kokot: Pesmi	53, 69, 86, 105, 110

Študijska knjižnica
DZ 05
KOROŠKI
1967

KOROŠKA OSREDNJA KNJIZNICA
RIVNE

059(436.5=163.6)

1046864

COBISS

1
9
6
7